ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

5

Р Л

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ
Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник
Видає
Українська Інформаційна
Служба

LIBERATION PATH
Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine
Published monthly by
The Ukrainian Information
Service Ltd.
ISSN: 0042-9422

Реєстраційне свідоцтво — серія КВ № 1693

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Техн. Ред. і Адміністратор в Україні — Микола Кузів

Члени Редакційної Колегії:

д-р А. Бедрій, проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, Григорій Дем'ян, ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, мгр. О. Коваль, проф. д-р В. Косик, проф. д-р О. Кушпета, Л. Наконечний, інж. В. Олеськів, мгр. Слава Стецько, проф. д-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.

Редакція і Адміністрація

254053 м. Київ, вул. Смирнова-Ласточкіна 18, пом. 3
200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Great Britain

Телефони: в Києві (044) 212-17-60. В Лондоні: 0171 607 6266
Факс: в Києві (044) 212-17-60. В Лондоні: 0171 607 6737

Матеріяли, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право скорочувати статті і виправляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1996 РІК

Країна	*Річна передплата*	*Піврічна передплата*	*Окреме число*
Україна		*1 080 000 крб.*	*180 000 крб.*
Австралія	*90 дол.*	*50 дол.*	*8 дол.*
Австрія	*780 шіл.*	*400 шіл.*	*80 шіл.*
Аргентина	*(Амер. дол.)*		
	45 дол.	*25 дол.*	*4.50 дол.*
Бельгія	*2300 б. фр.*	*1250 б. фр.*	*250 б. фр.*
Вел. Британія	*ф. 35.00*	*ф. 20.00*	*ф. 3.50*
Канада	*90 дол.*	*50 дол.*	*8 дол.*
США	*80 дол.*	*45 дол.*	*7.50 дол.*
Німеччина	*140 н. м.*	*75 н. м.*	*12 н. м.*
Франція	*400 фр.*	*200 фр.*	*35 фр.*
Швеція	*500 кор.*	*250 кор.*	*45 кор.*

В інших країнах — рівновартість американських долярів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адреси наших Заступників, на стор. 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by: The Ukrainian Information Service Ltd., 200, Liverpool Road, London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 5 (578) ТРАВЕНЬ, 1996 Річник XLIX

Зміст V–ої книжки

У Свято Героїв

Грицько Чупринка: В ЧАСІ БОРНІ (вірш) 515
Микола Горішний: НА ДЕНЬ СВЯТА ГЕРОЇВ (вірш) 516
Лариса Мурович: БУДЬМО ЇХНЬОЇ СПАДЩИНИ ГІДНІ (вірш) 517
Дарія Рихтицька: УКРАЇНСЬКА ЖІНКА В ДЗЕРКАЛІ ЖИТТЯ І БОРОТЬБИ 518
Лідія Козаченко: ЗА УКРАЇНУ, ЗА ЇЇ ВОЛЮ 528

До питань державного будівництва

Олександер Боргардт: РОСІЙСЬКА ЗОНА 530
Валентин Кожевников: БИТИЙ НЕБИТОГО ВЕЗЕ... 534
— З'ЇЗД ОФІЦЕРІВ СССР 536
Підполк. П. Недзельський: «ГЕТЬ ВІД БОЖЕВІЛЬНОЇ МОСКВИ» 540
Едіт Богацька: ДО ПОЛІТИЧНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ УКРАЇНИ 545
Віра Юцевич: ВАЖЛИВІ ЗОВНІШНЬО-ПОЛІТИЧНІ ТА ГОСПОДАРСЬКІ ПИТАННЯ 555
Микола Шатилов: ПРОСТО ПРАЗЬКА ВЕСНА 559
— ВАЖЛИВІ ПУБЛІЧНІ ВИСТУПИ: **Заява** Президії КУН, **Резолюція** ... довг. членів ОУН і ветеранів визв. бор., **Звернення** Другого Крайового Збору довг. членів ОУН і ветер., **Заява** Проводу Терн. гром. орг. «Тризуб», **Звернення** Терн. Обл. орг. «Тризуб», **Резолюція** мітингу гром. Києва і Заява Президії Проводу КУН 563
Мін Цзи: УКРАЇНА І АЗІЙСЬКІ ДЕРЖАВИ 569

Література, мистецтво

Петро Марусик: ПАМ'ЯТІ ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ 576
Михайло Лавренко: У ДНІ ЗЕЛЕНИХ СВЯТ 577
Ігор Качуровський: ЖМУТОК НОВИХ ПЕРЕКЛАДІВ (з німецької поезії) 578
Галина Гордасевич: БЛУДНИЙ СИН 579
Марко Бараболя: ПОВОРОТ БЛУДНОГО СИНА 581
Ганна Черінь: З АРҐЕНТИНСЬКИХ ВІРШІВ 583
Станіслав Россоха: НЕ КАЖІТЬ ПРО ЖУРБУ 584

Ігор Боднар-Терещенко: ОБЧЕРКНЕНИЙ КОЛОМ МОВЧАННЯ 585
— УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ (новий статус Бібл. ім. Вернадського) 589

Наука, досліди

Людмила Конотоп: ПРОБЛЕМА ЖИТТЯ ТА СМЕРТИ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ (Продов., 5) 590
Зиновія Служинська: ГЕНЕАЛОГІЯ УКРАЇНСЬКИХ РОДИН 600
Федір Погребенник: ІВАН КОРОВИЦЬКИЙ 609
Володимир Шелест: ПО ЦЕЙ БІК ТРИВОЖНОЇ ПАВЗИ 614
Володимир Сергійчук: НАША КРОВ — НА СВОЇЙ ЗЕМЛІ (Продовж., 2) 622

Огляди, рецензії

Ігор Боднар-Терещенко: ПРО СУЧАСНИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ АВАНҐАРД В УКРАЇНІ 634
Володимир Жила: ВИХІД ЇЇ НА ЧАСІ 636
Микола Козак: НЕСКОРЕНІСТЬ ПОЕЗІЇ 639

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ІНФОРМАЦІЙНА СЛУЖБА», ЛОНДОН-КИЇВ

Симон ПЕТЛЮРА,
Голова Директорії і Головний Отаман Армій УНР,
загинув у Парижі (1926–1996)

Грицько ЧУПРИНКА

В ЧАС БОРНІ

Будьте мудрими, як змії,
Будьте сталими в борні!
Розцвітають наші мрії
В вільній рідній стороні.

Як полинуть дні похмурні,
Як затихнуть буруни,
Ясне сонце після бурі
Кине сяйво на лани.

На лани веселі й вільні,
Як широкий океан,
Де співатимуть довільно
Діти скривджених селян.

Спомин бою, спомин зброї
В пісню виллється дзвінку
З уст селянки молодої
І в роботі і в танку.

Наше лихо й дні похмурні
Зникнуть в безвісті віків!
Будуть згадки бою й бурі
В співах вільних юнаків.

Будьте ж мудрими, як змії,
Будьте сталими в борні!
Буйно квітнуть наші мрії
В вільній рідній стороні.

Микола ГОРІШНИЙ

НА ДЕНЬ СВЯТА ГЕРОЇВ

О, слава вам, діти, Вкраїни герої,
Що в нерівнім бою за волю лягли,
Що життя свойого дати не жаліли
За долю і волю Мами-Вітчини.

Слава про вас вічна ніколи не згине,
Поки тільки світу і нас на землі,
Ми ваші могили шанувати будем,
Де днесь спочивають останки тлінні.

Бо тії могили свідки для нас вічні
З минулого бою, що вівся страшний,
Котрий вас закликав ставати завзято
Та обороняти край свій дорогий.

І ви не лякались, а йшли безупинно,
Хоч кидали вдома жінку й діточки;
По деяких хлопцях, що молоді були,
Плакали старенькі немічні батьки.

Ви йшли так весело, немов на весілля,
Хоч кулі свистали й падали на вас;
Ви гинули в бою, а інші завзятці
На ворога перли все вперед раз-враз.

То ж слава вам, діти, Вкраїни герої,
Ми вас і весь труд ваш рік-річно спімнем,
І нині, в день свята, яке ми обходим,
Ми до вас з поклоном братерським ідем.

Лариса МУРОВИЧ

БУДЬМО ЇХНЬОЇ СПАДЩИНИ ГІДНІ

(Із збірки «Муза в Шинелі»)

Тут не перелік імен, яких є дуже багато.
Сьогодн і стяг Героїнь ми підняли в їхнє свято.
Ще так недавно вони, разом з УПА вояками,
Озброєно всі пішли в затяжні бої з ворогами.

Мов дивоцвіт весняний — були ті шляхетні лиця.
Жінок тих душі були — немов гартована криця.
Любов до Вітчизни в них — безмежна була, й побожна.
Готовість посвяти в них — з обрядом була тотожна.

Чи ж поміж нас Героїнь міг би хтонебудь забути,
Як досі боїв луну в цілому Всесвіті чути?!
Історії світлий день — вони у житті народу,
Бо в жертву дали життя за заповітну свободу.

В ґронах калин їхня кров яскріє на Батьківщині,
А душі в зорях живуть, в Божих небес верховині.
Невтомно стежать вони — чи в єдності наша сила?
Чи їй ворожа рука хитро не зв'ялює крила?

Вони — у майбутнє клич, надхнення для тих нащадків,
Що, пивши з його джерел, не знатимуть недостатків.
Як повні будуть ущерть, то й іншим віллють живиці,
Коли над обрієм знов запалахтять блискавиці.

Жертовність — дороговказ! В боях не буде спочину,
Поки не звільнить народ з Московії — Україну.
Вони найдорожчі нам, УПА Героїні рідні.
Будьмо також на чужині їхньої спадщини гідні!

1981

Дарія РИХТИЦЬКА

УКРАЇНСЬКА ЖІНКА В ДЗЕРКАЛІ ЖИТТЯ І БОРОТЬБИ

Кожен народ повинен сам вирішувати свою долю, не дозволяючи іншим народам перебрати на себе керівну ініціятиву...

Вахляр многогранности героїки українських жінок такий великий, що схопити коріння цих духових вартостей не так легко. Отож треба знайти джерело, з якого пили чисту воду наші жінки-героїні, оту цілющу воду для їхніх душ, що зробила жінок безсмертними ще за життя... А це важко зробити, бо ж архіви попалені, родинні світлини понищені, документи вивезені хтозна куди, лиха доля розвіяла нас як мак по чужинах... А люди заніміли з відчаю, залякані репресіями, мовчали довгими роками, а ті, що розстріляні, навіть могил не мали...

Головне значення української жінки лежить в її ідейно-моральній тугості і стійкості у відстоюванні протягом століть святих ідей української нації, її самобутности і незалежности.

Бо ж нація — найсвятіше, це синтеза всього духового, чим володіє людина. Могила предків є найбільшою святинею народу. Чим більше нас топчуть, тим глибше входить наш корінь в історію.

Про героїчність жінки, а зокрема української, можна говорити у двох аспектах. Є героїзм одноразового вияву в обличчі смерти на полю бою, за друзів своїх, за батьківщину, а є також геройство буднів, у яких наші жінки відзначаються небувалою силою витримки та посвяти від найдавніших часів до сьогоднішнього дня у будові родинного вогнища та державного Храму... Порівняння — чи бажання покласти на вагу цінність героїки обидвох аспектів є, річ ясна, зайвим. Вони ж тісно сплетені між собою, як пелюстки квіток, що творять у цілості корону краси.

Тризуб — це перша духова святиня не лише українського народу, але й усього слов'янського світу, бо це символічне зображення матері (коли був культ Берегині), що здійняла руки для захисту дому свого, дітей своїх і вогнища від Мари та всякої погані. В пізніші часи — це священний оберіг. З цим оберегом пращури наші йшли у великі світи на нові землі, заснували державу Венедію у Північній Італії та місто Трою. Тоді наших предків називали росами, венедами, що в перекладі на сучасну мову означає водяники. Головний колір їхніх штандартів був синій. А що роси були сонцепоклонниками, то колір сонця, колір Дажбога і Корса теж освятив стяги наших славних предків. А коли наддніпрянський воєвода Один, про якого так ґрунтовно писав Шафарик у книжці «Слов'янські старожитності», прийшов з плем'ям своїм у Скандінавію, стародавні шведи, що жили у великій дикості, проголосили його своїм вождем, а після його смерти — своїм Богом сонця і пісні, а синьо-жовтий колір його стягів переклали на свої знамена, що їх свято бережуть донині.

Та, ступаючи на історичний ґрунт наших предків, хочу підкреслити, що багато доказів знаходимо в найдавніших джерелах грецьких істори-

ків, які пишуть про первісну жінку на наших землях, що устрій матріярхату був глибоко закорінений у громадах наших прапредків. Вже у сивій давнині обов'язком дівчат було знати релігійні пісні, плачі над покійниками, колядки, щедрівки, веснянки тощо. Дівчата були зобов'язані носити вінок, що оберігав дівчину від насильства з боку чоловіка, а чоловіка — від невідомих вроків з боку дівчини. Вінок був свідоцтвом її невинности, чого москвини не знали, бо в них дівочий вінок, як і сама невинність, не мали ніякого значення, і це є однією з головних етнічних різниць. Також є згадки про мандрівку наших дівчат Гіперохеї й Лаодіки з дарами до Делосу, де вони стали шанобливими доглядачками святині Артеміди в Греції. Це було до приходу скитів (VII сторіччя до Христа).

Елементи християнського світогляду тісно сплелися зі світоглядом української нації, виявом чого є її культура. Ми, українці, нація стародавня, і свою духову культуру наші пращурі почали творити ще до прийняття християнства. Разом з християнством Візантія принесла нам свою культуру, але саме свою культуру, а не культуру взагалі.

Зустріч Візантії з Україною — це не була зустріч бідного з багатим, це була зустріч рівних та близьких потугою, але різних характером культур. В Україні в той час уже була національна культура.

Блискучим прикладом важливости ролі жінки є княгиня Ольга. Саме на світанку нашої історії в гордому високосяйному Києві, в час, коли наше історичне життя, оповите хмарами леґенд, виринало щойно на денне світло — з'явилася на Київському престолі прекрасна постать княгині Ольги. В її образі втілився ідеал тодішньої жінки і володарки.

Хто вона була?

Її походження оповите таємничими переказами, леґендами, як і все життя давніх віків. Для нас і тепер багато дечого з тих часів здається казковим, хоч воно могло бути дійсністю... Всі вчинки княгині Ольги виявляють державну мудрість, політичну зрілість і далекозорість. Вона поєднувала в собі чоловічу холодну розсудливість і жіночу інтуїцію, запал, а де треба, то й дипломатію. За її панування Київська держава була впорядкована, з нею рахувалися чужі володарі.

Мала вона в собі дещо від валькірій, жорстоко мстивих жінок з Нібелюнґів. Перед нею можна було схилятися, її можна було обожнювати, але її треба було боятися. Була безжалісна для злих, але була справедлива й добра для слабших. Була відважною і сильною духом жінкою — вона була справжньою українкою. Професор Д. Дорошенко характеризує її як прототип пізніших гетьманш і полковниць козацької доби, які у відсутності своїх чоловіків правили краєм, видавали універсали і взагалі грали активну ролю в політиці.

Щоб пізнати і зрозуміти княгиню Ольгу, оцінити її діяльність, треба розглядати її в історичній перспективі тих віків, як справедливо пише проф. Н. Полонська: «Середина X століття нашої історії, наче у фокусі, відбивається в діяльності та особі Ольги, і від неї ведуть початок події наступної доби».

Наші історики не віддають належної уваги діяльності цієї княгині. Вони обмежуються у своїх творах лише кількома рядками, а початкові

Княгиня Ольга
946–960

підручники переказують тільки леґенди про її пімсту за вбитого князя Ігора. Але княгиня Ольга заслуговує більшої уваги вчених, і це робить честь нашому жіноцтву, яке увело культ княгині Ольги й розпочало дослідження її державної діяльности та старається висвітлити її правдивий образ. Особа княгині Ольги як жінки і володарки викликала зацікавлення тогочасних і пізніших німецьких, візантійських та інших істориків.

Коли беремо до рук книжку, нам здається, що це мертва річ, але гортаючи її сторінки, ми знаходимо там життя, нераз більше, ніж в інколи напівмертвецькій дійсності. У княжій і козацькій добі письменні жінки не були чимось незвичайним. З подивом стверджують це мандрівники різних часів. Освіта жіноцтва мусіла бути дуже поширена, коли монах Климентій остерігав перед нею:

«Жена письменна
Мужем простим погорджає
І як простака ціле того вничижає».

Пригадаймо дочку Ярослава Мудрого Анну, яка повезла у Францію не тільки багатий посаг зі своїм почтом, і не блищала дешевим чаром екзотичної князівни зі Сходу, але блискучістю свого інтелекту, елеґантністю жінки світового маштабу завоювала цілу Европу, ставши дружиною короля Франції Генріха І. Після його смерти вона правила Францією, закріплюючи владу для свого сина.

Багато можна писати про наших жінок, нічого не додаючи, не окрилюючи фразами похвал, бо їхні таланти, їхні діла говорять за них...

Великий гетьман Іван Мазепа, розумний політик, черпав цінні поради у своєї матері Марії Маґдалини, яка своїм життєвим досвідом та знанням вказувала синові, куди ступати у вирішальних моментах.

І лишалася українська жінка зі зброєю в руках по хуторах та містах, і боронила свою родину від нападів диких орд. Напівлеґендарна дружина Семена Палія, полковника Білоцерківського, була його помічницею, а в час його відсутности командувала козаками.

Ось ще один приклад героїчности жінки-українки: Татарський хан Батий, нападаючи на Україну, вславився своєю жорстокістю. Позаду орди залишалася широка смуга чорної витолоченої землі. Руїни, згарища сіл, міст. Головна орда прийшла до Переяслава, частина пішла на Чернігів. Переяславці боронилися завзято, але татари здобули місто, вирізали людність. Князь Михайло відійшов з міста, а хоробра княгиня Евпраксія, щоб не потрапити в татарські руки, кинулася з високої вежі Спасо-Преображенського собору. Княгиня вибрала дорогу, на якій виднів напис: «Лучче бути вбитим, ніж віддатися живим у полон. Мертві бо сорому не мають» (слова Святослава Завойовника).

Здавалося, що по зруйнуванню Січі Україна не встане з руїн, та коли зброя мовчала — виростали нові жінки, які передавали своїм дітям, онукам у молитвах, колискових піснях, леґендах оце євшан-зілля...

Наша історія записувала у своїй книзі бурхливі часи занепаду і росту нашої держави. І перегукувалися плачі Ярославни з думами, піснями Марусі Чурай про козацтво, гетьманів, кошових, які шаблею відстоювали

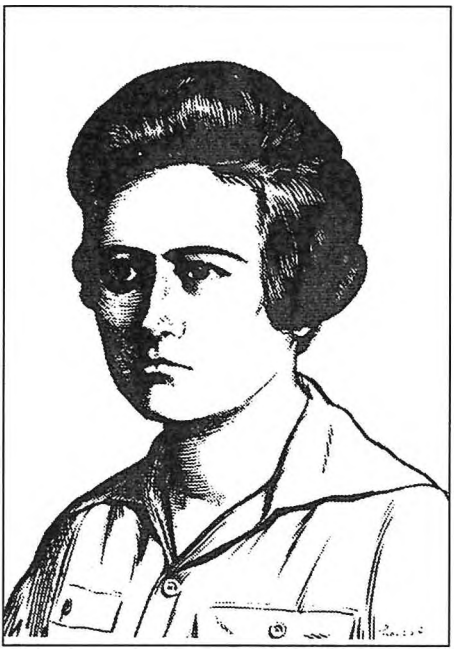

Ольга БАСАРАБ,
замордована поляками у Львівській в'язниці 2 лютого 1924 року

Алла ГОРСЬКА,
замордована в Києві
28 листопада 1970 року

права свого народу. І йшла поруч з чоловіком українська жінка, гідна свого обов'язку, знаючи, що дітей треба любити, але понад родиною є Бог і Батьківщина, яку треба боронити до останньої краплі крови...

Так — були в нас і є тепер і жінки покрою Жанни д'Арк чи Марії Стюарт, але, на жаль, світ мало знає про них, та прийде час, коли українську жінку-матір будуть ставити за приклад, яка в жахливих умовах терору зуміла зберегти чистоту душі і передала своїм нащадкам безмежну любов до рідного краю. Навчала ворогів своєї землі зустрічати не усмішками, а мечем...

Всесвітня історія знає досить прикладів, що народ, який має навіть трохи менше половини людей, яким чужа рабська психіка, буває вільним. Жінки-спартанки не нагадували квочок, що ховають курчат під крилами, а виряджаючи сина на війну, вміли сказати їм коротко: «Вертайся зі щитом або на щиті».

Основна риса жінки-українки — це стоїчна витривалість, українка століттями у завірюхах лихоліть зуміла втримати керму не тільки свого родинного човна, але й корабля народу, який плив водами розпуки, заслань, жаху, знущань, водоспадами розстрілів, примарами голоду, а її дрібна жіноча рука тугістю неземної сили провадила корабель на чисті води надії, на краще завтра для майбутніх поколінь...

Ніхто не знає, де ваші могили, і чи маєте ви тишу і спокій, всі ви — відомі та невідомі героїні!

А історія котилася далі, немов перекотиполе. Як дивно, що саме з уст жінки, кволої тілом, прекрасної поетеси Лесі Українки пролунали мужні слова «Без надії сподіватись!», які поривали її земляків до нових зусиль, на нові подвиги. Її мати Олена Пчілка зробила в історію жіночого руху великий внесок, за її допомогою та інших жінок свідомість нашого жіноцтва піднеслася на вищий рівень.

В бурхливі роки української революції 1918-20 років жінки були повстанськими отаманами, як Орлиця, Ластівка, а найбільша з них — відома Маруся Соколовська. Дві перші оперували на Лівобережжі, а остання з братом біля Києва. Її батька та двох братів убили в боях большевики. Маруся полягла зі зброєю в руках 20 листопада 1921 року.

Не можна забути також героїчного вчинку молодої гімназійної учениці Віри Бабенко, яка серед небезпек і суворої зими в березні 1921 року пройшла довгий шлях від Катеринослава до Тарнова як зв'язкова між отаманом Петлюрою і повстанцями. Але коли поверталася, через зраду потрапила в руки большевиків, загинула від тортур, але не зрадила.

В українських арміях служило багато жінок, особливо шпитальними сестрами, лікарями, санітарками, зв'язковими, розвідницями.

На тлі українських визвольних змагань окреслюються дві постаті, що жертвою свого життя стали світлим дороговказом мільйонам сестер. Це Ольга Левицька-Басараб та Олена Шовгенівна-Теліга. Ольга — член УВО, а Олена — член ОУН та полум'яна поетка. Вони з різницею 20 років дісталися ворожим рукам в одному місяці й одному дні — перша у Львові, друга в Києві. Це наче символ рішучости українського жіноцтва чинно змагатися за краще завтра своєї нації.

Ольга Басараб залишила нам незакінчений лист, писаний до свого чоловіка Дмитра, і закривавлені перев'язки з ран українського вояка.

Олену Телігу розстріляли німці разом з її чоловіком, знаним бандуристом Миколою, 28 лютого 1942 р. у Бабинім Яру, де згинуло багато невинних людей. Покоління тридцятих років дало численні зразки героїчної поведінки в екстремних ситуаціях...

Пригадаймо жорстокий процес СВУ у 1930 році і поведінку на ньому письменниці і громадської діячки Людмили Старицької-Черняхівської, якій було тоді понад 60 років. Процес СВУ в Харкові став процесом не лише над борцями й учасниками СВУ та СУМ, а процесом взагалі над самостійницькими прагненнями України. На лаві підсудних сиділа українська культура, українська душа в усій своїй неповторності, на цьому процесі всі московські стріли цілялися в неї — в душу. Але підсудні боронили цю душу, і в цьому їхній найбільший героїзм. На цьому видовищі був двобій Москви, яку заступав Панас Любченко, з лінією СВУ, що її заступала підсудна Черняхівська, і вона перемогла. Тепер поширюються неправдиві чутки, що вся історія з СВУ була нібито придумана НКВД, щоб знищити українську інтеліґенцію.

Постає питання: в чому сила нашого народу, звідки він черпає ту живучість? Може у пісні ця сила, яка багатством мелодій чарує світ, а може, у глибинній вірі до Бога. Чи, може, у великій любові та прив'язанні до рідного ґрунту, як писав наш Стефаник?

А час мчав на шаленому коні, вороги міняли свої барви, методи нищення народу. Гинули найкращі! Ворог пробував створити країну невільників нашими руками. Та найбільше небезпечні стали ті, хто носить ім'я наслідників Андрія Боголюбського — вони за вдачею такі відмінні від нас... Вони своїм варварством доказали, що людяність їм чужа і далека.

Були в нас і світлі моменти, але вони тривали недовго. Мов сонячний промінь у хмарну днину — зайснів Акт проголошення самостійности 1918-1919 років.

«Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за Неї!» Цей клич українського підпільника зродився в нашому столітті. Його ідея сягає далеко в глибину віків, аж до тих часів, коли впала українська княжа держава. Ця ідея не мала чіткого оформлення, тому й пройшло багато часу, заки провідники нації дійшли до висновку, що релігійна і національна проблема може бути розв'язана у своїй вільній українській державі. Велике значення для кристалізації політичного думання українського народу мали твори наших політичних мислителів — Миколи Міхновського і Дмитра Донцова. Микола Міхновський був одним з перших, хто кинув голосний, чіткий клич самостійної України. Дмитро Донцов зумів накреслити перед нами шлях, який веде до самостійної України. Він вказав, що боротьбу мусить провадити народ, незважаючи на обставини та що віра в перемогу нашої правди мусить бути дороговказом для кожного націоналіста. Д. Донцов залишив багато цінних праць, він був блискучим ідеологом українського націоналізму.

Моє полотно, на якому взір хрестиками вишите жінкою-українкою, може задовге, але я роблю це свідомо, щоб чіткіше показати, якими трудними дорогами, а часами і проваллями переходили дрібні жіночі ноги, щоб дістатися до ОУН, а згодом до УПА, які й донині світять для нашого народу веселкою правди і геройства.

В 1932 р. Кордюк-Дік формує нову Екзекутиву, до якої, крім Степана Бандери та інших, увійшла Анна Чемиринська-Нуся, ставши референтом зв'язку із закордоном.

Пацифікації, арешти та переслідування невинного населення польською владою викликають акції самооборони в різних видах, а виконавцями є «Лицарі абсурду» (так називали членів ОУН деякі опортуністичні кола).

І знову прийшов інший наїзник — тим разом в західніх шатах. Від німців чекалося культури, зрозуміння — бо ж це земляки Ваґнера, Ґете. Та не треба було довго чекати, концентраційні табори наповнялись нашими людьми, почалися масові розстріли провідних діячів, серед яких були й жінки. Величні дні зникли — недовго цвіла квітка радістю відновлення Української державности 30 червня 1941 р. на чолі з прем'єром уряду Ярославом Стецьком.

Виринало питання: чи встоїмо ми в боротьбі з двома окупантами? Та сила десь знову взялася — виросли крила, які прагнули вершин... Наші ліси наповнились повстанцями-бойовиками ОУН, які по-геройськи боронили честь української людини. В ряди УПА і ОУН вступають дівчата, жінки.

Геройськими ділами українські повстанки вписались в історію нашого змагу. Вони були розвідницями, кур'єрами, медсестрами, секретарками, журналістами. Були серед них талановиті поетки, як Марта Гай, яка по роках заслання й далі працює і творить для закріплення нашої державности. Її прозові твори та поезії мають унікальну історичну вартість, бо сама авторка була учасницею цих змагань.

Наші повстанки відзначалися витривалістю, жертвенністю, відвагою, широкими поглядами на життя, здисциплінованістю і не поступаються жінкам інших народів. Візьмімо англійську розвідницю Маделін (псевдо). Вона була першою жінкою-радіооператоркою для служби у Французькій секції англійського військового міністерства. У червні 1963 р. д-р Фуллер написав про неї книжку.

Але в загальному матеріялів про жінок важко роздобути, жінка все-таки заслонена тінню чоловіка, навіть сьогодні. Про українську жінку Софію Богомолець навіть свої мало знали, вона ж боролася проти царського російського режиму, була переслідувана, сиділа за ґратами і в тюрмі народила сина. Немов відлунюючи безталання наших страдниць-героїнь з відносно недавнього часу випливає обличчя Катрусі Зарицької, яке палає ясністю мужности як людини, так і бойовика в рядах повстанської армії. Вона в 1941 р. народила у львівській тюрмі на Бриґідках сина Богдана Сороку. Не було біля Катрусі у цей радісний час навіть її чоловіка Михайла Сороки, який увійшов в історію Визвольної боротьби під-небесною тополею опору... Сина Богдана виховувала бабуся (мати Катрусі). Сьогодні Богдан — знаний і заслужений художник-ґрафік, живе зі своєю

сім'єю у Львові. Господь не залишає своїх дітей на згубу, хотяй часто ми не розуміємо його діл...

Бліднуть слова, серце накипає болем і помстою за тих, хто залишився порозкиданий по полях і лісах нашої рідної і чужої землі, за тих, хто в німецьких і московських тюрмах переживав пекло. Чи ж можна поминути мовчки трагедію 500 безборонних жінок, що в таборах Кінгіру в 1954 р. мужньо згинули, які стали плече в плече в надії, що зрушать сумління большевицьких танкістів — та всі вони впали скошеним квітом від лютої смерти...

У вересні мине 24 роки від трагічної смерти талановитої художниці та непересічної людини, української патріотки Алли Горської, яка стала символом світлого Духа сучасної України, непокірної України. Хай пам'ять про неї залишиться між нами на всі часи.

А як жила в Україні українська жінка в роках ще перед так званою ґорбачовською перебудовою?

Ось уривок листа ув'язненої матері у формі вірша, яка виливає свій біль. Таких віршів було багато, вони літературною вартістю не сягають вершин — але подають правдиві картини боротьби нашого народу проти московського терору:

Я пишу листа тобі, дитино,
Аж з Сибіру — раю супостата.
Хоч не знаю, чи мій лист попаде
У твої змарнілі рученята...

За свободу Неньки України
Та катам життям платити мушу
Все ж таки, повір, я не продала
Ані свій нарід, ані душу —

Ти прости, дитино мила,
Так, як Бог святий тобі присудить.
Біблію й Кобзар вивчай напам'ять,
Ради них — і дух твій не заблудить!

Коментарів до цього вірша не потрібно давати, це серцевинна клітина почуттів душі української матері...

Сучасна Україна — це розпечений вулкан, у якому формується, починає жити новонароджене дитя майбутньої долі українського народу. Хочеться знову віршем спитати:

Чи наша воля
Замріє проблиском
Надії в імлі,
І знову погасне,
Як привид,
В далині?..

Україна — це ключева країна Европи, то ж чому маємо боятися абсурдних нашептів про нездатність України до самостійного життя?

Наша земля прокидається від довгого летаргійного сну, і в цьому пробудженні дуже важливу ролю відіграють українські жінки. Насамперед ті, які відбули заслання за участь у визвольній боротьбі, за оборону рідної Церкви, за участь в обороні українського духовного обличчя, рідної мови.

Це жінки покрою Ірини Сеник, Ірини Калинець, Одарки Гусяк, Стефи Шабатури та ряд інших патріоток, які не згіркли розчаруваннями життя, які не розгубили своїх душ на дрібні монети безнадій, мовляв, життя пройшло безповоротно, і долі особистої нічим не заступиш...

Навпаки — ці жінки навіть у думках не жаліють себе, свого втраченого кохання, юности, родинного тепла, яке мають жінки інших народів. Вони турбуються одним: як допомогти і з руїн піднести Україну, вони з одержимістю віри пірнули у вир праці для спорудження святого Храму — нашої Державности.

Ми віримо, що прийде час (а це залежить від нас), і на сесіях Верховної Ради наші і не наші будуть говорити тільки українською державною мовою, як це водиться у всьому світі, бо хто нас пошанує, як ми самі цього не зробимо!

І саме жінка-українка буде все робити, щоб жодний президент будь-якої країни у нашій святій столиці Києві не смів нас ображати і повчати, що ми маємо робити, бо ми до Вашінґтону не пхаємо носа, і тому вимагаємо, щоб нас шанували як рівноправних партнерів, бо за нами стоїть народ давній, народ мужній... Закінчую нашим голосом сумління — В. Симоненком:

Україно! Ти для мене диво!
І нехай пливе за роком рік,
Буду, мамо, горда і вродлива,
З тебе чудуватися повік.

Ради тебе перли в душі сію,
Ради тебе мислю і творю.
Хай мовчать Америки й Росії,
Коли я з тобою говорю.

■

Українські мечі перекуються на рала тільки тоді, коли гасло — Незалежна Держава Українська — перетвориться в дійсність і забезпечить отому ралові можливість зужитковувати рідну плодючу землю з її численними багатствами не для потреб третього або другого з половиною чи якогось іншого інтернаціоналу, а для устаткування і зміцнення власного державного добра і збагачення рідного народу».

Симон Петлюра,
«Тризуб», 1926.

Лідія КОЗАРЕНКО

ЗА УКРАЇНУ, ЗА ЇЇ ВОЛЮ

Історію України, її міст і сіл не можна розглядати у відриві від долей мільйонів людей, які віддали боротьбі за незалежність рідного краю свої кращі роки, свою молодість, а багато хто — і життя. Сьогодні перед вами, шановні читачі нашого журналу, постане розповідь про нашу землячку Олену Семенівну Пенкальську (Скринку). Її доля — це доля мільйонів українців.

На хуторі Зарви, недалеко від Носова, в сім'ї колишнього січового стрільця Семена Скринки, де було вже п'ять хлопців, народилась дівчинка Оленка. Не знали батьки, яка важка доля судилась їх доньці. В школу Оленка ходила лише три роки: вивихнула ногу, а лікуватись не мала змоги.

На фото: Олена ПЕНКАЛЬСЬКА в таборі.

Йшли роки. Коли створювались загони УПА, дівчина вступила в цю організацію і стала зв'язковою.

День 20 березня 1949 року Олені Семенівні запам'ятався на все життя. До хати, де вона жила, прийшли дівчата-зв'язкові і передали, що Олена повинна розвідати, де в селі знаходяться червоні і чи багато їх, так як вночі через село будуть переходити повстанці. «Леся» і «Помста» (це були псевда дівчат) залишились в хаті, а Олена пішла в село. Відійшла від хати на значну відстань. Коли оглянулась, то побачила, що рідну домівку обступили чекісти. Батько і брати встигли втекти, а дівчата потруїлись, коли побачили, що хата в оточенні. Про це Оленка дізналась пізніше, а тоді цілий день блукала. Ввечері прийшла до хати Кифорів на краю села. Господиня, хоч мала своїх семеро дітей, не побоялась прийняти «бандерівку», швидко роздягла, роззула дівчину і посадила між своїх дітей на припічок перебирати картоплю. Коли в хату увірвались чекісти з криком «Де бандерівка?», вона відповіла, що тут лише її діти.

Згодом дівчина пішла на хутір, до своєї хати. По дорозі хотіла зайти до сусіда, щоб запитати, що вдома діється, але той зупинив її окриком: «Де йдеш, мене повісять через тебе». Вдома застала заплакану матір, яка розповіла, як над нею збиткувались, били, копали, називали «стара бандерівка». Раптом в хату вдерлися чекісти. Олену арештували. І в сільській раді, згодом в Підгайцях, і в бережанській, і в тернопільській тюрмах дівчину мучили, не давали їсти і пити, знущались, били, копали ногами, дверима пальці притискали, голки під нігті запихали. Та не допитались про криївки і про двоюрідну сестру Настю, яка була санітаркою в загоні УПА. Дівчина мовчала. Вона не уявляла собі, як можна когось виказати, адже вступаючи в ряди УПА, вона знала, що її чекає, і готувала себе до цього.

Нарешті суд і вирок: 25 років таборів і ще 5 років без права повернення на Україну. Довгий шлях в Мордовію в товарному вагоні. Годували ув'язнених солоною рибою, а воду давали один раз в день. Багато людей загинули в дорозі.

Доїхали до станції Потьма. Там в таборі № 1 пробула мужня дівчина з 1949 по 1955 рік. На роботу дівчат водили під конвоєм, з собаками. Робота була дуже важка: викорчовували пні. У кожної на одязі — на плечах, на косинці був номер. В Олени № У 597. Через рік тих, хто мав високий вирок, перевели в швейні цехи. Норми були великі, їсти не давали, поки не виконаєш норму саджали в мокрий карцер, рибною юшкою годували.

Після смерті Сталіна змогла Олена Семенівна повернутись на батьківщину. Поселилась в Носові, потім переїхала з батьками у Пановичі, де батьки купили польську хату, адже на хуторі Зарви після її арешту чекісти хату спалили.

В Підгайці переїхала в 1966 році. Довго ще «висів» над родиною її арешт. Брат Євген вчився в Хмельницьку на священика, перед випускними екзаменами йому сказали, що диплома не одержить, бо сестра суджена. Пішов в колгосп працювати. Другий брат в Лондоні живе, інженер. В 1991 році, нарешті пані Олена змогла поїхати до нього. Два рази він візу відкривав, але все її не пускали, бо ж була суджена. Троє братів вже померли, не має і батьків. В чекістських таборах пані Олена втратила здоров'я, сили, але залишилась сильною духом, мужньою жінкою, якою була і в молодості. Зараз вона інвалід II групи, перенесла три інфаркти. Чоловік Євген має I групу інвалідности. Найбільша її радість — донечка Наталя.

— Я рада, що дочекалась самостійної України, — сказала Олена Семенівна на закінчення нашої зустрічі, — маю будинок, садок. Можу вільно говорити, що хочу — заспівати. Про ті, як-то кажуть, економічні нестатки чи неполадки скажу так: я пережила гірші часи, ніж тепер, то це для мене не страшне. Слава Богу, дожила, що Україна самостійна, я вступила в РУХ, хоч щось трохи зроблю для України. Як будете писати, то наприкінці напишіть «Слава Україні!».

... На вулицях міста ви зустрічаєте невисоку худеньку жінку. Вклоніться їй, підгайчани, це одна з тих, хто виборов для вас незалежну Україну, наше сьогодення.

(З Підгаєцької газети)

■

До питань державного будівництва

Олександер БОРГАРДТ

РОСІЙСЬКА ЗОНА

Нещодавно Міністерство України у справах національностей, міґрації та культів заявило про себе черговим всеукраїнським скандалом.

Зауважимо, що саме існування подібного міністерства є дещо дивним, бо в українському пашпорті, хоч він і складений, як кажуть, російською мовою, жодних там національностей не буде і не передбачається. А культи, як відомо, від держави з її міністерствами відокремлені. Отже, що ж там залишається? — ага, міґрація. Так, зрозуміло — переселення завжди охочих до цього — в Україну Що ж, справа важлива. Така собі демографічна аґресія. Досить очевидно, що робити міністерству нічого, от воно й розважається. Чи, бува, це ще не один притулочок для колишньої номенклятури та її нащадків?

Останнім (чи не останнім?) продуктом їх, так би мовити, антидіяльности став сумнозвісний документ: «Державна програма збереження і підтримки розвитку російської культури в Україні на 1995-2000 роки».

Підкреслимо, що про програму «збереження та розвитку» не чужої, а національної української культури ми якось не чули. Здається, що й ніхто не чув. Нагадаємо, що все це робиться на тлі організованого задушення української преси як податками, так і немотивованим підвищенням цін на папір, друкарські, поштові та інші послуги. Рептильна російськомовна преса, рупор московської імперської пропаґанди, цього не відчуває, бо існує як не на бюджетні кошти, то за гроші з Росії, як і московське телебачення — невід'ємна частина системи інформаційної аґресії.

Таким чином, згадана програма стала тільки увінчанням україножобії на офіційному рівні, але нас тут цікавитиме дещо інше. В ній пишуть про: «важливе творче і посередницьке значення російської мови та культури в міжнародньому поширенні української культури та в прилученні українців до набутків світової цивілізації». От цим ми і займемося, саме цією московського походження брехнею, цинічною та нахабною.

Ми маємо тут справу з дуже старою та облудною леґендою, на яких повністю базувалася і базується ідеологія російського імперіялізму. Так само брехливою, як уся офіційна російська історя, згідно якої Росія не загарбувала народи, але або «возз'єднувала», або «визволяла», або до неї «добровільно приєднувалися». Та всіх їх, без винятку, вона потім облагодійнювала своєю «великою російською культурою». За так, не беручи нічого: шляхом культурної аґресії.

Почнемо з тих рядків попереднього посилання, де твердиться, що ніби російська мова та культура мають важливе значення «в міжнародньому поширенні української культури». Добре, а тепер дозвольте запитати, коли, як та де саме вони її поширювали? Може отим «розстріляним

Відродженням», або російщенням? Або хоч і цим, пригадаємо писанину сучасного російського «пророка»: «Це все придумана віднедавна фальш, що мало не з IX століття існував окремий український народ з окремою не-російською мовою». Точнісінько, як у царського міністра О. Валуєва (1863): «Ніякої української мови немає і бути не може». Вони навіть саме наше існування заперечують, а міністерство України (!) щось там плете про «поширення української культури»!

Сформулюємо єдиний можливий висновок з фактів історії та сучасного стану речей: російська культура була і є ворогом української культури, та ніколи цього навіть не приховувала.

Перейдемо до останнього: «в прилученні українців до набутків світової цивілізації» (наче без них і не прилучилися б, так би й досі на всіх чотирьох ходили...). Тут теж відчувається щось надто знайоме. Ось воно: «Злившись навіки з єдинокровною їй Росією, Малоросія собі відчинила двері в цивілізацію, освіту, мистецтво, науку, від яких доти непереборною загорожею відокремлював її напівдикий побут її» (В. Бєлінський). Хіба не воно? Саме звідси надихалися наші трудяги, інтелектуали з міністерства. Бо ж для них Бєлінський — то «великий критик великої російської літератури», яка, у свою чергу, є чи не кращою частиною «великої російської культури».

Треба бути дійсно великою людиною, генієм брехні, щоб у єдиному реченні так ґрунтовно збрехати аж тричі: про «єдинокровність», про «цивілізацію» та про «напівдике життя».

Остаточно покінчимо з «цивілізацією» — з одного боку, та «напівдиким побутом» — з другого, навівши ще кілька посилань. Англієць Джозеф Маршал навідав нас 1770 року та засвідчив: «Я ще не бачив такої країни, яка б так дуже була схожа на найкращі провінції Англії». Англія тоді була не останньою в Європі та у світі. Ще жила в пам'яті блискуча епоха королеви Анни, останньої з дому Стюартів, яка дала людству Ньютона, Попа, Свіфта. Десятком років пізніше у нас побував професор Едвард Клярк з Кембріджу. Йому теж дуже сподобався наш «напівдикий побут», бо й він засвідчив: «За столом українського селянина більша чистота, аніж за столом у московського князя». Зараз, зрозуміло, вони б такого не написали. Але, не забуваймо, що після того нас аж два сторіччя «цивілізовували» москвини, забезпечували нам «прилучення до набутків світової цивілізації», як це дотепно і влучно писнули нам «добродії» від національностей.

Бо хоч цілком слушно стверджував М. Костомаров, що «Перенесення київської учености в Москву було найважливішою подією в історії російської освіти XVII століття», але... не на плідний ґрунт упали вони, ті зерна української учености. Не виною цих добрих людей стало те, що з принесеної ними освіти так і не було зроблено належного вжитку. Внаслідок того була відкинута в минуле і наша Україна, що була під темною та невігласною Росією.

Бо зовсім неважко, як зайде потреба, в цілком обґрунтований спосіб показати всім вторинність і другорядність «великої російської культури» в низці культур світу та Европи — де ж вона там опиниться! Підкреслимо, що ніхто, крім московських імперіялістів та їхніх підго-

лосків, її великою не вважав і вважати не може: на це не було і немає жодних підстав.

Зауважимо з цього ж приводу, що в Росії й досі невипадково віддають перевагу первісному ідеологічному мисленню (Л. Леві Брюль, 1910); що так само не полюбляють логіку картезіянського мислення. Це закономірно, бо саме логіка з її залізними законами є першим ворогом різних байок та небувальщин і може стати вбивчою для вигаданої історії.

Наявність у Росії, такій, якою вона була та є, «великої культури» була б дивом, а див у сучасному світі не буває. Не бувало й раніше, як про це нас вичерпно сповістили клясики. Бо, здається, ще М. Салтиков-Щедрін, який добре знався на російських справах, запевнив нас, що див у Росії не буває: бувають лише добре організовані шахрайства. Дійсно, подумаємо, а що ж відрізняло Росію від інших країн (котрі не мають «великих культур»)? Відрізняли імперіялістична спрямованість та рабовласницький устрій, що саме й породжувало її протистояння зі світом. А скільки ж він протримався, той устрій? Може, був лише незначним епізодом? Та ні: офіційно він протягся від початків самостійної північної державности (тобто з 1169 року) та до половини минулого сторіччя (1861), отже — 84% всього терміну її історичного існування! А совєтські роки — чи були вони вільні від рабства? Пригадаймо десятки мільйонів зеків ҐУЛаґу, пригадаймо десятки мільйонів безправних селян — «колхозніков»... От і залишається якісь там 8% цього терміну — без рабства.

А логіка тут виходить залізна: хочеш мати «велику культуру» — заведи у себе рабство, будь завжди найвідсталішим від усіх, і... все в порядку!

Російська література XVIII ст., коли це явище вже існувало, обмежувалася розважальною прозою — кічем (головним чином переказами закордонних сюжетів) та фанфарами вірнопідданої поезії на честь успіхів російського імперіялізму. Щось на зразок того, що писав Ґ. Дєржавін про О. Суворова: «Чему коснулся, все сразил[1]. Поля и грады стали гробы[2]; Шагнул — и царства покорил[3]». Це ж навіть і не поезія. Зі справжньої літератури того часу можна назвати хібащо відважну книжку Алєксандра Радіщєва, за яку він своє й отримав.

Але час рухався, і в свідомості нечисленних освічених людей Росії назріває думка, що з таким доробком на европейський культурний ринок не потикнутись. З початком XIX ст. (особливо після війни 1812 р.) починається епоха, з якої можна вести відлік літератури в Росії. Але ще і Пушкін пише вірнопідданий вірш «Оббріхувачам Росії», та й літературу цю творили не етнічні москвини...

Так і йшли собі справи; література виросла в кайданах імперської ідеології і царської цензури та дійсно була посередником між широким світом та народами імперії. Але чи таким уже посередником? Чи так уже несла до нас «розумне, добре, вічне»? Всі-всі духові скарби світу?

[1] До чого доторкнувся, все знищив.
[2] Поля і міста стали трунами.
[3] Зробив крок — і покорив царства.

Історія ясно показує нам, що цей «посередник» був чи не найгіршим з можливих. Не так квапився «прилучити», як силкувався відгородити.

Переглянемо ще і це.

В Алтин-орді, сусідній великодержаві, що здійснювала над підопічною Росією своє «татарське іґо», існувала велика культура. На її літературну мову (ітіль-тюркі) були перетлумачені Арістотель, Езоп, Фірдоусі, Сааді та інші тодішні (XIV ст.) клясики світової літератури. В Росії про них дізнаються через добрих 400-500 років. В бібліотеках Алтин-орди була двохсоттомова монгольська енциклопедія. Тільки через 400 років побачать світ Французька енциклопедія, потім Британська. Не пройде і іще сотні років, як з'явиться перша російська. А самі бібліотеки з'являться в Росії так десь через 500 років після ординських.

Не ліпше було і з европейською клясикою. В. Шекспіра та М. Сервантеса перекладуть на російську мову більше ніж через два сторіччя по їх смерти. Їм дещо поталанить, бо Люаза де Ґонґора — тільки через 300 років. От такого маємо «посередника».

Та певно, що щось поліпшилося за совєтських часів з ліквідацією того «ненависного самодержавства» («яке ми втратили»)? — де там... Як і змінилося — то виразно на гірше.

Про творчість таких нобелівських лавреатів, як В. Фолкнер (1949) або Е. Гемінґвей (1954), російськомовні читачі довідалися лише після їх смерти, десятки років по тому, як це було ними написане. Як на XX століття — оперативність непогана. Довший час за совєтів американська література вичерпувалася Т. Драйзером та Г. Фастом, поки і цей останній чимось не проштрафився. Літературною сенсацією шістдесятих років стало видання «Мобі Діка» Германа Мелвіла. Автор на той час більше півстоліття пролежав у могилі: схаменулися! Імена таких світової слави письменників, як Роберґ Ґрейвз або Міка Валтарі, досі невідомі російському читачеві.

Особливою темою є російська цензура, явище у світовій культурі дійсно унікальне. Вона до 1917 року цензурувала все, що писалося та видавалося в країні чи ввозилося до неї ззовні. Повністю забороненими у XIX столітті були 248 назв книжок. В совєтські часи цензура поширилася. Цензурували не тільки те, що писалося та видавалося в країні будь-якою мовою, але й те, що було недоцензуроване раніше — перевидання клясиків (Короленко, Чєхов), а дехто з них — мало не забороняється (Достоєвський, Лесков). Пануючою ідеологією став марксизм, отже — цензурували клясики марксизму (там, де вони не досить марксистські), цензурували Маркса й Енґельса. Від перевидання до перевидання знову й знову цензурують твори В. Леніна.

До цензури, як і за царизму, крім всемогутнього Ґлавліту, приєднуються совєтські «вожді». Н. Хрущов особисто дозволяє О. Солженіцина; М. Ґорбачов (з дружиною) — милостиво дозволяють на Булґакова з Пастернаком, а потім — і «ґласность».

Але величезна кількість літератури (в тому числі і зі «світової культури») відправляється до так званих «спецхранів»: концтаборів для інформації. В них перебуває до 300 тисяч книжок, більше півмільйона

журналів та більше мільйона газет. Там могли заглядати до них тільки за дозволом «органів».

Так що — оце і є той посередник, почерез який ми маємо й далі набувати світову культуру? Та це ж чисте посміховисько! Ні, залиште його собі, міністеріяльні панове, а нам такий «посередник» ні до чого!

Отже, «велика російська культура» — так склалося історично, що тут вдієш! — це не шлях або міст до світової культури. Навпаки, це таке щось, котре намагається від неї відділити, відгородити на власний розсуд, замкнути в собі. Своєрідне культурне ґетто, до якого легко потрапити, та важко вибратись. Або, по-сучасному — зона. Зона обмеженості, шовінізму, упереджень, невігластва та суто провінційної відсталости. І в цій зоні нас намагаються утримати будь-якою ціною. Бо добре розуміють, що полон духовий — то передумова рабства фізичного.

Наші владні особи останнім часом стали охоче згадувати про незалежність України; як до речі, так і не зовсім. Прикро, але приходиться їм нагадати, що Україна майже триста років була залежною саме від Москви. А значить і незалежною має бути тільки, і в першу чергу — від неї. А нам нав'язують не лише подібні «програми» (розвитку колоніяльної культури), але ще й якесь там «стратегічне партнерство»...

Не терпиться комусь навічно утримати нас у російській зоні, ой, не терпиться...

Донецьк ■

Валентин КОЖЕВНІКОВ,
кандидат географічних наук

БИТИЙ НЕБИТОГО ВЕЗЕ...

До казки, в якій битий небитого віз, я повернуся пізніше, а розпічну цю статтю з іншої казки. Жила-була жінка, мала вона одну рідну дочку і кілька приймачок. Жила не тужила, суму-горя не знала. І дочку рідну завжди пестила, добре годувала, поїла, одягала, взувала. Та все хвалилася перед гістьми її красою, голосом, косою та вмінням діло робити. А приймачок примушувала найбруднішу роботу виконувати, іноді годувала, частіше голодом морила. А щоб ніхто не міг порівняти рідну дочку з більш чарівними приймачками, то останнім забороняла показуватися перед гістьми і розмовляти з ними. На всякий випадок, коси їм мачуха повідрізувала, а роти позатикала.

Не витримали деякі приймачки такого життя і вирішили відокремитися від мачухи. Що тут почалося! Прокляття і погрози, наклепи і плітки... А деяких навіть покалічила і спотворила так, що не змогли вони залишити свої нори, щоб жити без чужих вказівок. Тим, кому все ж таки пощастило відокремитися від мачухи, вона нічого не дала їм на дорогу, хоч усі вони багато років збирали собі придане і тяжко працювали, надіючись одержати якісь кошти на життя.

Мабуть ви вже здогадалися, про що йдеться. Так, злою мачухою усі 300 років була для України Москва. Ми тільки й чули: російський язик, культура, російський характер, російська армія, російська гармошка, російський чай тощо. Українцям заборонили мову, освіту, культуру, віру (російське православ'я після реформи Петра I — це зовсім не те православ'я, яке було в нас до загарбання України Росією). А коли ми вирішили розпочати самостійне життя, то Москва відібрала у нас все, що ми заробили за три століття рабської праці: ні крихти золота з величезного золотого запасу, ні єдиного будинку з сотень посольських будинків в інших країнах... Навіть наші національні цінності: ікони, книги, коштовності, предмети давнини, що вивезла у свої музеї та сховища, Москва не віддала. Зате скільки погроз і пліток на свою адресу почули українці в останні роки... А з іншого боку, скільки облудних слів про «спільне коріння», про «слов'янську єдність» нам кричать навздогін, що дехто з довірливих українців вже готовий повернутися у зворотній напрямок.

Тож пішла Україна у світове суспільство без майна і без грошей, та ще й свої борги мачуха на неї повісила. Згадаємо деякі з них.

Так Україна, ставши на шлях цивілізованого розвитку, має допомогти кримським татарам та іншим депортованим народам повернутися на свою батьківщину. Москва, коли їх виселила на чужину, будинки і все майно цих народів віддала переселенцям з Росії і таким чином забезпечила сотні тисяч росіян житлом і майном за рахунок інших народів, а розраховується за це тепер Україна. Далі, після завершення Другої світової війни Москва, виконуючи ролю світового жандарма, воювала в Північній Кореї, Польщі, Угорщині, Чехословаччині, Східній Німеччині, з Китаєм (на острові Даманському), в Афганістані. І звідусіль в Україну повертались тисячі покалічених солдатів, проходили похоронки. Пенсії солдатам та їх сім'ям платить тепер Україна.

Та найбільша несправедливість полягає в тому, що Москва в останні 40 років направляла в Україну з усього СССР пенсіонерів зразу після того, як вони закінчували служити в совєтській армії або працювати. Тож у нас тепер більше 2 мільйонів громадян, які народилися, жили і заслужили дуже великі пенсії не на нашій землі. А ще скільки таких, що їх Москва посилала до нас знищувати інтеліґенцію, виявляти націоналістів, розстрілювати, насаджувати колгоспи тощо. Всі вони мають пенсії в десятки разів більші, ніж у вдів репресованих або у колгоспників. Більше двох мільярдів долярів наша держава платить їм щороку.

Та й житло вони одержували поза чергою і пільги мають немислимі для пересічного українця. На це теж ми тратимо не менше мільярда долярів. Москва — як та зозуля, що залишає яйця в гніздах інших птахів і знімає з себе всяку відповідальність за зозуленят, накинула на нашу шию своїх пенсіонерів та ще й підштовхує їх до виступів проти нашої незалежности, нашої мови, культури тощо. Чи може наша економіка, вражена Чорнобилем та іншими екологічними бідами, спрямованістю нашого виробництва на забезпечення роботи російських підприємств, та ще й тримаючи тягар соціялістичної відсталости виробництва, витримати таке навантаження? Хіба витримала б економіка Німеччини, якби на неї «повісили» французьких пенсіонерів? Цей винахід російських

політиків дозволяє їм тримати Україну в боржниках та ще й ганьбити її перед усім світом, як державу-банкрута.

Щоб вийти з економічної скрути, Україні треба хоч би полегшити тягар пенсійного забезпечення чужих пенсіонерів. Якщо Росія не захоче переглянути це питання, то нам треба змінити пенсійне законодавство таким чином, щоб усі пенсіонери, від рядового до генерала і від прибиральниці до директора, одержували від держави покищо невелику пенсію, а підприємства, на яких працювали пенсіонери, мають доплачувати їм згідно з їхнім внеском у виробництво. Якщо якісь підприємства вже закрилися, то доплату до пенсії мають робити відповідні галузі.

Росія оголосила себе правонаступницею Совєтського Союзу. Отже, нехай її уряд візьме не тільки золотий та алмазний фонди, спільне майно за кордоном та майно і фонди всіх центральних міністерств і установ, яке було створене за кілька віків працею всіх народів російської імперії, але й забезпечення всіх пенсіонерів та інвалідів, які втратили здоров'я на війнах, що їх вела Росія, або на «всесоюзних будовах» у Заполяр'ї та на Далекому Сході.

Якщо ми не діб'ємося цього від Росії, то нам, як тим маленьким птахам, що годують більше від них зозуленя, ще довго доведеться працювати з ранку до вечора без відпочинку, навіть у неділю, і без усякої користи для свого народу. А весь світ, дивлячись, як ми це робимо, буде сміятися з нас і казати: «Дивіться, бита, обідрана до нитки, пригнічена Чорнобилем, придавлена комунізмом, залякана соціялістичною мафією, Україна везе економіку Росії, що до цього часу підживляється не тільки золотим запасом, зробленим спільно всіма народами імперії, але й мізерними відрахуваннями в пенсійний фонд, який у Росії штучно обмежувався шляхом експортування російських пенсіонерів за межі Росії».

Чи не пора нашим політикам сказати: «Посмішили людей, а тепер досить». Бо політика — це концентрована економіка, і за промахи політиків увесь народ дуже довго буде платити тяжким життям. ■

З'ЇЗД ОФІЦЕРІВ СССР

На адресу Української Інформаційної Служби надійшов аналітичний матеріял про з'їзд офіцерів СССР, не дивлячись на те, що ще від серпня 1991 року такої назви серед існуючих державних структур у світі дефакто і де-юре немає. Цей матеріял друкуємо в перекладі з російської мови.

(УЦІС) З 23 по 25 лютого 1996 року в Москві відбувався з'їзд офіцерів СССР. Цей з'їзд був підготований організаційним комітетом, що складався з керівників делеґацій офіцерських організацій з Російської Федерації, Казакстану, Білорусії, Придністров'я, Молдови, Литви, Естонії, України, Киргизії, Азербайджану, Арменії, Грузії, Абхазії. В засіданнях організаційного комітету співучащали такі бувші совєтські генерали: А. Лебідь, А. Макашов, В. Ачалов, В. Варенніков і А. Стерліґов, а також і лідери Думської фракції комуністичної партії Російської Федерації та

лідер партії «Трудовая Россия» В. Анпілов. Основною фігурою на засіданнях організаційного комітету був Ґ. Зюґанов. В роботі названого комітету взяли участь ряд генералів і старших офіцерів Міністерства оборони Російської Федерації і Головного штабу тієї ж Федерації.

Організаційний комітет прийняв рішення про участь делеґацій у мітинґу, присвяченому Дневі совєтської армії і військово-морської фльоти. Мітинґ відбувся о год. 16.30 на Луб'янському майдані. В ньому взяли участь не менше 50 тис. осіб. 25–30% учасників були у військових одностроях. За оцінкою незалежних аналітиків, така кількість військовиків вперше зібралася під червоними прапорами за останні 6 років.

Виступаючи на мітинґу, Г. Зюґанов заявив, що в комуністів налагоджений тісний зв'язок з армійською громадськістю, а підтвердженням цього є присутність на мітинґу військовиків у такій кількості. Деякі офіцери, активні учасники мітинґу, під схвальні викрики натовпу демонстративно зривали з кашкетів двоголових орлів і кидали їх під ноги.

Мітинґ пройшов без ексцесів. Міліція явно симпатизувала мітинґуючим, залюбки вступала в контакти з офіцерами, брала пропаґандистську літературу, яку у великій кількості роздавали безкоштовно бажаючим. Ми нарахували близько 40 різних комуністичних і патріотичних видань, видрукованих на папері високої якости.

Після мітинґу голова Союзу офіцерів Російської Федерації підполковник С. Тєрєхов і генерал-полковник А. Макашов зібрали керівників військових організацій у готелі концерну ЗІЛ на вечерю. Під час вечері А. Макашов доповів про стан справ у вищих ешелонах Міністерства оборони і Генерального штабу, де у найближчому оточенні Б. Єльцина йде напружена робота у справі створення президентської «преторіянської» ґвардії, ударним кулаком якої буде 27 окрема бриґада спецназу (Теплий Стан), окремий десантний баталіон швидкого реаґування (Сокольнікі). 90% особового складу Збройних сил, включаючи командувачів родами військ і командувачів військових округів, виражають відкрите незадоволення жалюгідним становищем армії та її наростаючим розвалом. Сьогодні Єльцин може впевнено опертися лише на 5–7% вищого генералітету з числа тих, з ким прийшов до влади. У вищому керівництві МО РФ немає єдности, і сьогодні створилися декілька угрупувань, які орієнтуються на різні політичні сили.

Угрупування П. Ґрачова нараховує більше 75 генералів і старших офіцерів в ГШ і МО, 250 чоловік у військах. Це, в основному, ставленики Ґрачова. Останнім часом «ґрачі» напружено шукають контактів з ЛДПР. Головні ідеологи угрупування — Д. Харченко (сват Ґрачова), К. Кобец, головний замполіт С. Здоріков.

Угрупування М. Колеснікова: в угрупування входять його заступники, начальник ГРУ Ф. Ладиґін. Як професіонали високої кляси, вони проводять політику невтралітету, і в результаті перемоги комуністів вони примкнуть до КП РФ.

Угрупування Кокошина: орієнтоване на ВПК і Олега Лобова. Являє собою значну небезпеку, оскільки зв'язане з «новими росіянами».

У Міністерстві оборони є значний прошарок політизованих генералів, які відкрито співпрацюють з політичними партіями і рухами. Найбільший вплив на війська сьогодні має командувач ВДВ Є. Подколзін і Ґ. Кондратьєв. Є. Подколзін тісно пов'язаний з генералом А. Лебідем і у випадку надзвичайних обставин стане по його стороні. Безпосередньо зайнялися політикою начальник Академії ГШ І. Радіонов, генерали Л. Рохлін і Б. Ґромов. Не виключено, що останній спробує стати Президентом Російської Федерації.

Становище, яке є тепер в Росії, різко відрізняється від становища в 1993 році. Вже тепер у військах вільно розповсюджуються комуністичні та патріотичні видання. Армія вже не буде беззаперечно виконувати накази антинародного режиму. У випадку яких-небудь неконституційних заходів зі сторони Кремля найбільш політизована частина армії (ВДВ, Сухопутні війська) може стати некерованою. Така непокора найбільш можлива на Далекому Сході, Забайкальській ВО, Сибірській ВО, у Поволжі, в зоні так званого «червоного поясу». Армія стане значним резервом комуністичних сил, особливо в умовах можливого двовладдя.

З'їзд готувався в будинку культури «Москворіччя». На з'їзді були присутні 172 делеґати, що прибули з усіх військових округ 42 регіонів Росії та країн СНД (генералів — 6 осіб, старших офіцерів — 124, молодших — 42, з них 73% — кадрові офіцери). На з'їзд були запрошені представники комуністичних і патріотичних партій, рухів та громадських організацій Росії, Білорусії (всього 188 осіб). Роботу з'їзду висвітлювали журналісти з 38 засобів масової інформації.

З найбільш змістовими доповідями на з'їзді виступили С. Терехов, А. Лебідь, А. Макашов, В. Ілюхін, Б. Іванов, А. Безбородов, П. Романов, В. Ампілов.

Основний зміст доповіді А. Лебідя: «Для створення могутніх Збройних Сил Росії нам необхідно 4-5 років. Тоді ми зможемо навести порядок не тільки на Кавказі, але й на всьому посовєтському просторі».

Основний зміст виступу В. Анпілова: «Відновити СССР багато простіше й дешевше, ніж його зруйнувати. Для цього був запропонований наступний плян. Не пізніше ніж через 2 місяці після перемоги комуністів на президентських виборах скликати з'їзд Совєтов РСФСР, який було розпущено в 1993 р. На з'їзді відновити совєтську форму правління на всій території Росії. Це стане сиґналом для виступу широких мас трудящих в Україні та Казакстані під керівництвом комуністів. Необхідну братерську допомогу їм надамо. З Білорусією у нас проблем немає. Після цього ми скличемо З'їзд народніх депутатів СССР, діяльність яких також була незаконно перервана в 1991 р., та відновимо владу трудящих у формі совєтської влади на території чотирьох республік. А інші республіки колишнього СССР приєднаються до Союзу самі. Складніше буде з прибалтійськими республіками».

Виступ С. Терехова було присвячено, в основному, роботі Союзу офіцерів у військах.

Голова комітету Державної думи РФ з безпеки Віктор Ілюхін повідомив, що комуністи Росії розглядають наступні президентські вибори не як виборчу кампанію, а як свій останній бій з усіма наслідками. Або ми пере-

можемо, або підемо в підпілля. Він підтвердив готовість комуністів Росії ініціювати масові виступи трудящих України в підтримку лівих сил.

Генерал Б. Іванов заявив, що більшість білоруського народу готова до політичного, економічного та воєнного союзу в будь-яких формах.

Починаючи з 3 березня ліві сили організують серію акцій, пов'язаних з пам'яттю Й. Сталіна. 17 березня намічено провести Конґрес комуністичних і патріотичних партій та рухів, на якому буде запропоновано підтримати трьох кандидатів від лівих сил: Ґ. Зюґанова, А. Тулеєва, П. Романова. Головною вимогою є те, щоб в другому турі вони віддали свої голоси на користь Ґ. Зюґанова. Крім того, В. Анпілов наполягає на письмовій заяві Ґ. Зюґанова про його наміри у двомісячний термін відновити совєтську владу, денонсувати Біловезьку угоду, відмінити інститут президентства.

Особливістю політичного життя Росії сьогодні є наявність потужної опозиційної преси. Крім газет «Правда», «Совєтская Россия», журналу «Коммунист», де ведеться потужна антиурядова пропаґанда, в Росії видаються великими накладами десятки реґіональних і патріотичних видань, які суттєво впливають на формування громадської думки, особливо серед низько оплачуваних категорій населення.

У спілкуванні з офіційними представниками влади відмічається їх розгубленість та непевність у завтрішньому дні.

Як нам відомо, під керівництом Союзу офіцерів Російської Федерації у містах Росії та СНД створено підпільні офіцерські дружини, оснащені сучасним озброєнням та мобільним зв'язком, які готові в час «Ч» виступити та силою протидіяти офіційним органам влади. Розроблено та затверджено оперативний плян під кодовою назвою «Велика чистка-2», що передбачає арешт і фізичне знищення активістів демократичних партій, державних чиновників, представників великого бізнесу. Списки й адреси цих осіб занесені в комп'ютер та постійно контролюються.

З'їзд прийняв закриту постанову про роботу в Збройних Силах України, яка рекомендує українським товаришам не втручатись у політичну боротьбу в країні, формувати ряди, створювати первинні організації на плятформі КПРФ та чекати розвитку подій в Росії.

За наявними відомостями, найбільш потужні відгалуження Союзу офіцерів СССР в Україні є в місцях дислокації частин 43 ракетної армії, в Криму, містах Дніпропетровську, Одесі, Харкові та Києві.

На закритому засіданні організаційного комітету високопоставлений офіцер Генерального штабу МО РФ повідомив про те, що з особовим складом Генерального штабу міністер оборони П. Ґрачов провів нараду, на якій дано чіткі інструкції, як діяти в разі введення надзвичайного стану. На думку П. Ґрачова, надзвичайний стан може бути введений у випадку ескаляції війни на Кавказі.

Основні висновки:

1. Комуністичні патріотичні сили серйозно готуються до реваншу.

2. Армії в політичній боротьбі відводиться дуже серйозна роля. Комуністи почали активно перетягувати армію на свою сторону.

3. Існуюча політична влада в Росії не здатна в даному моменті до активної протидії тискові комуністів та патріотів.

4. Комуністи РФ відводять Україні основну роль у створенні нової імперії. Тому вони не зупиняться ні перед якими діями для дестабілізації обстановки в Україні та втягуванні її в орбіту російських інтересів. В Україні активно формується та фінансується «п'ята колона» з числа найбільш ортодоксальних комуністів, проросійсько налаштованих офіцерів. Не виключене розігрування «російськомовної» карти в східніх та південних областях країни. ■

Підполк. Петро НЕДЗЕЛЬСЬКИЙ
(Спілка офіцерів України, м. Київ)

«ГЕТЬ ВІД БОЖЕВІЛЬНОЇ МОСКВИ!»

Здеградована нація, або абсолютний вирок академіка І. Павлова (соціяльно-психологічне дослідження)

Навесні 1918 р. у Петрограді всесвітньо відомий учений психофізіолог, лавреат Нобелівської премії академік І. Павлов виступив з двома публічними лекціями на тему «Про розум взагалі і російський зокрема».

В цих лекціях академік І. Павлов визначив і схарактеризував вісім основних «властивостей і прийомів, що їх має належно діючий розум», а потім «приклав цю характеристику як критерій і як міру до російського розуму».

До восьми властивостей загальнолюдського розуму академік І. Павлов відніс такі: здатність концентрувати думку на поставленому питанні; думати в безпосередній єдности з дійсністю; думати вільно; утримувати думку на конкретній ідеї; думати обґрунтовано і детально; думати просто і ясно; спрямовувати і приходити думкою до істини; усвідомлювати істину і підкорятися їй.

По цих восьми характеристиках академік І. Павлов дав нищівну оцінку російському розумові. Фактично, він доводить, що в порівнянні з іншими народами росіяни є найбільш нерозвинутою у розумовому пляні нацією, з низьким рівнем інтелекту й культури. Тобто, низький рівень загальнолюдського розуму в росіян — це «нещастя російського народу».

Немає потреби наводити весь зміст лекцій академіка І. Павлова та його доказів щодо низької характеристики російського розуму. Враховуючи колосальний всесвітній авторитет академіка як провідного фахівця в галузі психофізіології, не викликає сумнівів досконалість і науковий рівень висновків, що їх робив цей академік. Крім того, не викликає сумніву, що він діяв у цьому питанні як російський патріот, що по-справжньому переживає долю Росії і хоче допомогти російському народові піднятися до рівня цивілізованого. Але, як науковець і високопрофесійний лікар, він змушений сказати свою думку про розум російської нації. Тож надамо слово академікові І. Павлову та його висновкам щодо російського розуму.

«Намальована мною характеристика російського розуму сумрачна. І я це усвідомлюю, гірко усвідомлюю. Ви скажете, що я згустив фарби, що песимістично настроєний. Що я відчуваю насолоду від нещастя російського народу? Ні, тут є життєвий розрахунок. Це обов'язок нашого достоїнства усвідомлювати те, що є. Для майбутнього корисно мати про себе уявлення. Нам необхідно чітко усвідомлювати, що ми є таке».

Такою ж критичною думкою академік І. Павлов говорить і про рівень культури росіян. Ось що він каже:

«Що Росія зробила для культури? Які взірці показала вона світові? Але ж люди вірили, що Росія протре очі „гнилому" Заходові. Звідкіля ця гордість і впевненість? І Ви думаєте, що життя змінило наші погляди? Ані скільки! Хіба ж ми тепер не читаємо майже кожен день, що ми — авангард людства! Чи не свідчить це, до якої міри ми знаємо дійсності, а до якої міри ми живемо фантазіями!»

Проте, будучи патріотом Росії, академік І. Павлов, поряд з нищівною характеристикою російського розуму, залишає надію, що російський народ самоусвідомить своє нещастя і не здеґрадується остаточно. Ось що він каже: «Розум людини є специфічним органом розвитку. На ньому найбільше проявляються життєві впливи, і, вірогідніше всього, розум окремої людини і розум нації розвиваються однаково. А це означає, що наколи в нас (росіян) були дефекти, то вони можуть бути скореґовані. Це науковий факт. І тоді над нашим народом моя характеристика не буде абсолютним вироком. У нас можуть бути і надії, і декотрі шанси».

Тож, чи виправдали росіяни надії свого академіка, чи використали вони оті «декотрі» шанси, щоб позбавитися дефектів, здобути розум і стати в коло цивілізованих народів?

Щоб відповісти на це запитання, скористаємося розробленою академіком І. Павловим методою щодо визначення загальнолюдського розуму, його невтішними висновками зокрема щодо російського і зробимо спробу з'ясувати, що міг би сказати академік І. Павлов про російський розум сьогодні? Тобто через 78 років після попередньої неґативної оцінки того розуму, зробленою ним у 1918 році.

Перш за все мусимо визнати, що з приходом до влади в Росії большевиків у 1917 році ситуація з російським розумом катастрофічно погіршала. Академік І. Павлов називає інтеліґенцію «мозком народу», що саме «інтеліґентний розум визначає долю народу». Проте, як відомо, вождь російських большевиків Ленін дотримувався іншої думки. Про російську інтеліґенцію він сказав, що «це не цвіт нації, це — багно». А в умовах клясової боротьби інтеліґенція була оголошена клясовим ворогом і зазнала жахливого переслідування. «Потрібна спрямованість усіх сил соціяльних для боротьби з цією структурою — інтеліґенцією, з хорошими манерами» (Ленін, том 16, ст. 69).

Кращі представники російської нації, а в першу чергу інтеліґенти, були або знищені фізично, або повтікали за кордон, або знайшли свій кінець у концтаборах Сибіру. Генофонд російської нації зазнав непоправних збитків. І це тоді, коли він і так був низько оцінений академіком І. Павловим. Як зауважив з цього приводу письменник Фазіль Іскандер:

«Вигнання філософів з Росії — це відверте намагання провести експеримент в чистому вигляді: відтепер Росія обійдеться без розуму». На місце Вавілових та Преображенських прийшли шарікови та швондери, які в генах передали наступним поколінням рецидив дебілізму.

Фактично в Росії за дуже короткий час відбувся процес дебілізації нації. Наступні більше як 70 років комуністичного правління не поліпшили ситуації з російським розумом. Навпаки, процес деґрадації російської нації завершила її невилікувана хвороба, яка давно вже стала національною рисою росіян — пияцтво. В Росії п'ють усі, від школяра до Президента. Ось що кажуть про це самі росіяни (газета «Аргументи і факти» нр. 25; 28; 1993 р.):

«Росіяни найбільш неорганізована нація колишнього Союзу. Ганебне ставлення до культури і мови супроводжується безпросвітним пияцтвом. А в п'яному стані матеріяльних цінностей не збудуєш, особистість не виховаєш».

«В Росії повальне пияцтво. П'ють вже 14-16-18-ти річні, не кажучи вже про 40-50 літніх чоловіків, з яких більшість майже закінчені алькоголіки».

Як відомо з медицини, і на що в першу чергу звернув би увагу академік І. Павлов, в п'яному стані не тільки не створиш матеріяльних і духових цінностей, але й не народиш повноцінної дитини. Тобто, у п'яничок народжуються генетично зруйновані діти.

Рівень дефективних людей в Росії виріс настільки, що вони стали соціяльним явищем. Ідіоти, дебіли, шизофреніки, навіть відверті давуни проникли в усі прошарки російського суспільства. Їх можна побачити навіть в російській Думі, в російському уряді. І це закономірно, бо кого може обрати російський дебіл? Тільки собі подібного. Розумні там — об'єктивна рідкість. Навіть щодо самого президента Росії, то діяґноза академіка І. Павлова була б також абсолютним вироком. Подібної характеристики з вуст академіка І. Павлова отримала б поважна більшість представників російської еліти, чий розум, скоріше відсутність такого, визначає сьогодні долю російського народу. На жаль, не тільки російського... Чого, скажімо, вартий приклад шизофреніка Жироновського або ідіота Ампілова.

Проте, як військовому, мені більш цікавий приклад генерала Павла Ґрачова. Один мій колеґа з Міністерства оборони України, який вчився в академії Генерального штабу разом з Ґрачовим у Москві, розповів про випадок, коли Ґрачов влаштував бійку під час гри у волейбол. Звертає на себе увагу той факт, що мова йде не про звичайне військове училище, де вчаться хлопчики — вчорашні випускники середніх шкіл, що можуть посваритись під час гри у волейбол чи футбол. Не йдеться навіть про звичайну академію, де вчаться старші офіцери. Мова йде про академію Генерального штабу, де поведінка Ґрачова характеризує його як людину з низьким рівнем культури, психічно незрівноважену і недалеку розумом. Ще за рік до кровавих подій у Чеченії мій колеґа казав про Ґрачова: «Не дай Бог, щоб від цього драчливого півника залежала доля світу цього! Він наробить! Вже наробив...

Якщо до цього добавити любов Ґрачова до матеріяльних благ — мерседесів тощо, а також, що Ґрачов уважає себе ззовні схожим на Наполеона, то це вказує на серйозні дефекти в структурі особистости Ґрачова. В нормальних країнах люди з «синдромом Наполеона» перебувають в психічних лікарнях, але в Росії ж такі стають міністрами оборони, навіть президентами.

Проте показовим та повчальним для українських політиків, як треба поводитись з російськими «колеґами», серед яких домінує здеґрадований елемент, може бути випадок під час переговорів щодо Чорноморської фльоти між Ґрачовим і колишнім міністром оборони України Віталієм Радецьким. З інтерв'ю Ґрачова після переговорів стало зрозумілим, що найбільше Ґрачов лякався кулаків (!) Віталія Радецького. І було чого лякатися: В. Радецький в минулому майстер спорту в боксерстві. Що ж, типова реакція істоти, що керується низькими інстинктами і розуміє тільки грубу силу.

Список деґенератів на політичному олімпі Росії, що вирішують долю народів, можна продовжити. Але ще гірша ситуація серед простого люду. Там процес деґрадації і морального підупадку набув катастрофічних форм. Знов таки наведу приклад з військового життя. Ось цитата з перехопленого листа російського солдата з Чеченії до своєї матері: «Вдень я убиваю чеченців, а вночі забавляюся з їх жінками». Що ж це за народ? До якого звірячого рівня здеґрадованости треба дійти, щоб таке робити і писати про це своїй матері?

Подібні відносини можливі не серед людей, а серед шакалів, де молоде шакаленя хизується своїми кривавими вчинками перед мамою-шакалицею. Здавалося б, що російський народ, переживши таку важку війну з гітлерівським нацизмом, утратив мільйони людських життів, зазнав людських знущань і катувань з боку нацистів, мусів би мати на генетичному рівні несприйняття війни і будь-якого насильства. Проте, не може мати генетичної пам'яти той народ, чий генетичний код зруйнований. І тому, пройшло небагато історичного часу і ще не встигли відійти з життя учасники жахливої II світової війни, а Росія вже чинить геноцид проти іншого народу, як колись проти неї чинили гітлерівські нацисти. Навіть мер Сан-Петербурґу А. Собчак дивується: «Чому це внуки ветеранів, що розбили нацизм, сьогодні ходять із свастиками?»

На це академік І. Павлов дав би однозначну відповідь: «Російська нація — це не нація, а здеґрадована спільнота людей, яка позбавлена не тільки розуму, але й елементарних норм людської моралі».

Про рівень виродження і здеґрадованости російської нації можна судити по російському війську в Чеченії. Більшість російських солдатів, «дітей російського похмілля», ззовні схожі на астенічних інфантів й олігофранів з очима переляканих кроликів, що, здається, зараз заволають: «Хочу до мами!». На фоні цього горевоїнства виглядають лицарями чеченські воїни. Спокійні, виважені, міцні духом і тілом — справжні чоловіки. І це не диво. Бо чеченець народжується від генетично здорових предків і веде фізіологічно здоровий образ життя. Чеченці, відповідно до канонів Ісляму, не вживають алькоголю і не палять тютюну. Додати до цього традиційне чеченське виховання в мусульманському дусі, в

повазі до старших людей, до суворого чоловічого товариства, і буде зрозумілим, чому один чеченець здатний розігнати роту російських горевояків. Мені можуть заперечити, що серед росіян, в тому числі і серед інтеліґенції, є порядні люди, які, на взірець академіка І. Павлова, щиро вболівають за долю російського народу. Вони не бояться виступати проти аґресії у Чеченії і взагалі проти здеґрадованої політичної верхівки в Росії. Так, безумовно є. Але їх мало і вони є виключенням з правил. Як кажуть англійці: «Будь-яке виключення з правила тільки підтверджує правило». А це значить, що російська інтеліґенція здеґрадована, аморальна і лицемірна. Мабуть, єдиний випадок, коли Ленін був правий, кажучи про російську інтеліґенцію — багно.

Не помилюся, коли скажу, що всю сьогоднішню російську інтеліґенцію можна розмістити на одній осі — від Бориса до Бориса. Тобто від Єльцина до Мойсеєва. І якби російська інтеліґенція була здатна вирішувати долю народу і була в більшості представлена такими людьми, як Андрій Сахаров, Сергій Ковальов, Наталя Новодворська, Костянтин Боровий, то автор тієї статті виступив би першим за дружбу з Росією.

Проте, дійсність є іншою. Росія — це керована деґенератами здеґрадована спільнота людей, яка, будучи озброєною ядерною зброєю, проводить аґресивну імперську політику і являє собою загрозу для усього людства. Реґан був правий, коли називав Росію — «імперією зла».

Виходячи із ствердження академіка І. Павлова, що націю можна порівняти з організмом окремої людини, не залишається сумніву, що він порівняв би російську націю з важко хворою людиною. Наприклад, такою, у якої ґанґрена або ракова пухлина вразила значну частину організму. Тобто організм ще живе, дихає і рухається, але лікарям зрозуміло, що він приречений і незабаром загине.

Так і з російською нацією. Рівень її деґрадації перейшов критичну межу. Кількість деґенератів серед росіян на всіх соціяльних рівнях настільки велика, що немає сумніву, що російська нація погибає. Вона неминуче загине, тобто припинить своє історичне існування. Але поки що російська нація аґонізує, і як помираюча кобила б'є копитами навколо себе. І горе тому народові, що потрапить під копита аґонізуючої російської імперської кобили, як це сталося з чеченським народом.

Тому святий обов'язок кожної людини перед людством — прискорити кінець російської імперської кобили. Це штучне утворення мусить зникнути в ім'я проґресу людства. Не в буквальному розумінні — зникнути фізично, хоч і така постановка питання була б моральною щодо народу, який проти інших народів чинить геноцид. Ні. Мається на увазі, що на терені російської імперії мусять обрати свободу десятки народів і утворитися десятки держав. А москвини (не росіяни (!) мусять жити на своїй історичній території, до складу якої входили землі декількох областей: московської, рязанської, тульської. ■

«Отож заповітую вам усім: Моліться, працюйте і боріться за збереження християнської душі кожної людини українського роду і за весь український народ».

Патріярх Йосиф

Едіт БОГАЦЬКА

ДО ПОЛІТИЧНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ УКРАЇНИ

«Круглий стіл щодо проблем і перспектив Конституційного процесу в Україні»

(УЦІС) Асоціяція молодих політологів разом з Українським педагогічним університетом ім. Драгоманова організували круглий стіл на тему «Проблеми й перспективи конституційного процесу в Україні». У ньому взяли участь народні депутати Верховної Ради І. Плющ, О. Ємець, В. Шишкін, Р. Безсмертний та представники кількох партій, у тому числі й КПУ*.

Іван Плющ у своєму виступі наголосив, що нова Конституція була потрібна Україні ще вчора. Але багато обставин спричинилися до того, що її немає й до сьогодні. Однією з цих причин є те, що народні депутати минулого скликання були обрані ще за часів СССР і це могло б стати причиною нелеґітимности Української Конституції, яку б ухвалила минула Верховна Рада.

Зараз, уважає І. Плющ, конституційний процес гальмує парляментська більшість. Вона зараз може забльокувати будь-яке питання. Коли створювали Конституційну комісію, то ця більшість була впевнена, що зможе повернути процес у потрібному їй напрямку. Проте цього разу не вийшло, адже до Конституційної комісії увійшли представники усіх трьох гілок влади. Вони дійшли до висновку: при створенні нового варіянту Конституції необхідно використати краще з того, що було напрацьовано попередньою Верховною Радою, українськими та іноземними експертами, нинішніми народніми депутатами, а також положення проєктів, складених партіями — Конґресом Українських Націоналістів, ХДПУ, УРП, КПУ. А для того, щоб узгодити й редакційно виправити проєкт, було створено робочу підкомісію, яка кілька місяців його відшліфовувала. Коли проєкт був готовий до подання на розгляд ВРУ, ліві зрозуміли, що їхніх сил буде недостатньо, щоб повернути Україну знову до УССР. А раз так, що комуністична опозиція вдалася до бльокування, висунувши цілу низку різних вимог, основною метою яких є намагання за будь-яку ціну загальмувати процес.

Олександр Ємець на «круглому столі» був єдиним представником Конституційної комісії. Він підкреслив, що створення Конституції — це завжди дуже важкий пошук компромісів. Комуністи дорікають демократам, що вони, мовляв, збираються затвердити нову Конституцію, не знайшовши з ними, комуністами, компромісу. Але на думку О. Ємеця, питання стоїть зовсім інакше. «Ми будемо шукати компромісів з усіма, хто ставить перед собою мету посилення незалежности держави. А на того, хто ставить ціль ліквідувати незалежність, не варто витрачати значних зусиль і шукати з ними компромісів. Варто намагатися перебороти їх, взявши на свою сторону більшу частину суспільства».

---

* Комуністична партія України — прим. Редакції.

Соціологічні опитування засвідчують, що громадяни України визначили своє ставлення до нової Конституції: абсолютна більшість висловлюється чітко: «Свої проблеми ми повинні вирішувати у своїй державі».

«Водорозділ іде не так між прихильниками різних концепцій Конституції, — підкреслює О. Ємець, — як між тими, хто за Конституцію, і тими, хто проти неї у будь-якому варіянті».

Два останніх засідання Конституційної комісії, — зауважив О. Ємець, були особливо красномовними: будь-які намагання прискорити конституційний процес наражалися на страшенний опір комуністів, і цього разу до них повністю приєднався О. Мороз. Вони боролися навіть із тим, щоб оприлюднити текст, схвалений Конституційною комісією. А їхні аргументи часто-густо були за межами здорового глузду.

Віктор Шишкін зупинився на політико-правових проблемах створення нової Конституції. Серед ідеологічно близьких сил у парляменті (їх узагальнено можна визначити як таких, що не підтримують комуносоціялістів) є суттєві розходження в деяких основних положеннях: по-перше, при визначенні структури парляменту; по-друге, у питанні формування судової влади. Найбільш неузгодженим є ставлення до структури парляменту — має він бути однопалатним чи двопалатним?

А яким чином зрівняти у правах з іншими регіонами Крим, це неприродне, цілком штучне утворення? Чому він повинен мати більше повноважень, ніж Слобожанщина, Галичина чи Одещина? Щоб вирішити цю проблему і не підсилювати тенденцій до федералізму, на даному етапі розвитку суспільства потрібен двопалатний парлямент — уважає В. Шишкін.

Роман Безсмертний повідомив, що на сьогодні достеменно відомо, скільки депутатів проголосує за ту чи іншу норму Конституції. Приміром, ідею двопалатного парляменту готові підтримати лише 82 депутати з 417. На сьогодні "прохідною" стала державна символіка — і це є особливістю нинішнього моменту. Більш-менш легко йде розділ Конституції, що регламентує діяльність і структуру органів місцевого самоврядування. Але щодо розділів про Генеральну прокуратуру та загальну структуру Виконавчої влади, то попереду, вважає Р. Безсмерний, титанічна робота з узгодженням різних підходів до цих питань.

Підсумовуючи свій виступ, Р. Безсмертний сказав, що ретельно працюючи над кожним положенням Основного закону, необхідно дивитися у суть явища і намагатися передбачити, яку форму воно обере в майбутньому. ВРУ буде спроможна набрати необхідних 209 голосів і затвердити Конституцію у першому читанні. Після узгодження цього проєкту між представниками фракцій і Президентом (а механізм такого узгодження виробляється), проєкт має бути винесений на референдум. Але неважко передбачити, що ліві зроблять усе можливе, щоб до цього не допустити.

Державний бюджет на 1996 рік затверджено

У дні 22 березня 1996 року Верховна Рада України після напруженої дводенної роботи затвердила закон «Про державний бюджет України на 1996 рік».

Міністер фінансів П. Германчук, який представляв народнім депутатам доопрацьований проєкт закону, запевнив, що для уряду головним було максимально врахувати всі пропозиції, які надійшли від парляментських комісій та окремих депутатів під час і після першого читання його у Верховній Раді. А надійшло понад 300 поправок, змін і доповнень. Переважну більшість їх уряд врахував, але деякі були відхилені у зв'язку з відсутністю фінансових ресурсів. Міністер Германчук підкреслив, що останній проєкт закону — це наслідок співпраці уряду та ВР: вони разом визначили обсяги прибутків і видатків та граничний розмір дефіциту бюджету.

Згідно із законом, внутрішній валовий продукт України складатиме у 1996 році 7,422 квадрильйони карбованців. Дефіцит бюджету затверджено у розмірі 6,2%. Після першого читання закону прибутки було збільшено на 108,5 трлн., а видатки — на 146 трлн. крб. Таким чином, дефіцит збільшився на 37,5 трлн. Це один з головних правових моментів, підкреслив П. Германчук, який певною мірою впливатиме на цінову й грошову політику, що були закладені у Програмі дій уряду. «У кінцевому рахунку, потрібно буде збільшувати видаткову частину і вишукувати кошти для соціяльного захисту населення».

Одним з найбільш негативних явищ минулого року, якого неодмінно треба позбутися у поточному році, міністер фінансів назвав неймовірно низьку дисципліну витрачання бюджетних коштів — за 1995 рік ревізійною службою держави вилучено незаконних видатків на 115 трлн. крб. (майже одна четверта частина дефіциту).

Іншою важкою проблемою названо проблему неплатежів. Як запевнив Прем'єр-міністер Є. Марчук, уряд намагається вирішити її, залучаючи до співпраці директорів, виробників, всіх тих, хто створює прибуткову базу бюджету. А основні зусилля уряду будуть спрямовані на те, щоб розвинути виробництво. Підготовлено низку постанов КМУ щодо реанімації виробництва.

Значення того, що сталося 22 березня, важко недоцінити, адже консолідований державний бюджет складається із 11 тисяч бюджетів усіх рівнів, і якби закон про Бюджет-96 не був затверджений, усі вони не були б запущені в реалізацію, а народне господарство працювало б за минулорічними кошторисами.

Важливою обставиною, яка, можливо, справила на депутатів «активізуючу» дію, є те, що 20 березня в Москві відбулися переговори та перша робота спільної українсько-російської комісії, де, крім інших питань, розглядалися боргові зобов'язання України перед Росією. Це різні за природою борги, один перелік яких не вмістився на двох сторінках друкованого тексту. Є. Марчук запевнив депутатів, що нинішній уряд не має до них відношення, бо всі вони були зроблені до 1994 року. На засіданні комісії йшлося про те, як і коли борги буде повернуто. А наскільки затверджений бюджет є ґарантією або принаймні визначає дисципліну у розрахунках з іноземними партнерами, це визначає репутацію держави в очах кредиторів, нинішніх і майбутніх, а також пов'язується з міжнародньою допомогою. У цьому пляні невизначеність з бюджетом тягла ще одну дуже неприємну обставину: 22 березня був останній день,

після якого Україна втратила б джерела зовнішнього фінансування бюджету, а це 910 млн. доларів (або 204 трлн. крб.) — Рада директорів Міжнародного Валютного Фонду, що мала збиратися на своє засідання 24-25 березня, навіть не розглядала б українські проблеми в разі відсутности затвердженого бюджету.

Є. Марчук і не приховував свого задоволення і наголосив, що уряд буде максимально підконтрольний Верховній Раді (через бюджетну комісію та інші механізми). І навіть додав, що члени Кабінету Міністрів спокійніше себе почувають, коли витрати, які випадає робити під тиском непередбачених обставин, обговорюються і вирішуються разом з ВР.

Один з народніх депутатів під час обговорення закону назвав Бюджет-96 бюджетом вимирання України. Для того, щоб він став бюджетом виживання, Верховна Рада доручила Кабінетові Міністрів найближчим часом подати Програму антикризового реґулювання народнього господарства.

Інвестиції в українську промисловість очікувані

На початку березня 1996 р. Володимир Рижов, помічник Президента з питань промисловости, на зустрічі в адміністрації Президента висвітлив стан справ з інвестуванням української промисловости іноземними інвесторами.

Найбільшу потребу в інвестиційних ресурсах відчуває паливно-енерґетична галузь, зокрема вугільна промисловість. Помічник Президента покладає великі надії на квітневу візиту Прем'єр-міністра Великої Британії Дж. Мейджора в Україну, під час якої буде підписана угода про співробітництво у вугільній галузі. Серед іншого Україні буде надана можливість виготовляти гірничодобувне обладнання за англійськими ліцензіями.

Наступне питання паливно-енерґетичного комплексу пов'язане із величезними запасами газу й газоконденсату на шельфі Чорного моря. Якщо тут працюватимуть іноземні компанії, це також будуть своєрідні інвестиції, оскільки раніше Україна ніколи не видобувала ці продукти з морського дна, а компанії, що працювали в Північному морі, мають практичний досвід, достатній для того, щоб допомогти Україні розв'язати цю проблему.

Досить неоднозначною є ситуація зі створенням власного виробництва паливних елементів (твелів) для атомних електростанцій. В Україні є 19 атомних блоків, вона багата покладами урану. При нинішніх обсягах видобутку їх вистачить на 370 років. Для створення власної технології виготовлення твелів необхідно 4 млрд. доларів. Тому зараз розпочато тендер для організації замкнутого паливного циклю. У ньому беруть участь кілька іноземних компаній, у тому числі фірми "Вестенгавз", "Сіменс", російський "Твел". Улітку переможець буде відомий.

Теплова енерґетика України потребує негайної модернізації. Ресурси для роблення турбін і казанів практично вичерпані. Але скорочувати виробництво електроенерґії неможливо. Перспективними для української теплоенерґетики є парогазові електростанції. Вони дозволять скоротити обсяги спалюваного газу й отримати більш дешеву електроенерґію.

Наступний напрямок очікуваних інвестицій — це розвиток тих галузей, у яких Україна була і залишається промислово потужною. У першу чергу це суднобудування. Сім заводів мають можливість працювати у широкій номенклатурі кораблів — танкери вантажністю від 8 до 200 тисяч тонн; суховантажівки типу "ріка-море" тощо. Є відповідні замовлення. Не вистачає лише одного — розумної організації роботи між замовниками, банками, страховими компаніями і заводами. У цивілізованому світі ці чотири структури працюють разом. Це за допомогою іноземних структур буде впроваджене і в українському кораблебудуванні.

Є ще дві галузі, досить цікаві для іноземного інвестування, яке може стати цілком реальним, якщо в них відбудеться приватизація. Для модернізації Миколаївського глиноземного заводу, що виробляє 1 млн. глинозему на рік, необхідно 60 млн. доларів. Є іноземна компанія, яка готова вкласти ці гроші, але висуває умову — завод повинен бути приватнім. Аналогічна ситуація склалася у промисловости хемічних добрив та хемічних напівпродуктів. Тут приватизаційні процеси відбуваються досить широко. А в металюрґії проблема ускладнюється тим, що там свого часу запанувала орендна форма власности. Але орендар — не господар, тому інвестиції туди ніхто не вкладає. Налагодивши виробництво достатньої кількости електроенерґії (чому сприятиме заплянована для будівництва Дністровська гідроакумулююча станція), Україна матиме можливість випускати високоякісну сталь, що має надзвичайно великий попит на світовому ринку.

Відповідаючи на запитання журналіста, Рижов висвітлив прецікаву ситуацію з Одеським нафтовим терміналом. За підрахунками Європейського парляменту, Европа в наступні 5 років потребуватиме додаткових 55 млн. тонн нафти щорічно. Тому необхідно будувати новий трубопровід. Один з кращих варіянтів для европейців — через Одесу. Якщо б Україна погодилася побудувати тут термінал не на 12 млн. тонн, а на 80, Европа взяла б на себе фінансування терміналу і нитки нафтоводу до Бродів, щоб приєднатися до трубопроводу «Дружба». Вирішення цього питання залежить від Верховної Ради. Але втягнувшись у суперечку двох одеських «голів» — колишнього ватажка комуністів Р. Боделана та нинішнього мера Е. Гурвіца, наважитися на радикальне рішення депутати не можуть.

Валютні заощадження населенням

Протягом найближчих 3 років Світовий банк має намір щороку надавати Україні у вигляді кредитів до одного мільярда доларів США, які будуть використані на вирішення проблем електроенерґетики, вугільної промисловости, сільського господарства. В той же час населення України продовжує акумулювати у своїх хатніх схованках мільярди доларів, які фактично не беруть участи в грошовому обігу країни. Рік тому голова Національного банку В. Ющенко оприлюднив суму «мертвих» грошей у розмірі одного мільярда доларів.

Нині експертами-фінансистами зроблено узагальнення досліджень, виконаних за оригінальними методами Національного банку, в результаті яких банкіри стверджують, що на руках населення України знахо-

диться від 7 до 10 млрд. долярів. Дійсно, щоб заморозити 10 млрд. долярів, необхідно, щоб кожен середньостатистичний українець поклав у «панчоху» якихось 200 долярів.

Розброєння і екологія в контексті «Старт–І»

У Міністерстві оборони відбулася пресова конференція, присвячена виконанню Україною договору «СТАРТ-1», зокрема екологічного забезпечення виконання комплексної програми поетапного скорочення та ліквідації ракетно-ядерної зброї наземного і повітряного базування (від 16 листопада 1993 р.). Конкретно йшлося про екологічну безпеку ліквідації шахтних пускових установок (ШПУ) бойових ракетних комплексів. Перед журналістами виступили начальник Центру адміністративного управління військами стратегічних ядерних сил Міністерства оборони полковник О. Сердюк і начальник управління спеціяльних робіт Міністерства охорони навколишнього природнього середовища та ядерної безпеки, національний координатор України з питань екології в НАТО Ґ. Селіванов.

На сьогодні, виконуючи зобов'язання з договору «СТАРТ-1», у США знищено 75 ШПУ, в Росії 70. А Україна впритул підійшла до початку серійних робіт зі знищення пускових шахт. Уже відпрацьовано технології цивілізованої ліквідації шахт, накопичено необхідну для цього техніку, знято з чергування бойові частини. Перший етап передбачає ліквідацію 36% ШПУ.

Основну частину робіт виконуватимуть українські підприємства, а інтеґруючим підрядником вибрано американську фірму «Бета». Ця будівельна фірма (саме вона будувала тунель під Ля-Маншем) виграла тендер на право організації ліквідаційних робіт в Україні, які повинні розпочатися у цьому році.

Україна — перша країна, яка, опанувавши високі ракетнокосмічні технології і маючи ядерну зброю, відмовилася від неї. Але виявилося, що роззброюватися набагато складніше, ніж озброюватися, а тим більше, рівночасно забезпечуючи високий рівень екологічної безпеки. Кожному зрозуміло, що одна справа роззброюватися у Забайкальських степах або у штаті Невада, а зовсім інша — в густонаселених місцевостях України, коли бойові ракетні комплекси розташовані на відстані 180 метрів (а максимально 6-7 км) від населених пунктів. Густонаселені райони Хмельницької та Миколаївської областей вимагають надзвичайно обережного, майже хірургічного виконання ліквідаційних робіт.

Перший варіянт комплексної програми взагалі не мав екологічного розділу. Він з'явився лише у другому варіянті завдяки непоступливій і наполегливій позиції Міністерства екології України. Навчені гірким досвідом техногенних катастроф, працівники Міністерства екобезпеки підійшли до розробки екологічного розділу програми надзвичайно ретельно, маючи на меті максимально унебезпечити ці роботи, тим більше, що їхнє виконання взято під міжнародню контролю.

У відповідності з договором, ліквідаційні роботи фінансуються американським урядом (обсяг допомоги нині оцінюється у 130 млн. долярів). Проте вона не передбачає фінансування робіт з екології. Тим не менше,

враховуючи українську специфіку, досягнуто домовлености про те, що екологічне обстеження усіх ШПУ, заплянованих до знищення, буде оплачене американським урядом.

Проблема неплатежів у бюджетній сфері

У дні 9 квітня у Верховній Раді відбувся День уряду, на якому народні депутати отримали інформацію з кількох життєво важливих для держави питань. Одне з них стосувалося затримок з платнею працівникам бюджетної сфери. З 81 трлн. крб. боргу освітянам недодано 32 трлн., працівникам охорони здоров'я 16, Міністерству оборони 10, СБУ 9, науці 5,2.

Міністер фінансів П. Германчук повідомив, що однією з головних причин цих затримок є великі ненадходження коштів у державний і місцевий бюджети. У першому кварталі 1996 р. вони становлять понад 150 трлн. крб. Це пов'язано головним чином з падінням обсягів виробництва, яке в лютому порівняно з січнем зменшилося на 3%, а порівняно з груднем на 12%.

Однією з причин загострення проблеми неплатежів, уважає П. Германчук, є свавілля місцевих органів влади, які самочинно збільшують платню працівникам бюджетної сфери. Ця їхня «щедрість» коштувала державу майже 120 трлн. крб. І хоча ці гроші все одно не виплачено, вони викликають додаткову напруженість у суспільстві.

Міністер фінансів зосередив увагу депутатів на численних випадках неефективного витрачання бюджетних коштів, на незаконних витратах, недостачах, розкраданню тощо. Як приклад наведено Національну академію наук, де лише п'ята частина призначених для платні коштів була використана за призначенням. Решта пішла на інші витрати. А між тим деякі інститути НАНУ 5 місяців не отримували грошей: Інститут літератури ім. Т. Шевченка, Інститут фолкльору та етнографії ім. М. Рильського, Інститут мовознавства та Інститут історії. Чи не є це красномовним свідченням того, як насправді піклується Президія НАНУ, а зокрема її незмінний і всевладний президент Б. Патон українською державою і духовим розвитком українського народу.

Минулого року заведено 16 тисяч судових справ, які мають ознаки свідомого приховування платежів. Подано 2,2 тисячі заяв про визнання банкрутами підприємств-боржників на загальну суму 17 трлн. крб.

П. Германчук уважає, що є ціла низка проблем, які негативно впливають на наповнення прибуткової частини бюджету, але без піднесення виробництва платежі до бюджету й далі надходитимуть нерегулярно і не в повному обсязі. Вирішення цієї проблеми пов'язане з реанімацією українського виробництва — якщо не створити умови для українського товаровиробника, то всі спроби розподіляти те, що вже не ділиться, будуть марними.

Оскільки всім одночасно віддати борги неможливо, Кабінет Міністрів запропонував графік погашення, який П. Германчук назвав цілком реальним. На запитання, чи передбачає уряд у 1996 р. підвищення платні працівникам бюджетної сфери, міністер дав негативну відповідь.

Врятовано для України

Дня 28 березня 1996 року Національна комісія з питань повернення державних цінностей разом з Митним комітетом організували «круглий стіл» на тему «Врятовано для України», під час якого відбулася передача вилучених митниками культурних цінностей кільком українським музеям.

Голова Національної комісії О. Федорук повідомив, що ідея, яка має гасло «Врятовано для України», інтеґрує навколо себе різні державні інституції, громадські організації, приватних осіб, а уряд і Президент дбають про те, щоб поповнювати духову скарбницю народу. О. Федорук висловив упевненість, що культурні та історичні цінності, які незаконно вивозяться з України, будуть зупинені митниками і передані в державні сховища.

І справді, як випливає з виступу голови Державного митного комітету Л. Деркача, в очолюваному ним комітеті здійснюється велика робота щодо захисту культурних цінностей. Зокрема розроблено проєкт нового Митного кодексу, в 550 статтях якого будуть детально розроблені процедури вивезення історичних і культурних цінностей. Проєкт відповідає міжнароднім стандартам у цій галузі.

Уявлення про зусилля, віддані митниками для збереження історичних та культурних цінностей українського народу, засвідчила перша виставка «Врятовано для України», що відбулася у червні 1994 р. На ній було представлено понад 7 тисяч культурних пам'яток. Але це лише незначна частина того, що вдалося зупинити митникам на кордоні. Всі ці культурні об'єкти передано до музеїв, або вони потрапили до державних сховищ.

Під час «круглого столу» неодноразово підкреслювалася велика позитивна роля митних органів у збереженні від розграбування державних цінностей. Лише за 1995 рік митницями розглянуто 156 справ про порушення митних правил та заведено 27 кримінальних справ з приводу контрабандного вивезення за кордон творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріяту. Серед цінностей, конфіскованих митницями України, минулого року майже 38% становлять церковні предмети. Вивозять ордени, старовинні монети, картини, значки народніх депутатів, ікони, старовинні годинники, книги, мініятюри, статуетки, медальйони, вишиванки тощо. Діяльність митників сприяла тому, що кількість випадків незаконного переміщення такої категорії предметів у порівнянні з 1992 роком знизилося у 2,3 разів.

У пунктах пропуску на державному кордоні і на летовищах, відкритих для міжнародніх сполучень, разом з митниками контролю здійснюють тимчасові групи експертів і контролерів, створені Міністерством культури України. Проте, йшлося під час «круглого столу», для їхньої більш ефективної роботи необхідно вирішити низку проблем: створити можливість підвищувати кваліфікацію та обізнаність митників у питаннях мистецтва, організувати реґіональні комплексні мистецтвознавчі експертизи тощо.

Восени 1995 року митники затримали на хуторі Михайлівському (кордон з Росією) чужинця, який намагався вивезти мистецькі об'єкти, що мають непересічну вартість: візантійські монети та ікони, високо оцінені

експертами Фондової групи Національної комісії. Ця група має фахівців з різних галузей знань і здійснює експертизу мистецьких, бібліотечних, археологічних цінностей, а також вирішує дальшу долю вилучених предметів. Найчастіше вони потрапляють до музеїв.

Ось і цього дня, у присутності засобів масової інформації, відбулася передача затриманих Хутір-Михайлівською митницею культурних об'єктів Сумському та Кіровоградському художнім музеям та Національному музеєві історії України. Голова Держмиткому Леонід Деркач під час урочистої церемонії запевнив присутніх, що такі радісні події стануть у майбутньому регулярними.

Електростанції на Дніпрі напередодні реконструкції

У вересні 1995 р. між Світовим банком реконструкції та розвитку (СБРР) і Україною було укладено договір про надання позики на реалізацію проєкту реабілітації гідроелектростанцій Дніпровського каскаду. Цей кредит надається під стандартну ставку 7% річних з виплатою за 17 років. Початок повернення боргу через 5 років. Мова йде про 9 ГЕС на Дніпрі, які мають великий «трудовий стаж»: від 40, як Дніпрогес, до 10-20 років. Більшість з них уже давно потребують технічного переоснащення. Існують великі проблеми із контролею надійности гребель та водосховищ. Тому виникла нагальна потреба надання нового технічного обладнання та переустрою цього великого господарства. Проте становище української економіки зараз важке, а енергетика переживає складні часи реформування. Перехід до ринкових відносин передбачає створення незалежного ринку електроенергії та підвищення юридичної відповідальности споживачів. А покищо галузь має 206 трлн. крб. боргу за вироблену енергію і 80 трлн. перед власними працівниками.

У деяких регіонах, особливо у сільських місцевостях, електроенергію відключають на 10-12 годин на добу. Проте серед позбавлених світла і тепла не лише боржники, адже робити вибіркове відключення зараз неможливо. Проєкт реабілітації має створити такі умови.

Наступним призначенням Дніпровського каскаду є необхідність збалянсовувати споживання електроенергії з генерацією. І хоча ефективність дніпровських електростанцій невелика (8,7% від загальної кількости виробленої в державі електроенергії), ця їхня функція має велике значення.

В останні десятиліття основну увагу було приділено розвиткові атомної енергетики. У майбутньому також переважатимуть АЕС, але атомні блоки не можуть регулювати навантаження, тому й надалі ГЕС будуть створювати умови для безпечної роботи АЕС, бо всі аварійні зупинки в атомній і теплоенергетиці покриваються за рахунок ГЕС.

Проєкт реабілітації складається з двох частин. Перша має на меті продовжити термін експлуатації електростанцій шляхом часткової заміни і переоснащення основного обладнання; підвищити загальну генеруючу потужність; поліпшити надійність та безпеку експлуатації гребель на основних водосховищах Дніпра шляхом уведення систем контролі і дотримання вимог природоохоронного законодавства.

Друга частина стосується Національного диспетчерського центру (НДЦ). Плянується вдосконалити систему збирання та обробки інформації, що дозволить відслідковувати роботу ґенеруючих компаній, здійснювати автоматичне управління та реґулювати процеси ґенерації і розподілу електроенерґії.

Безпосередніми виконавцями цього проєкту і суб'єктами виконання договору з СБРР від України виступають державна акціонерна гідроенерґетична компанія «Гідроенерґо» та НДЦ.

Для реалізції цих перетворень необхідні майже 210 млн долярів. Де їх можна взяти? Перш за все, це позика СБРР (114 млн. дол.); це використання власних коштів (80 млн. дол.); ґранти від Швайцарії (14 млн.), Канади (2,5 млн.) та Норвегії (6 млн.). Частина цих коштів буде скерована на створення обладнання українськими виробниками — турбін, ґенераторів, трансформаторів тощо. А за рахунок позики Світового банку плянується закуповувати за кордоном те устаткування, яке не виробляється в Україні.

Під час обговорення цієї проблеми у Верховній Раді з'ясувалося, що український уряд при складанні угод із закордонними кредиторами стає заручником їхніх умов. Але чужинці навчилися так хитро кредитувати Україну, що жодні копійки в державу не надходять. Позичені гроші інвестують врешті-решт їхні власні виробництва, а Україна накопичує зовнішні борги. Тому уряд повинен створити таку методику отримання кредитів, щоб більша частина коштів надходила українському виробникові.

Державні структури відчувають гостру нестачу правників

В останні роки Україна відчула гостру нестачу в кваліфікованих правниках, адже в Україні юридичних факультетів в кілька десятків разів менше, ніж у західніх країнах.

Нині склалася ситуація, що коли прокуратура має 30% вільних ваканцій, то в судах — майже половина вільних місць; бракує від нестачі кадрів у адвокатурі, юридичних консультаціях, — повідомляє академік В. Гончаренко, декан юридичного факультету Національного університету ім. Шевченка. Для заповнення вільних ваканцій Україні треба мати приблизно половину від працюючої нині кількости правників. Необхідно думати про майбутнє, адже більшість фахівців похилого віку, тому найближчим часом потреба в юристах буде значно гострішою.

Всього в Україні 5–7 факультетів готують правників, тоді як у США їх близько 200. На юридичному факультеті Національного університету навчається 3800 студентів. За словами В. Гончаренка, університет згоден збільшити кількість студентів, але для цього не вистачає приміщень. ■

«Занесіть червоно-чорний прапор до Золотоверхого Києва, столиці Вільної України, і завісьте його побіч синьо-жовтого національного прапора з Володимирським Тризубом на горі, де був хрест Апостола Андрея Первозванного».

о. Семен Бойко, (Восьмий НВЗ ОУН)

Віра ЮЦЕВИЧ

ВАЖЛИВІШІ ЗОВНІШНЬО-ПОЛІТИЧНІ ТА ГОСПОДАРСЬКІ ПИТАННЯ

Новий «Союз» Росії з Білорусією

(УЦІС) Національно свідома громадськість України, демократичні партії і рухи створення союзу двох держав (Росії і Білорусії) сприймають однозначно як трагедію білоруського народу і як попередження для України. Пресовий центр МЗС* України з цього приводу 28 березня розповсюдив заяву, в якій, зокрема, говориться:

«... Майбутній союз передбачає тісну міждержавну інтеґрацію в політичній, економічній, фінансовій та військовій сферах, матиме власний герб і прапор, спільний кордон. Буде створено наднаціональні союзні органи, яким надаються широкі повноваження, їхні рішення обов'язкові до виконання відповідними російськими та білоруськими структурами.

До прес-центру МЗС України звертаються з чисельними запитаннями іноземні журналісти про оцінку цієї можливої події в Україні. Тому прес-центр МЗС України ... повідомляє, що в Україні виходять з того, що суверенним правом кожного народу є обрання тієї чи іншої форми свого державного буття, яка відповідала б його історичним, національним і культурним традиціям. Це ж стосується і входження в союз з іншою чи іншими державами. Саме під цим кутом зору в Україні розглядають намір керівників Росії та Бєларусії створити спільне державне утворення. Що ж до України, то її народ обрав шлях розбудови своєї незалежної держави, входження її у світове співтовариство як невтральної, позаблокової країни. Україна виступає за економічну інтеґрацію в межах СНД на засадах взаємної вигоди, рівноправности, без будь-яких обмежень для учасників цього процесу, розглядає її як важливий механізм підтримання співпраці між незалежними державами у нових історичних умовах».

І далі: «... у випадку нового державного утворення, якщо таким буде вибір російського та бєларуського народів, Україна — як незалежна держава — розвиватиме з ним відносини на загальновизнаних міжнародніх правових засадах. Водночас Україна принципово виступає проти спроб відродити в будь-якій формі колишній Совєтський Союз. Такі дії можуть призвести до необхідности перегляду деяких пріоритетів зовнішньополітичної діяльности України, у тому числі щодо СНД».

2 квітня стало відомо, що Росія і Білорусь підписали договір про інтеґрацію. Таким чином новий союз створено.

Візита російського Президента в Україну знову відкладена

Борис Єльцин ризикує бути неориґінальним. Відкладання вшосте візити в Україну мабуть входить у звичку. Чи, можливо, це своєрідний тиск на партнера для досягнення своєї мети?

---

* Міністерство Закордонних Справ України — прим. Редакції.

Для зустрічі на вищому рівні була проведена значна підготовча робота. Протягом останніх двох тижнів відбулася низка зустрічей і переговорів урядових делеґацій та експертних груп. Відбулося також кілька телефонних розмов між президентами України і Російської Федерації. Прем'єр-міністер України двічі здійснив робочі поїздки в Москву. Він передав запрошення прем'єр-міністрові Росії відвідати Київ, щоб остаточно розв'язати невреґульовані питання.

До підписання обома сторонами повністю готові Договір про дружбу, співпрацю і партнерство, парафований у лютому 1995 р., цілий ряд двосторонніх угод та домовленостей в економічній, науково-технічній, культурній сферах.

Що ж заваджає президентові Росії нарешті вирішити питання стосунків з Україною на рівні договору про дружбу та співпрацю? Судячи із заяви пресового секретаря російського президента, головною проблемою, яка заваджає Б. Єльцину прибути до Києва, є невирішеність окремих питань, пов'язаних з базуванням російської Чорноморської фльоти. Минулого тижня Б. Єльцин заявив, що не приїде в Україну доти, доки до російсько-українського договору не буде включено договір з ЧФ. Питання ЧФ разом з питанням подвійного громадянства були винесені за рамки договору під час його парафування.

Питання базування ЧФ не було вирішено і міністрами оборони В. Шмаровим та П. Ґрачовим під час зустрічі в Тисовці. Цю проблему вони залишили Президентам.

Зволікаючи з візитою в Україну та підписанням Договору, президент Росії намагається досягти своїх домагань стосовно ЧФ. Тим більше, що напередодні виборів Б. Єльцину конче необхідні хоч якісь перемоги.

Україна ж і далі намагається будувати свої стосунки з північним сусідом цивілізовано. У заяві МЗС України від 1 квітня ц. р., зокрема, зазначається: «... Україна веде і готова вести й надалі переговори про умови базування і терміни перебування російської Чорноморської Фльоти на території України. МЗС звертає увагу на те, що питання розташування Військово-Морських Сил України на її території відноситься виключно до внутрішньої компетенції України як суверенної держави. Україна твердо дотримується сочинських домовленостей стосовно Чорноморської Фльоти, проводячи, як і раніше, курс на забезпечення своїх національних інтересів. Ми виходимо з того, що принципово важливі угоди між двома країнами, які вже готові до підписанння, не повинні пов'язуватися з покищо нерозв'язаними проблемами».

Перспективи послуговуватися міжнародним числом ІСБН у видавничих потребах

В дні 1 квітня 1996 р. в Києві почав роботу семінар «Міжнародне стандартне число книги у видавничій справі ISBN», організований за сприянням Ради Европи Міністерством України у справах преси та інформації, Міжнародньою аґенцією ISBN та Асоціяцією незалежних видавців України.

Як відомо, на початку цього року в житті національного книговидання України сталася важлива подія: підписано Угоду про співпрацю між Міжнародньою аґенцією міжнародньої стандартизації нумерації книг та Національною аґенцією ISBN в Україні. У зв'язку з цим Україні, як незалежній державі, було присвоєно новий цифровий показник — 966, що означає для видань, здійснюваних на території України, припинення використання колишнього цифрового коду СССР — 5.

Під час проведення семінару Радник з видавничих питань Ради Европи І. Е. Шмідт-Бравль повідомив, що Міжнародньою аґенцією ISBN видано тритомник — довідник ISBN, де є інформація про всі видавництва світу, серед яких є 50 видавництв України. Але не всі українські видавництва застосували у своїй роботі індикативні коди, що зовсім унеможливлює придбання і розповсюдження їхніх книжок за кордоном. Адже за допомогою 10-значного числа визначається весь бльок інформації про книжку: автор, видавець, країна, місце видання та ін. Цей стандарт використовується в усьому світі, він описує структуру і схему дії всієї системи чисел. Як зазначив директор Міжнародньої аґенції ISBN у Берліні Г. Валравенс, «ISBN унікальний тим, що він пересікає межі, кордони й однаково розуміється в усьому світі». В Україні ж ISBN має інше призначення — він використовується лише як дозвіл на друк у типографії.

Переваги у використанні ISBN мають не лише видавці, але й книгопродавці: врахувати хоча б те, що замовлення чужоземними мовами перестає бути для них проблемою, а також ISBN зручний у бібліографічному пошуку, дозволяє брати участь в електронному обміні інформацією, тощо.

Зі здобуттям Україною незалежности зацікавлення українською книжкою зростає, і набагато легше задовільняти це зацікавлення, користуючись таким засобом ідентифікації; українські книжки могли б легко розповсюджуватися в усьому світі.

Щодо видавництв з малим обсягом видань, так званих «випадкових видавців», що видають брошури або 1-2 книжки за рік, директор Міжнародньої аґенції ISBN Г. Валравенс порадив не використовувати число ISBN, бо це внесе безладдя в міжнародню систему. Для них може бути застосоване колективне число ISBN, але це має свій недолік — число веде до аґенції ISBN, а не до конкретного видавця.

Як зазначив Г. Валравенс, «якщо ви хочере мати перевагу, — користуйтеся кодами ISBN, а не чекайте, коли будуть видані відповідні закони про видавництва».

«Господарі, захищайте своє майно самі»

21 березня у Міністерстві внутрішніх справ України відбулась розмова на тему «Про стан боротьби з майновими злочинами». На питання журналістів відповідали: заступник міністра МВС України генерал-майор міліції Віктор Король, начальник Головного управління карного розшуку МВС України полковник міліції Михайло Задояний, начальник управління Державної служби охорони при МВС України генерал-майор міліції Володимир Шаповал, заступник начальника Головного управ-

ління Державної служби по боротьбі з економічною злочинністю підполковник міліції Сергій Пуґачов, заступник начальника Головного управління адміністративних служб міліції МВС України полковник міліції Василь Жук, заступник начальника Управління по боротьбі з кримінальним приховуванням прибутків від оподаткування МВС України майор міліції Павло Дмитрук, заступник начальника відділу Державної автоінспекції МВС України підполковник міліції Сергій Коломієць.

З розмови стала зрозумілою необхідність спільних зусиль з міліцією всіх громадян, хто бажає захисту свого життя, свого майна. За статистикою, при зростанні безробіття всього на 1% — автоматично на 5% зростає кількість майнових злочинів. Аналіза квартирних крадіжок показала, що абсолютна більшість злочинів припадає на денний час, тобто одна частина громадян працює, інша у цей час їх грабує. Біля 40% осіб, що скоюють майнові злочини, раніше суджені. Цей вид злочинности характерний для рецидивістів. Надзвичайно хвилює участь неповнолітніх у злочинних групах цієї категорії.

Третина квартирних крадіжок скоюється у стані алькогольного сп'яніння. Нерідко такі крадіжки закінчуються вбивством.

Збільшується кількість крадіжок транспортних засобів. У 1995 році в середньому щодобово реєструвалося 79 крадіжок та угонів транспорту, в 1995 році ця цифра досягла 80 крадіжок транспорту. З початку поточного року в Україні скоєно 383 напади на водіїв, у т. ч. 140 — пограбувань, 107 розбійних нападів. Злочинці оснащені зброєю, транспортом, міліцейською формою та посвідченнями працівників ДАІ, злочинний бізнес стає все більш міжнароднім, злочинні групи все більш організовані і професійні.

Виникають нові види злочинів, пов'язані з процесами приватизації. Набули широкого розповсюдження шахрайські дії з метою незаконної продажі квартир і будівель. У 1994 році у Севастополі викрито злочинну групу, учасники якої вбили трьох власників квартир, які напередодні видали злочинцям генеральні доручення на право продажі свого житла. Було вбито також і місцевого жителя, який прийшов до них з грішми для купівлі житла.

У жовтні 1995 року працівниками МВС України в Одесі затримано злочинну групу, яку очолював працівник міліції. Група діяла під прикриттям трьох фірм по продажі житла. Злочинцями заздалегідь були складені списки одиноких громадян та громадян похилого віку, яких під загрозою насильства примушували продавати власні помешкання. Отримавши доручення на продаж житла, зловмисники виселяли з цих квартир колишніх власників. Декого з хазяїв вивезено в Росію до будинків для людей похилого віку, а квартири продано.

Зареєстровані випадки незаконного використання приватизаційних паперів. Співробітники ощадбанків, зловживаючи службовим становищем, оформлюють приватизаційні папери на померлих, вибулих.

Заступник міністра внутрішніх справ України Віктор Король навів деякі цифри крадіжок у системі зв'язку. За минулий рік викрадено 14,5 тисяч кілометрів кабля, 17000 таксофонів, велику кількість... телефон-

них стовпів. Якщо грабіжництво досягло такого розмаху, то ніякі міліцейські заходи не допоможуть. В. Король зазначив велику допомогу, яку надають міліції підрозділи внутрішніх військ. Таким чином він уважає можливим залучити і Національну ґвардію. Велике значення має створення дружин самооборони. У містах і селах, де вони діють, їхня допомога міліції суттєва. Чи то жартома, чи то з відчаю пролунав заклик Віктора Короля: «Господарі, захищайте своє майно самі». А найсумніше те, що Віктор Король має рацію... ■

Микола ШАТИЛОВ

ПРОСТО ПРАЗЬКА ВЕСНА

Поети помирають не вдома

Проминув рік від того березневого дня, коли в землі празького манастиря навічно впокоївся чеський поет, співак і композитор Карел Крил — одна з найнеспокійніших особистостей нашої сучасности.

Людина, що її кілька поколінь співвітчизників сприймали як символ свободи, людина, що їй вірили за часів зневіри, породжує суперечки і по своїй смерті.

Карел Крил помер на чужині, не побажавши повернутися на батьківщину.

«Чому?» — запитують шанувальники поета.

Відповісти можна було б і кількома словами: леґендарний чеський бард був людиною чесною і людиною чести. А ще ж був він і людиною надзвичайно скромною — навіть на сцені, навіть перед телевізійними камерами. А відтак сам і не відповідав коротко — пояснював.

Наприклад, чому зненацька заніміли вчорашні «співці свободи», коли країна позбулася большевиків? Вичерпано теми? Ні, — пояснював Карел Крил, — причина інша: вони не наважуються співати про те, що може не сподобатися переможцям.

Сам же він ніколи не належав до переможців, але і переможеним ніколи не був.

Замолоду визначивши, що позиція поета — завжди «проти», він не зійшов з неї до самісінького кінця.

За чверть століття на вигнанні Карел Крил звик, що большевицькі верховоди уважають його зрадником нації, але останні чотири роки свого життя він звикав до того, що зрадником нації уважали його вожді чеської демократії. Крил зневажливо казав — «демократури».

Демократура в особі Вацлава Клавса заявила про себе відразу ж після так званої «оксамитної революції»: «Мені невідомо, що воно таке — брудні гроші», й у нинішній країні хібащо лінивий злодій не виправ свої «шпінаві», як чехи кажуть, капітали.

Карел Крил ставав на захист тисяч і тисяч політичних вигнанців, у яких «колишні» забрали все, а «сьогоднішні» не повернули нічого, узаконивши — вже по-демократичному — большевицький грабунок.

Демократура помстилася «невдячному» поетові, поширюючи чутки, що він зрадив ідеали волелюбної молодости і пов'язався з комуністами. Карел Крил — антикомуніст, який десятиліттями заповнював етер «Вільної Европи» не тільки сотнями своїх пісень, але й сотнями політичних коментарів, і звучали вони незрівнянно войовничіше, ніж «хартії» та «відкриті листи» тодішніх чеських дисидентів, а теперішніх чеських державців.

А потрібна ще звільненим чехам «Вільна Европа»?

Потрібна вкрай, — наполягав Карел Крил, який сам пішов з «Вільної Европи», коли її чеська філія почала працювати в Празі. — Потрібна, якщо залишатиметься вільною. Нести ж правду по світах з країни, де все ще й досі просочено неправдою, неможливо...

Ось чому Карел Крил, співець свободи, леґендарний чеський бард, не повернувся.

А втім, поети завше помирають на чужині, навіть тоді, коли помирають на батьківщині.

Генерал, якого ненавидили

День празького повстання (п'ятого) і день звільнення від фашизму (восьмого травня) — дати, які по-старому червоними літерами вписано в чеські календарі. Проте після падіння большевицької диктатури святкування знаменних подій відбувається вже не в червоному забарвленні.

Неправда шкільних підручників, які твердили, що свобода принесена на броні совєтських танків, змінюється правдою життя: вільна чеська столиця була захоплена червоними дивізіями, щоб не увійшли до неї американські війська.

З небуття виринають десятки славних імен, невідомих кільком поколінням чехів, а з-поміж них ім'я — Карел Кутлвашр.

Дев'ятого травня сорок п'ятого біля одного із влтавських мостів, перекритих барикадами, зупинився американський «вілліс», і з нього вистрибнув генерал у польовій, заляпаній весняним болотом совєтській гімнастерці. Під барикадою стояв — із сиґаретою в пальцях — інший генерал, але теж у польовій, закуреній формі чехо-словацького війська. Обидва привітали один одного з перемогою.

Одначе перший — командир совєтських танкістів Павло Рибалко — прибув, щоб забрати перемогу в другого — командира бойових з'єднань празьких повстанців Карела Кутлвашра.

Десятиліттями московська пропаґанда переконуватиме світ, що саме червоні танкісти врятували Прагу. Десятиліттями принижуватиметься значення празького повстання.

Можливо, травневої днини на влтавському березі Карел Кутлвашр усе це передчував. Згодом він напише: «Певен, що празька революція завдання виконала на всі сто відсотків. Так, багато що і в її підготовці, і в її проведенні можна було зробити краще. Але зважаймо, що революції — це насамперед організований хаос, і те, що пізніше здається незрозумілим, виглядає абсолютно логічним у момент здійснення. А злі й упереджені критики мали можливість підказати, як слід діяти ліпше...».

Логіка, що її абсолютно не сприймали большевицькі узурпатори, а відтак і ненавиділи бойового генерала. До того ж генерала, який вів бої з большевиками ще на Сибірі, коли леґендарні чеські леґіони пробивалися з червоної Росії на батьківщину. Сибірячкою була й дружина командира празьких повстанців — Єлізавета Кутлвашрова. Завдяки їй збереглися відомості про життя Карела Кутлвашра — політичного в'язня і нічного сторожа.

Шістнадцятого травня сорок дев'ятого людину, яка чотири роки і сім днів тому звільнила Прагу, засудили на пожиттєве ув'язнення. «Тільки на пожиттєве!», — раділа пані Єлізавета, бо її чоловік ішов, як висловлюються совєтські юристи, «паровозом» на процесі, який для трьох учасників закінчився зашморгом. Навіть комуністична юстиція не спромоглася знайти на генерала матеріялів.

Крім тих, що був він — Карелом Кутлвашром.

Панкрац, Міров, Опава, Острава, Леополдов, Рузинє... Тюрми, куди 12 років їздила на побачення дружина генерала. Десятого травня (полюбляє людська доля збіги!), десятого травня шістдесятого — амнестія...

Карел Кутлвашр працював нічним сторожем Нусельської броварні.

Не знав, як не знали й інші. А тепер з приємністю проходжу повз закіптюжені стіни берегом вузенького Ботіча, де спочиває генеральська слава.

Починалася ж вона на берегах широкої Влтави.

Посовєтський світ за церковним муром

Відвідавши українське містечко Почаїв з його знаменитою Лаврою, празькі кореспонденти писали, що напередодні Пасхальних Свят Лавра починає нагадувати вулик, що в Зелений четвер тисячі людей сунуть почаївськими вуличками в одному напрямку — на пагорб, де височіє величний собор...

Якими ж побачили цих людей чужинці?

Можливо, вперше побачили українців такими, якими колись їх не дозволяли побачити, — людьми, що моляться. Не дозволяли надто довго. А тому й сьогодні, переконавшись на власні очі, чужинець усе ще не може зрозуміти: моляться, але якось не так.

Православна відправа здається моїм празьким колеґам печальною і монотонною, а відсутність лавок і органів їх просто таки вражає, бо в католицьких костьолах — а їх і за большевиків не обминали чехи — не сісти не можна, а сівши, не можна не почути орган.

Усі стоять, — повідомляють чеським читачам здивовані автори, — лишень де-не-де на принесених із собою ослінчиках моляться старенькі. Співає чоловічий хор, але ніхто з присутніх — а їх кілька тисяч — його не підтримує. Одиноко під склепіннями неправдоподібно — казково! — пишної церкви лунає голос священика, бо жоден не підхоплює слів Літургії. Сичання довгих і тонких свічок — єдина відповідь парафіян і прочан на звернене до них Слово Боже.

Внутрішня зосередженість, що нею пройнявся передвеликодній натовп, видається чеським спостерігачам незрозумілою відстороненістю. Можливо, — подумалося мені, — вони й атеїсти, але їхній атеїзм завше і потужно опромінювало католицтво, а отже й збагнути їм душевний настрій православного українця важко.

Однак не заперечую: стостерігачі — спостережливі.

Помітили і те, чого українські журналісти тепер принципово не помічають, щоб, як їм здається, не ображати почуття віруючих. Хоча б і тих, що з усіх усюд з'їхалися в Почаїв. Вони, — слушно зазначають чеські репортери, — чітко поділяються на дві категорії: перші, витративши на залізничний квиток останні копійки, приїхали до Бога; другі, навпаки, приїхали, щоб збити на почаївських папертях таку-сяку копійчину; і ворожнеча між обома таборами — непримиренна, аж до бійок. Так само — на папертях.

Високий жовтий мур, який відгороджує препишний комплекс Лаври від злиденного двадцятитисячного містечка з його занедбаними, брудними вулицями, не можна уважати межею двох світів. За муром, хоч і золото, і мармур, і коштовності, але світ також посовєтський, зі смердючими на мармурових плитах калюжами, бо в багатющій Лаврі один благенький туалет.

Колись такі матеріяли українська — большевицька! — преса подавала під рубрикою «У світі контрастів», а тепер так пишуть про нас.

Ну що ж, не ображаймося...

Перелітні злодюжки

У Празі — весна. Не «празька весна» — словосполучення, яке ввійшло до політичних лексиконів, а звичайна, календарна, але по-празькому ніжна, мелянхолійна, замріяна. А все ж, милуючись празькою старовиною, літати в хмарах не бажано, бо в чеській столиці працюють сотні представників найземнішої професії — кишенькові злодії. Потеплішало — і вони злітаються на празькі перехрестя з усієї Европи, хоча і своїх злодюжок у місті задосить.

У професії прадавній, якою є «полегшення чужих гаманців», міґрація — ознака сучасности. З весною організовані групи дрібних злодіїв — здебільшого румунських — злітаються на вулиці чеської столиці, яка стала для них найтеплішою місцинкою на европейському континенті.

Настільки, що інтерполівські спеціялісти ставляться до Праги як до «гарячої точки».

Зальотні, як сказали б у нас, фраєри надовго в місті не затримаються: переїдуть деінде, щоб не надокучити празькій поліції. Взагалі ґастролери — публіка обережна і намагається ризикувати якомога менше. Обробляють численні празькі двірці, а серйозні об'єкти — Вацлавський майдан, Карлів міст — залишають місцевим.

Серед місцевих же перед ведуть циганські майстри кишенькових крадіжок. Майстерність їхня, порівняно з минулим — удосконалена. Індивідуальні здібності по-старому, як завжди і всюди, не відкидаються, але перевага віддається методам колективним. За одним гаманцем чужо-

земного туриста може полювати банда, яка складається з десятка людей різних за віком — діти! — і за статтю — жінки.

Симпатичне циганське хлопча, як звичайно, привертає увагу власника потенційно грубого гаманця, жінка ж, навпаки, її відвертає. У той час індивідуал зі спритними пальцями встигає обнишпорити кишені або торбу заполоханого чужинця. Викрадене моментально передається четвертій особі, завдання якої — провалитися крізь землю, а решта — імітують натовп.

А можуть імітувати і «пробку», коли події відбуваються на трамвайній зупинці. Уподобану жертву заганяють у штучно створений з членів банди коридорчик. За нею — впритул! — просувається безпосередній виконавець операції, маючи поза спиною прикриття, а ще й того, хто вміє розчинятися в повітрі. Будьте певні, що у трамваї чужинцеві не буде чого компостувати, якщо талончики лежали разом з грішми.

Складно, але недешево.

За минулий рік празькими злодіями з англійських, німецьких, американських та італійських кишень поцуплено 5 мільйонів крон.

Простіше, коли в ролі індивідуального виконавця, але знову-таки в групі, виступає жінка з традиційно широкою циганською хусткою. Під хусткою вона ховає не так оспівані в романсах плечі, як руки, які буквально перед очима перетворюють багатія на злидаря. Нехай і тимчасового — поки відбуде формальності з празькими поліцаями. Але не кожен, зовсім не кожен починає запитувати перехожих, де найближча дільниця. А тому 5 мільйонів крон — сума не зовсім правдива. Празькі кишенькові злодії спроможні на більше.

Особливо — празької весни.

Прага ■

ВАЖЛИВІ ПУБЛІЧНІ ВИСТУПИ

Націоналістичних організацій державницького напрямку

ЗАЯВА

Президії Головного Проводу Конгресу Українських Націоналістів
і Українського комітету Антибольшевицького Блоку Народів (АБН)

(УЦІС) Як і слід було очікувати, авантюрна, відверто промосковська діяльність президента Білорусії поклала край волі білоруського народу. Народне обурення вилилося у багатотисячний мітинґ, проти якого антидержавним режимом О. Лукашенка було застосовано силу.

Конґрес Українських Націоналістів і Український комітет АБН уважають, що нинішнє керівництво Білорусії, яке встановило авторитарний режим, нехтуючи засадами міжнароднього права і демократії та проводячи нав'язаний московськими спецслужбами курс на ліквідацію білоруської державности, давно вже вичерпало рамки довіря свого народу.

Конґрес Українських Націоналістів і Український комітет АБН висловлюють свою солідарність з Білоруським Народнім Фронтом і з усіма патріотичними силами Білорусії у їхній боротьбі зі ставлениками Москви, за збереження державної незалежности, розірвання невигідних угод та припинення грабунку Білорусії внаслідок зрадницької антинародньої політики президента.

Конґрес Українських Націоналістів і Український комітет АБН закликають Організацію Об'єднаних Націй, Раду Европи і всі проґресивні сили людства підтримати боротьбу білоруських патріотів з антинароднім режимом О. Лукашенка.

Свобода народам! Свобода людині!

26.3.1996

Сергій Жижко
Заступник Голови
Конґресу Українських Націоналістів

Марія Базелюк
Голова
Українського комітету АБН

* * *

РЕЗОЛЮЦІЯ

Крайового Збору довголітніх членів ОУН
і ветеранів визвольної боротьби

Члени ОУН та ветерани визвольної боротьби дуже стурбовані ситуацією в державі. В Україні ворожими елементами проводиться збір підписів за відновлення СССР. Організація страйків завдала державі великих збитків. Нелеґально створена організація «Союз советских офицеров» проводить підривну роботу в рядах української армії. В Україні лунають заклики до повалення державного устрою і розправи над українськими патріотами. Комуністична партія веде підривну роботу проти Української держави.

У Верховній Раді, яка повинна бути базою законотворчости Української держави, безкарно лунають заклики до відновлення СССР — імперії, яка за час свого існування знищила мільйони українців. У зв'язку з ситуацією в державі, вирішено:

1. Звернутися до Президента з вимогою:
   а) заборонити комуністичну партію України;
   б) заборонити дію «Союза советских офицеров»;
   в) заборонити дію «Конгресса советских граждан»;
   г) зняти всі пільги з учасників воєнізованих загонів, які в 1945-1955 роках воювали з населенням Західньої України («істребки», спецзагони і т. д.).
2. Докласти зусиль для визнання ОУН-УПА воюючою стороною в Другій світовій війні та зрівняти у правах з ветеранами Другої світової війни.
3. Зібрати підписи під зверненням у міжнародні організації, щоб примусити Росію, яка проголосила себе правонаступницею СССР, оплатити колишнім політв'язням і репресованим за збудовані на території Російської Федерації міста, шахти, заводи, залізничні та шосейні дороги.

4. Добитися від уряду Росії відкриття українських шкіл у Російській Федерації.

5. Вимагати від Верховної Ради України, щоб депутати виступали державною мовою, а не мовою, якою писані укази про зруйнування Запорізької Січі, про заборону української мови, про арешт Шевченка; мовою, якою були писані накази про арешти, розстріли, депортації.

6. Вимагати виконання постанови про ліквідацію совєтської символіки. (з будинку Верховної Ради України не знято герб СССР).

7. Зобов'язати всіх довголітніх членів ОУН і ветеранів визвольних змагань, щоб у міру своїх сил вони підтримували зв'язки, особливо в дні національних свят, зі школами, технікумами, молодіжними організаціями, армією.

м. Івано-Франківськ, 15 березня 1996 року

Прийнято Другим Крайовим збором довголітніх членів ОУН та ветеранів визвольних змагань

* * *

ЗВЕРНЕННЯ

Другого Крайового збору довголітніх членів ОУН
і ветеранів визвольних змагань
до Президента і Верховної Ради України

Ми, учасники Крайового Збору довголітніх членів Організації Українських Націоналістів (ОУН) та ветеранів визвольної боротьби, дуже стурбовані активізацією антидержавної діяльности комуністів та імперських шовіністів у нашій країні.

Збір підписів за відновлення СССР, відкрите саботування державотворчих процесів, гальмування приватизації, організація страйків, заклики до насильницького повалення державного устрою України через «союзи советских офицеров», погрози розправою над національно свідомими українцями, намагання загальмувати конституційний процес, — зовсім не повний перелік нинішніх злочинів комуністичних хижаків.

У зв'язку з цим вимагаємо:

— заборонити діяльність комуністичної партії України — опори антиукраїнських, антидержавних сил;

— притягти до кримінальної відповідальности громадян України, які діють на шкоду суверенітетові, територіяльній недоторканості, обороноздатності або державній безпеці України, подають чужій державі, чужій організації або їхнім представникам допомогу для проведення підривної діяльности проти України;

— виконання постанови про ліквідацію совєтської символіки (на будинку Верховної Ради не знято герба СССР);

— зобов'язати депутатів виступати у Верховній Раді України тільки державною мовою, а не мовою, якою були писані укази про зруйнування Запорізької Січі, про арешт Шевченка, про арешти, розстріли, депортації;

— визнати воюючою стороною у Другій світовій війні Українську Повстанську Армію — єдину збройну силу, яка воювала за Українську Самостійну, Соборну Державу, мала широку підтримку українського народу і визнана всіма комбатанськими організаціями світу.

м. Івано-Франківськ, 15 березня 1996 року

Прийнято Другим Крайовим збором довголітніх членів ОУН та ветеранів визвольних змагань

* * *

ЗАЯВА

Проводу Тернопільської обласної громадської спортивно-патріотичної організації «Тризуб» ім. Степана Бандери — асоційованого члена Всеукраїнського братства вояків ОУН-УПА

16 березня 1996 року за письмовою вказівкою прокурора Тернопільської області слідчим відділом Тернопільського обласного УМВС України відкрито кримінальну справу за фактом «створення не передбаченого законодавством воєнізованого формування „Тризуб" імені С. Бандери». Провід ТО ГСПО «Тризуб» заявляє:

1. Громадська спортивно-патріотична організація «Тризуб» ім. С. Бандери — утворена на добровільних засадах об'єднання громадян, яке у своїй діяльності керується принципами християнської моралі та засадами українського націоналізму. «Тризуб» через ідейно-фізичний вишкіл формує людей націозахисної ідеї і чину, залучає їх до активної національно-патріотичної діяльности в ім'я збереження і захисту, утвердження і процвітання української нації та Української держави.

2. Вказана кримінальна справа є інспірованою антиукраїнськими силами з метою поборювання активного молодіжного націоналістичного руху.

3. На тлі леґальної, відкритої активізації антиукраїнських та антидержавних організацій при повній бездіяльності влади та злочинному невтручанні правоохоронних органів уважаємо діяльність ГСПО «Тризуб» не злочинною, а націозахисною, а акцію проти нього — політичним переслідуванням з метою поборювання ідеології українського націоналізму.

4. До часу порушення кримінальних справ та притягнення до відповідальности ініціяторів (осіб та організацій) збору підписів за відновлення СССР члени ГСПО «Тризуб» ім. С. Бандери не будуть давати жодних свідчень у вищезгаданій справі.

5. Уважаємо своїм обов'язком і далі відстоювати законні права українців бути господарями своєї долі на своїй землі, а в разі дальшого переслідування ТО ГСПО «Тризуб» та інших молодіжних організацій залишаємо за собою право звернутися до національно свідомої громадськости Тернопільщини із закликом до рішучих дій.

26 березня, 1996 р.

Провід ТО ГСПО «Тризуб» ім. Степана Бандери

* * *

ЗВЕРНЕННЯ

Проводу Тернопільської обласної громадської спортивно-патріотичної організації «Тризуб» ім. Степана Бандери

Тернополяни! За активну державотворчу діяльність український націоналізм завжди переслідувався ворогами української нації.

Боротьба з українськими націоналістами продовжується і сьогодні.

16 березня 1996 року за письмовою вказівкою прокурора Тернопільської області слідчим відділом Тернопільського обласного УМВС України відкрито кримінальну справу за фактом «створення не передбаченого законодавством воєнізованого формування „Тризуб“ ім. С. Бандери».

В той час, як у Дніпродзержинську, на Хмельниччині, Львівщині та в інших областях організація «Тризуб» ім. С. Бандери є офіційно зареєстрованою, тернопільські владоможці не допускають реєстрації жодної організації чи осередку «Тризубу», більше того, члени організації постійно переслідуються владними структурами (виклики в міліцію, допити, залякування, побиття, арешти). І все це здійснюється на тлі розгулу мафії і невтручання органів влади та правоохоронних структур в антидержавницьку діяльність комуністичної партії за відновлення СССР.

Таке стало можливим на п'ятому році незалежности України тому, що влада в Тернопільщині, як і в цілій Україні, належить комуністичній корумпованій номенклатурі.

Українці! Будьте гідні слави Мазепи, Коновальця, Бандери. Вчіться впізнавати своїх захисників і розрізняти недругів української державности, незалежно від того, під якою личиною вони ховаються. Будьте готові дати відсіч ворогам української нації.

Слава Україні! Героям Слава!!

Провід ТО ГСПО «Тризуб» ім. Степана Бандери

* * *

РЕЗОЛЮЦІЯ

мітинґу громадськости м. Києва

Ми, учасники мітинґу громадськости м. Києва, що зібралися 31 березня 1996 року на Софійському майдані під гаслами «Рівноправному партнерству — так! Московському диктатові — ні!», висловлюємо рішучий протест проти наміру підписання правлячою в Україні номенклатурою так званого «Договору про дружбу» з Росією, який насправді є нерівноправним для України і становить пряму загрозу її державній незалежності.

Пам'ятаймо про те, що Росія ніколи не виконувала взятих на себе договірних зобов'язань!

Пам'ятаймо: на совісті московської влади — кров Крут і Базару, Дем'янового Лазу та Биківні, кров Будапешту, Праги, Берліну, Гданьська, Кабулу, кров Вільнюса, Риґи, Алмати, Тбілісі, Баку, Душанбе, кров

Ґрозного, Самашок, Будьоновська, Гудермеса, Кізляра, Первомайської, Бамута... кров, пролита у Мінську 24 березня 1996 року!

Росія зберігає протягом сотень років державний тероризм як спосіб правління, а війни - як засіб задоволення своїх імперських амбіцій.

Де Росія — там завжди кров!

Пам'ятаймо, що на рівні міждержавних стосунків досі не розв'язано питання про:

— відшкодуваня за терор, ґеноциди, голодомори, Чорнобиль, тактичну ядерну зброю та багатолітню працю українців на розбудову імперії;

— повернення належній Україні частки золотого та алмазного фондів і майна в інших державах;

— повернення культурних та історичних цінностей;

— виведення Чорноморської фльоти за межі України та ліквідації російських військових баз на українській землі та водах;

— припинення підривної діяльности спецслужб Росії на українській землі;

— припинення антиукраїнської пропаґанди;

— забезпечення прав культурно-національної автономії для українців у Росії;

Ми, учасники мітинґу, вважаємо, що Україна не потребує «братерських» стосунків з Росією! Наслідком цього «старшобратства» є те тяжке становище, в якому Україна перебуває й зараз.

Виходячи із загрози відновлення імперії, вимагаємо від Президента та Верховної Ради:

1. Недопущення до підписання нерівноправного договору про дружбу та партнерство з Російською Федерацією.

2. Оприлюднення тексту договору та його обговорення широкою громадськістю.

3. Недопущення створення будь-яких наддержавних структур під прикриттям СНД.

4. Прийняття узгодженого варіянту Конституції України з надійними противагами президентської та парляментської гілок влади.

5. Призначення і проведення виборів до парляменту протягом 6 місяців, а виборів президента — протягом 9 місяців від дня прийняття Конституції.

6. Заборони КПУ як антидержавної політичної сили.

7. Відставки міністра оборони Шмарова.

Мітинґ висловлює свою солідарність з героїчним чеченським народом та національно-патріотичними силами Білорусії, що борються за свою свободу і незалежність.

31 березня, 1996 року

м. Київ, Софійський майдан

* * *

ЗАЯВА

Президії Головного Проводу Конґресу Українських Націоналістів

Президент Росії черговий раз продемонстрував своє бачення «дружніх» стосунків з Україною, майже у неприкритій формі висловивши територіяльні претенсії на українське місто Севастополь.

Конґрес Українських Націоналістів розцінює пляни московських імперіялістів щодо Севастополя як порвання всіх норм міжнароднього права та раніше підписаних Росією договірних зобов'язань. Україна має більше ніж достатньо підстав для висунення територіяльних претенсій до Росії: у її складі перебуває Стародубщина, де українці є автохтонним населенням, Кубань, заселена українцями у XVIII столітті, частина Східньої Слобожанщини, де етнічні українці й зараз складають більшість... Проте Україна, дотримуючись загальноприйнятих правових норм, не вимагає перегляду існуючих кордонів як передумови для підписання міждержавної угоди.

Конґрес Українських Націоналістів уважає, що не може бути й мови про підписання будь-яких договорів з Росією, доки вона в імперському засліпленні зазіхатиме на українські землі. Вимагаємо від Президента України об'єктивно оцінити ситуацію, що складається у взаємовідносинах з Росією, і рішуче відстоювати інтереси нашої держави. Територія України не може бути розмінною монетою в російській президентській гонці.

Конґрес Українських Націоналістів категорично проти розміщення в Україні чужоземних військових баз, як такого, що суперечить статусові України як позаблькової держави і є джерелом напруженості і потенційної небезпеки.

1.4.1996 р.

Сергій Жижко
Заступник Голови
Конґресу Українських Націоналістів

■

Мін ЦЗИ,
професор

УКРАЇНА І АЗІЙСЬКІ ДЕРЖАВИ

Передмова

Для того, щоб вдало розв'язувати власні економічні проблеми, будь-яка держава мусить використовувати досвід, ресурси, а також інтелектуальний, технічний і фінансовий потенціял інших країн. За традицією, внаслідок географічних факторів, зв'язки України з европейськими країнами набагато щільніші, ніж з країнами азійськими. Прямі контакти України з країнами азійського реґіону явно недостатні. Проте надалі, зважаючи на політичні інтереси України — її майбутня роля в міжнародньому співтоваристві, — зважаючи на її економічні інтереси — успіх розпочатих

реформ — контакти України з азійським регіоном неодмінно поширюватимуться. Перспективність їх залежить від багатьох факторів, аналіза яких вимагає нашого повернення в минуле століття.

1. Еволюція політики США в Азії

Отже, повернімося в той час, коли зв'язки США з державами, які знаходилися в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, поступово зміцнювалися. Чого прагнули тодішні американські політики? Насамперед — дістатися до дешевої сировини і забезпечити свою країну новими ринками збуту. По Першій світовій війні зовнішня політика США зазнала змін і спрямовувалася на те, щоб підтримувати в регіоні балянс сил, протистояти тій чи тій гегемонії та захищати інтереси Сполучених Штатів Америки. Друга світова війна, як відомо, зміцнила позиції США на світовій арені, що не могло не позначитися на їхній політиці щодо азійських держав, в якій домінували такі чинники: недопущення до мілітаризації Японії, зовнішньополітична й економічна ізоляція СССР, загальна протидія комуністичній експансії. Згадані чинники дозволяли Сполученим Штатам Америки контролювати весь Азійсько-Тихоокеанський регіон. Згадавши ще й про те, що США постійно сприяли запровадженню в сфері своїх впливів демократичного правління, ми зрозуміємо, наскільки впевнено почувалися провідники світової наддержави. Одначе в сімдесяті роки, які принесли нечувані економічні успіхи Японії та іншим індустріяльним країнам Азії, а водночас великий торговельний дефіцит самих США, американська політика в азійському регіоні знову зазнала докорінних змін.

Президент США Рональд Реган не тільки відмовився від притаманної його попередникам орієнтації на Европу, але й створив власну політичну стратегію, засади якої передбачали однакове ставлення до Азії та Европи. Рональд Реган виходив з того, що, на його думку, «XXI століття буде століттям Тихоокеанського регіону». Підтримував його і державний секретар Дж. Шульц, який підкреслював: «Щоб зрозуміти майбутнє, треба зрозуміти Тихоокеанський регіон». Отже, нинішня політика США в Азії полягає в забезпеченні регіональної безпеки, в підтримці стабільної економічної співпраці та збалянсованої торгівлі, в сприянні демократіям, у захисті людських прав.

2. Сучасне становище в Азійському регіоні

Коли напочатку дев'ятдесятих років закінчилася холодна війна, в усьому світі помітно посилилися інтеграційні тенденції, помітним став і загальний потяг до ґльобалізації. Причини зазначеного явища пов'язані зі збільшенням швидкости поширення інформації і з поглибленням демократичних процесів. За таких умов жодна держава не може надовго ізолюватися, не помічати тих чи тих подій, які відбуваються у світі і залишатися невтральною, припустімо, в ставленні до екологічної небезпеки або до льокальних війн.

Певна річ, що ситуація в Азійсько-Тихоокеанському регіоні сьогодні не є такою, якою вона була вчора. Аналізуючи її з погляду стратегії, а

також і з погляду тактики, ми помічаємо, що після того, як внаслідок повалення СССР і більшости його комуністичних сателітів щезла загроза великомаштабної війни, з'явилася інша загроза — льокальних військових конфліктів і загостреної економічної конкуренції. За нової доби Азія, так само як і Европа, переживає процеси перерозподілу і перегруповування сил у політичній та економічній сферах, а також у сфері безпеки. Відтак варто зупинитися на трьох моментах, які позначаються на теперішній ситуації в азійському регіоні.

а. Аспект безпеки

Сполучені Штати Америки, Японія, комуністичний Китай і Росія, зрівноважуючи одне одного, відіграють в Азії традиційно важливу ролю. Щоправда, в останнє десятиліття суперництво між ними було дещо послабленим, зважаючи на постійну конфронтацію, в якій знаходилися США й інші країни. Закінчення «Холодної війни» змінює співвідношення сил у регіоні, а звідси — виникає можливість підсилення конкуренції та виникнення загальної нестабільности. Не слід забувати, що хоча російські впливи сьогодні обмежені, але свій потенціял Росія, безперечно, зберігає. Не слід забувати, що хоч США де-факто є єдиною наддержавою, в недалекому майбутньому вони можуть зосередитися на вирішенні суто внутрішніх економічних проблем. Скорочення ж американської воєнної присутности, або небажання Сполучених Штатів бути й далі противагою, може призвести до ще більш глибоких змін в азійському регіоні.

б. Політичний аспект

Усунення загрози світової війни, послаблення економічної могутности США і Росії, а водночас і стрімке економічне зростання азійсько-тихоокеанських країн зміцнили їхню орієнтацію на власні сили та підсилили їхні прагнення до самостійности. Є чимало країн, які перестали слухняно коритися волі США, і які тепер насмілюються висловлювати незгоду з ними. У відносинах між Сполученими Штатами Америки, Японією, Китайською Республікою на Тайвані, Південною Кореєю і комуністичним Китаєм чимдалі частіше виникають найрізноманітніші непорозуміння. Звичайно, з одного боку вони пов'язані з тим, що стосунки між США та країнами Азії стають щільнішими, але з іншого — відбивають чимраз більшу усамостійненість згаданих країн. Наочним прикладом можуть бути Філіппіни, які відмовили американцями продовжувати орендний термін військово-морської бази в Субік-бей, про що за доби «Холодної війни» годі було б і думати. А тому можна з певністю говорити, що в найближчому майбутньому однобічні рішення США та їхня абсолютна контроля в регіоні вже не прийматимуться. Натомість прийдуть взаємні політичні консультації та багатостороння співпраця. Проте неважко й передбачити, що політична ситуація в азійському регіоні й далі залишатиметься надзвичайно складною та мінливою.

в. Економічний аспект

Останні десятиліття засвідчили бурхливе економічне піднесення і збільшення об'ємів торгівлі в азійсько-тихоокеанських країнах. Зазначена

тенденція впадає в око особливо на тлі економічних труднощів, що їх зазнають США та європейські країни, чий поступ є помітно пригальмованим. Під час тридцяти років (1960-1990) темпи економічного зростання східніх азійських країн становили 6%, а в південних у 1970-80 роки — близько 5%. Наведені показники дають підставу твердити, що незабаром увесь азійський регіон, а надто ж його тихоокеанські країни, постане як найдинамічніший за швидкістю свого економічного розвитку.

3. Рівень і потенційні можливості економічного розвитку країн Азійського Регіону

Відомий американський оглядач Г. Фельдман нещодавно надрукував статтю під промовистим заголовком «Азійські тигри». Десять-п'ятнадцять років тому, пише він, у багатьох публікаціях обговорювалися економічні шляхи країн Східньої Азії. Здебільшого автори наголошували на тому, що, наслідуючи Японію, яка перша здійснила економічний експеримент, «малі азійські дракони» — Гонконґ, Тайван, Південна Корея, Сінґапур — обиратимуть інший, надійніший шлях, який дозволить їм швидше досягти добробут. Справді, «азійські тигри» знайшли надзвичайно ефективну методу вирішення проблем розвитку національної економіки, тож їхній досвід заслуговує на якнайретельніше вивчення. Сьогодні і комуністичний Китай, і деякі інші країни вважають, що «східньоазійський модель» є найпрогресивнішим, що, застосовуючи його, країна посувається вперед пришвидшеними темпами, чого не забезпечують ані клясична ринкова економіка, ані будь-які догматичні схеми.

Всесвітній банк кілька років досліджував процеси економічного розвитку провідних держав Східньої Азії в період після Другої світової війни і підбив позитивні наслідки у поважній праці, яка називається «Східньоазійське чудо: економічне зростання та соціяльна політика». Всесвітній банк визнав, що «азійські тигри» обрали свій, ні в кого не запозичений, оригінальний шлях, що в них держава втручається в ринкову діяльність винятково в трьох випадках, а саме: визначає пріоритетний розвиток базових галузей і базових підприємств; контролює фінансовий ринок і кредитну діяльність; заохочує експорт і захищає вітчизняний бізнес. А ще — урядова фінансова політика використовується для того, щоб придушити інфляцію і застерегтися перед виникненням бюджетного дефіциту і зовнішнього боргу.

Потенційні можливості економічного поступу країн Східньої Азії також великі. Пригадаймо, що в шістдесяті роки азійська частка світового валового продукту ледве становила 5%, зате нині вона складає 25%. Зважаймо й на те, що коли десять років тому торгівля країн Східньої Азії з країнами Західньої Европи дорівнювала 4,6% світової торгівлі, то нині цей показник зріс до 8,8%, а відповідно з країнами Північної Америки — з 7,1% до 10,5%.

Не так давно була поширена думка, що економічний розвиток країн Східньої Азії великою мірою залежить від ринків Сполучених Штатів Америки, але з другої половини вісімдесятих ситуація змінилася докорінно. Якщо 1986 р. близько 36% продукції з країн Східньої Азії експор-

тувалося до США, а самі Сполучені Штати експортували 23% своєї продукції в азійський регіон, то 1991 року до американців надходили вже лише 24% азійської продукції, в той час як американський експорт становив 27% усієї зовнішньої торгівлі США. Отож, маємо ще одне свідоцтво безупинного зростання економічного потенціялу східньоазійського регіону та збільшення залежности США від азійських ринків.

Минулої осени канцлер Німеччини Г. Коль виступив у тижневику «Вельт ан зонтаґ» зі статтею, в якій ішлося про важливу ролю Азії в нашому сьогоденні. Будучи певен, що деякі спостереження німецького канцлера вкрай слушні, пропоную, щоб з ними познайомився український читач. Г. Коль пише таке: «Азія, напевне, стане найважливішим континентом XXI століття»; «населення Азії складає 59% населення земної кулі, загальний обсяг її торгівлі — 25% світової, а частка у світовому валовому продукті — 27%»; «... на Азію припадає 10% експорту і 15% з Німеччини, однак тільки 5% її інвестицій є за кордоном».

Г. Коль закликав промислово-торговельні кола Німеччини активізувати інвестиційну та комерційну діяльність на азійському ринку, ґарантуючи всебічну підтримку їхніх зусиль німецьким урядом. Під впливом закликів свого канцлера представники німецьких бізнесменів, не гаючись, утворили «Раду з Азійсько-Тихоокеанського регіону», яка сприятиме розвиткові відносин між Німеччиною та країнами Азії.

4. Що повинна зробити Україна?

Україна — держава з давньою історією і культурою, миролюбним і високоосвіченим народом, обширною територією, багатими природніми ресурсами, з промисловістю, яка не позбавлена сучасних технологій. Міжнароднє співтовариство має всі підстави вважати Україну багатою і сильною державою. Не підлягає сумніву, що згодом Україна затвердиться на міжнародній арені як велика і впливова держава, що відіграватиме аж ніяк не останню ролю в історії. Але повернімося до нашої теми. Для того, щоб по-справжньому ввійти в життя азійського регіону, Україна повинна в економічній царині розвивати взаємовигідну торгівлю з азійськими країнами, обмінюватися досвідом, унаслідок чого Азія одержуватиме потрібну їй українську сировину, а українські товари потраплятимуть на азійські ринки. Таким чином, Україна без зайвих ускладнень залучатиме азійські капітали і використовуватиме азійський досвід у процесі проведення власних реформ, підтримуватиме стабільність і виводитиме економіку на рівень сьогодення. У царині політичній Україна мусить взяти участь у регіональній співпраці, що забезпечуватиме безпеку в азійському регіоні. Все те, про що ми зараз сказали, дозволить Україні, з одного боку, врізноманітнити зв'язки з країнами Азії, набути своїх прихильників, поширити свої впливи, а з іншого — слугуватиме певною ґарантією безпеки в азійському регіоні.

5. Українсько–Тайванські перспективи

Мабуть не помилюся, коли скажу, що починати обопільні відносини слід налагоджувати культурні й заохочувати до торговельно-економічних

контактів. Обидві країни — Україна і Китайська Республіка на Тайвані — мають багатющі інтелектуально-мистецькі традиції, що, безумовно, полегшуватиме культурні зв'язки. Щодо ділових, то вони — так само безумовно — сприятимуть зміцненню наших держав.

Проте чи так уже й знана Китайська Республіка на Тайвані в Україні? Певен, що ні, а тому деякі дані не зашкодить навести.

Територія: близько 36 тис. кв. км., включно з Тайваном та островами Пенху, Цзіньмень, Мацзу, а також архіпелагами Південно-Китайського моря. Населення: 20 мільйонів 800 тисяч.

Розвиток економіки: на даний час Китайська Республіка на Тайвані є чотирнадцятою торговельною державою у світі; національний дохід на душу населення перевищує 10 тисяч долярів США; резерви чужоземної валюти складають 82,7 мільярда долярів США, що є другим показником у світі.

Міжнароднє становище: підтримує офіційні дипломатичні зв'язки з 28 країнами; має неофіційні відносини (економічні, науково-технічні, культурні, спортивні тощо) зі 121 країною. У 54 з них функціонують представництва або бюра Китайської Республіки. Відповідно 33 держави, які не підтримують з Китайською Республікою офіційних дипломатичних відносин, мають у Тайбеї 38 представництв, інститутів або бюр з консульськими функціями, що сприяють розвиткові обопільних економічних і культурних зв'язків та обмінів.

У липні 1989 р. японський професор Цінео Їда виступив на конференції, присвяченій перспективам Азії, з доповіддю «Роля Китайської Республіки на Тайвані в епоху економічного лідерства Азійсько-Тихоокеанського регіону». У доповіді зокрема мовилося про те, що Японія з групою нових індустріяльних країн є рушійною силою сучасної доби, що серед країн, згуртованих навколо Японії, перед веде Китайська Республіка на Тайвані. Одна з причин нашого лідерства полягає в тому, що в економічній структурі Тайвану чільне місце посідає машинобудування, яке спирається на напричуд міцні підвалини. Всі держави, які належать до «групи нових індустріяльних країн», домоглися величезних успіхів в електронній промисловості, яка стала провідною в їхній індустрії. Слід наголосити, що наявність потужного машинобудування серйозно впливає на здобутки електроніки. Справа в тому, що «революція в мікроелектроніці» викликана поєднанням електронної та механічної технологій, які вкупі творять електронно-механічну технологію. Електронна промисловість на Тайвані випереджає конкурентів у використанні механічних засобів обробки, тобто забезпечує вищезазначене поєднання в найкращий спосіб. Не є перебільшенням назвати економіку Китайської Республіки на Тайвані вітриною всього Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Тепер — дещо про культурні контакти України з Тайванем, які, на мою думку, повинні передбачати:

— угоди на рівні урядів, які дозволять перейти від стихійних, приватніх обмінів до широкої, плянованої діяльности: обміни викладачами і

студентами, музичними і театральними колективами, мистецькими виставками, спортивними командами, туристськими групами тощо;

— візити науковців, культурних діячів, журналістів, які поглиблюватимуть наше взаєморозуміння і зміцнюватимуть дружні взаємини;

— щорічні конференції, організаторами яких будуть відповідні заклади обох країн, а в наслідках зацікавлені наші уряди;

— пільгові умови для поїздок молоді, щоб зацікавити її вивченням мов, навчанням в тій чи тій країні;

— створення спеціяльного фонду, який би сприяв перекладацькій діяльності в області як художньої, так і наукової літератури;

— викладання в університетах обох країн китайської та української мови, літератури;

— запрошення професорів і науковців на контрактній основі;

— обмін книжковими та періодичними виданнями.

Нарешті про те, що можна й треба зробити для того, щоб набула реальности торговельно-економічна співпраця. Передусім це:

— візити достойників, які займаються проблемами сільського господарства, промисловости і торгівлі;

— надання Україні інформації, що висвітлює досвід Тайвану в галузі сільського господарства і веденні аґрарної політики;

— передача Україні відомостей про те, як Тайван використовував сільське господарство для підтримки дрібних і середніх промислових підприємств, а відтак і важкої промисловости;

— ознайомлення України з тайванською зовнішньою торговельною стратегією, зокрема зі здобуттям світового ринку;

— надходження в Україну даних про розвиток наукових галузей і технологій, пов'язаних з виробництвом товарів широкого вжитку;

— спільне проведення промислових виставок;

— обмін між Україною та Китайською Республікою представництвами.

Зрештою, все. Не так багато і не так мало. Однак для того, щоб українські економічні реформи проґресували, треба починати діяти, діяти активно, поки є сприятливі умови. Один з китайських мудреців казав: «Звестися і почати щось робити — краще, ніж сидіти і міркувати». Пам'ятаймо: якщо ми прогавимо сприятливий момент, з нього скористається хтось інший.

м. Тайбей, Тайвань, Китайська Республіка. ■

«Ти переможеш, Великий Народе Мученику, і переможеш не для того, щоб підбивати під себе чужі, не наші землі. Ти переможеш для спокійного будування могутньої Держави Української, для щасливої праці поколінь майбутніх. Спадуть віковічні кайдани з стомлених рук Твоїх — спадуть ганебні пута з величної постаті рідної Матері-України».

Симон Петлюра

Література, мистецтво

Петро МАРУСИК,
Івано-Франківська обл.

ПАМ'ЯТІ ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ

(Із циклю «Шевченкіяда)

Пане Полковнику,
Знову весна
У Роттердамі і Києві,
І тільки смуток,
Як небо без дна,
Зранює серце
І душу розмилює.
Пане Полковнику,
Вас вибух настиг
Нервів напружених
Струнами, —
По всій Україні
Зойком пробіг
І відізвався лунами.
В Києві сумно
Каштани цвіли,
Й черешні цвіли
Біло, біло,
А в Роттердамі
Дули вітри
І плакало небо
Над Вашим тілом.
Пане Полковнику,
Болі і жах
Закарбувались
На камені...
Пане Євгене,
Настала весна
Вашої світлої пам'яті!
Погляньте на обрій:
Ваші полки
Крокують з леґенди
До Києва,
Ідуть захищати

Державу, що Ви
В мріях своїх леліяли.
Змінилось немало, —
Залишилася суть
В націоналізмі посіяна.
Пане Євгене,
Каштани цвітуть
На вулицях
Древнього Києва!

Михайло ЛАВРЕНКО

У ДНІ ЗЕЛЕНИХ СВЯТ

Не росте й не квітує калина
Там, де кат все до пня порубав.
Там сумує по їх Україна,
Хто за щастя Її в бою впав.
Скільки тих, що в гарячій любові
На вівтар Батьківщини дали:
Душу й тіло... і ріками крові
Рідну землю так рясно злили.
У нестримному бігові часу,
Як свічки, що їх вітер задув;
Кожен з їх із надією гаснув —
Що народові волю здобув.
Їх надії, десь вітер розвіяв:
В краю й досі видніє наш кат.
Тож ростімо, щоб кожен з їх сіяв —
Любов щиру до рідних нам хат.
Хай у дні ці зеленосвяточні,
Всі, що в бою полягли — духо зрять,
Що по їх — нам сум кутає очі,
Але в бій, ми — готові вже стать!
І ми станем!...
Як скеля!.. Як мури!..
Нас не втримає кат в ланцюгах!
Ми повернем їм борг — за тортури...
Ми їм сплатимо за глум і за жах!...

Буенос Айрес, 1.6.1949 р.

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

ЖМУТОК НОВИХ ПЕРЕКЛАДІВ

(З німецької)

Адельберт ФОН ШАМІССО

Це не дощ, не роси ллються,
Мамо, у твою труну —
Це сльозини
Бідолашної дитини
Просякають в глибину.

І я рию, рию, рию,
Кров з-під нігтів од риття —
Зі сльозами,
З болем, хочу біля мами
Скрити скарб мого життя.

Перстень мій, матусю люба,
Збережи його й догледь,
Бо вдягнути
Кажуть інший — горе люте! —
А цей викинути геть.

Персню мій, клейноде вірний!
Нащо жереб цей лихий?
Та затого
Схову я діждусь земного —
І ти знову будеш мій.

———

Карл ШПІТТЕЛЕР

ДИВОЦВІТКА

У гаю-розмаю квіту чагарі.
Там до кузні Янко їхав на зорі.
Біла хуґа цвіту — щастям на путі,
У коня — лілеї в гриві і хвості.
«Ти мов на весілля! — хлопець до коня. —
Де ж та наречена? Чом не доганя?

Коли чути: коник швидко тупотить,
Чарівна дитина у сідлі сидить.
Він бере дитину, на руках гойда,
Садить на коліна, вгору підкида.
Та зненацька чує: «Ти, хлопчино, — злий:
Загубився лілейний черевичок мій».

Повернувсь далеко, а знайшов таки,
Радо з черевиком їде напрямки.
Защеміло серце: що за чудеса.
Бачить — не дитина, дівчина-краса.
Шепотить до нього: «Янку, любий мій!
Я для тебе маю перстень осяйний.
Це в коханні буде запорука нам.
Та, коли купалась, десь забула там...»

Повернувся з перстнем — що це за мара:
У сідлі, зів'яла, хилиться стара.
А язик белькоче: «Янку, сину мій,
Дай води краплинку, порятуй, напій!...»

А прибіг з водою — од її й коня
Тільки й залишилась попіл-порохня...

Галина ГОРДАСЕВИЧ

БЛУДНИЙ СИН

Таки вернувся блудний син додому!
У двері стукнув рано на зорі
І, голову схиляючи додолу,
З повиною ступив на батьківський поріг.

А батько в радости усіх підняв на ноги:
— Дивіться! Я ж казав! Ні ж, я казав!
І стомленому з дальної дороги
Шнурки сандалій власноручно розв'язав.

Служниці заснували доокола,
Оточуючи блудного турботою.
А син слухняний — за серпа і в поле:
Мов, гість це гість, але робота є роботою.

Сусіди позбігались, як на диво.
— Вернувся? Молодець! Оце б давно!
Вгодований тілець рум'янився і пахнув димом,
І голову туманило вино.

А десь далеко під високі зорі
Дорога бігла вдаль, петляючи в горбах.
І застрявав шматок у нього в горлі.
І білий лій холонув на губах.

* * *

Життя людини — як свічка на вітрі,
Пальці відхукай. Сльозину витри.
І бережи вогонь, бережи!
— Боже, — скажи, мені поможи!
Бо ж нізвідки прихистку нема:
Зліва пітьма і справа пітьма,
Тільки, ледь не торкнувши руки,
Безгучно проносяться мимо зірки.
Ось хоч найменша краєм черкне —
І моє тіло вогнем спалахне.
Вічности чорний вітер дихне —
Погасить вогонь, заморозить мене.
Що ж порятує: віра чи звичка?
На всенький Космос —
однесенька свічка.

* * *

Кажуть: пустеля цей ниций світ
І в нім людина убога.
... Ні, кожна людина — це самоцвіт
В безцінній короні Бога.

Кажуть: юдоль плачу цей світ,
В нім панують розпач й тривога.
... Ні, кожна людина — прекрасний цвіт
В саду весняному Бога.

Дні облітають, мов листя з віт,
Все коротшає наша дорога.
... А кожна людина — зоряний світ
В безсмертному всесвіті Бога.

———

Марко БАРАБОЛЯ

ПОВОРОТ БЛУДНОГО СИНА

Сказав колись своє прощальне слово
І в темряві густій, як ніч, я зник.
Ходив-блукав, немов сліпа корова,
По вулицях паскудних та брудних

Напився вже гнилого (бррр!) спокою,
Поїв усі безжурні, тихі дні.
І став, немов та свічка серед гною,
Аж страшно: де ж ви, пориви ясні?

А там далеко десь — у рідним краю
Там сумно-сумно. Плаче вся земля.
Там рідне поле терням заростає.
Зневірою встелився рідний шлях.

Та все ж каменярів найшлось чимало
Завзятих, дужих: молоти в руках.
Чому ж і досі духом ви не впали?
Хіба ж не вірите, що всьому крах?

До вас, брати мої, підходжу близько,
Зворушений (а серце: трах-та-рах!)
Наплакав сліз гірких я повну миску:
У ваших хочу бути знов рядах!

Прийміть мене до праці, браття, знову!
Давайте молота! Нехай: ба-бах!
Хоч, може, часом, зовсім припадково,
Й самих себе поб'ємо по зубах.

А як підриють свині бараболю,
Ми сльози й гумор в міх, та в міх, та в міх!
Розложимо ці міхи серед поля —
І буде в нас: журба, і плач, і сміх.

1935

Петро ВАСИЛЕНКО

НЕЧУЙ-ВІТЕР

Не чуй, вітре, не чуй, вітре,
Що клен вільсі промовля,
Що весною чує Віра
Від чорнявця Василя.

Не чуй, вітре, не чуй, вітре,
Втаємничених розмов,
І до Віри, і до вільхи
Про кохання та любов.

Не чув вітер, не чув вітер
Таємниці почуттів,
Щоб ніхто до скону віку
Їх почути не зумів.

Слухавсь вітер, слухавсь вітер,
Нечуй-вітром повівав,
Золотистим чистим цвітом
На піску німому став.

Нечуй-вітер проростає
На безмовному піску
І ніхто повік не взнає
Правди про любов людську.

Доки білий світ не смеркне,
Не чекати благовіст:
Нечуй-вітер, цей безсмертник,
Таємниць не розповість.

«І хоч з могил немає може й згадки,
Тих славних діл не згладили роки,
За це вам у днях Зелених Свят нащадки
плетуть вінки».

М. Верес
«Борцям-героям»

Ганна ЧЕРІНЬ

З АРҐЕНТИНСЬКИХ ВІРШІВ

В автобусі юнак читає вірші.
Що ж тут такого?
В цім є певний знак:
Від віршів у людини очі ширші!
Читає вірші їдучи юнак.

В автобусі юнак читає вірші...
Юнак, а отже думає інак.
Чомусь узяти на дорогу вирішив
Маленьку книжку віршів, як-не-як.

Юнак читає вірші по дорозі,
Про що б воно у світі не було.
Хто любить вірші, той для себе в змозі
Змінити на добро щоденне зло.

Словами грає пісня водограїв,
Складає ритми на юнацький лет...
Для нього написав, для нього серце краяв
Якийсь поет.

Квітень, 1995

* * *

Чому про небачене мріємо,
А потім за втраченим плачемо?
Бо мріємо, поки побачимо,
А втратиш — нічого не вдіємо...

Пропало. Мабуть, так призначено,
Шукаймо нового і мріймо!
Вернути не можна, що втрачено —
Нове закликає постійно.

Квітень, 1995

* * *

Хмари нависли чорно:
Бути рясному дощу!
Хтось прогримів потворно:
— Далі я вас не пущу!

Їх не лякає ні трошки
Вітру зухвалого рев,
Що налетів і сколошкав
Кучми зелених дерев.

І не злякалася пре́цінь
Пташка завзята мала:
Видно: в такій небезпеці
Вже не один раз була.

Квітень, 1995

———

Станіслав РОССОХА,
студент Харківського університету

На кажіть про журбу,
Коли хліб на столі,
Коли сонце у вікна
Промінням тріпоче,
Коли люди кругом,
Коли серце дівоче
Лине піснею вам, —
Не кажіть про журбу!
Не кривіться облудно
У посмішці хмурній
Коли доля у спокої
В затишку снить.
Не кажіть про журбу, —
Вона любить охочих
Та заманює в пастку
Нових, і нових.
Я — за теплий поріг
За спокійні будні.
Я — за день
У якому ніщо не болить.
Без примар, без звитяг,
Без кохань надто буйних.
Я — за осінь чуттів,
Що спадає до ніг.

———

Ігор БОНДАР-ТЕРЕЩЕНКО

ОБЧЕРКНЕНИЙ КОЛОМ МОВЧАННЯ

(До 110-річчя від дня народження Володимира Свідзінського)

Заходячи в розмову про Володимира Свідзінського, кожен новий мовець приречений наново переживати трагедію загибелі геніяльного поета, яка невідхильно стає на очі: восени 1941 року той був спалений живцем у клуні під Харковом разом з десятками інших людей під час примусової большевицької евакуації. Свого часу про це нагадував О. Веретенченко, В. Боровий та нечисленні інші. Втім, для офіційного літературознавства славетний віз так і залишається на мертвій точці витвореної ним «громадської думки», а решта свідчень висвітлює зазвичай безуспішні «ворожі підступи буржуазних націоналістів».

З півдесятка беззубих публікацій про поета, друкованих в Україні у 1980 роках, нещодавно вигідно поповнилися сумним переказом його загибелі, більше схожим на сумну леґенду, який нещодавно побачив світ на шпальтах харківського «Українського Засіву» (ч. 3/95). За тією оповідкою, присутні при спаленні мешканці с. Непокритого, що під Харковом, нібито не дали сумлінним енкаведистам добити вцілілих людей зі спаленої колони харківської творчої інтеліґенції, яку «рятували» з-перед наглого прориву німців, і розібрали тих нещасних, чиї тіла були витягнені зі згарища гаками, по своїх хатах. Всі вони, подейкують, згодом померли від смертельних опіків. Можливо, серед врятованих був і В. Свідзінський: історії знати про подібні випадки — і досі залишається невідома доля письменника Клима Поліщука, чоловіка славної Галини Орлівни, який утік свого часу з Соловків, назавше зникнувши з очей озвірілого режиму.

Все своє свідоме життя В. Свідзінський, за правдивим свідченням О. Веретенченка, «поет европейської міри, людина широкого діяпазону, глибокої ерудиції», натоді одинокий в Україні перекладач Овідія, Гесіода й Арістофана, якого поза очі шанували всі тодішні метри української «радянської» літератури, — просидів по кутках харківських редакцій, гибіючи над друкарською коректою. Власних віршів читати не любив (це за нього залюбки робили інші), примусити його зібрати докупи накопичений доробок вдавалося лише за чергової спілчанської перевірки на творчу спроможність її підтоптаних членів. Втім, його, відлюдкуватого й мовчазного літпрацівника, совєтський режим завше тримав на оці, справедливо уважаючи за випадкового «попутника» щодо накинутого Москвою ладу: поезії Свідзінського були позачасові, келійні, відірвані від соціялістичної дійсности. Вони стояли осторонь специфічних «хвилювань епохи» як на пласкість утилітарних суджень тодішньої критики, будучи беззахисними перед нею.

Згадана критика, здається, донині не година позбутися «громадської» потреби перегороджувати поезію живоплотом зручного базікання, підшиваючись під свідомість кожної епохи: «Може здатися парадоксальним, але в природі поезії Свідзінського лежить те ж саме поетичне мистецтво, що й у В. Маяковського (!) — здатність борознити і вибухати, утверджу-

вати ідею з наростаючою силою, доки вона не заволодіє нами і не втілиться у нас» (В. Яременко). Сам поет, завше простуючи манівцями «бурхливої епохи», борсаючись у зашморгу поетичного самітництва, витлумаченого багатьма дослідниками за фаталізм, так значив про власну здатність «борознити і вибухати»: «Не метає вогнів блискавиця в замисленім співі моїм. // Ані бою смертельного криця // не гримить і не іскрить у нім». «Там гостро дивлюся, а бачу лише видиме», — бідкався поет до майбутніх єлейних лицемірів з готовими цитатами на вустах.

Отож небезпечна поетова «безхребетність», яку не заступали навіть величальні переклади з пролетарського Барбюса («Сталін», 1935), що за них безуспішно чіплявся Свідзінський, заповідала, як на взір тодішніх можновладців, майбутню загрозу його культурної співпраці з підступаючим до «горла Революції» ворогом. Подібні люди з кола старої ґвардії національної інтелігенції, яким судилося бачити життя з-перед совєтів, маючи також змогу порівнювати його з пізнішим своїм перебуванням на окупованих Москвою українських теренах, були найнебезпечніші для режиму. Адже їм було добре знати про високий рівень завше оббріхуваної в СССР европейської культури, втіленням якої була для них натоді Німеччина, чиє військо під описувану пору сунуло на большевиків, змагаючи за повне знищення їхньої сатанинської імперії. Тож не дивно, що за першого натяку на загрозу реставрації колишнього українського устрою життя насамперед намагалися усунути всевідаючих і всерозуміючих «попутників», як правило, яскравих представників національної еліти.

Воістину фантасмагорійного характеру набували тодішні большевицькі заходи у справі «евакуації» з приреченого Харкова мирного населення. Спеціяльно споряджені команди енкаведистів з вівчарками сумлінно «прочісували» масово неохоплені помешкання приречених, вже після загального вивозу людей з міста, полюючи за тими, хто вважав за краще лишитися. Подібну містерію з переховуванням і втечами знекровленим Харковом описує у своєму «Щоденнику» (1951) Аркадій Любченко, справедливо закидаючи своїм катам: «За що воювати? Що боронити? Оте безпросвітне, безправне животіння? Оте безконечне і брутальне нищення всього, що зветься українським? Боронити отих, хто душив і душить мій безталанний нарід?»

Втім, зруйноване місто зі знищеною електрівнею, зіпсованим водогоном, висадженими в повітря мостами і спаленими хлібами — аби не дісталося ворогові, а на 700 тисяч «залишенців» плювати! — це ще було не все, що лишилося з-під большевицького режиму. Куди гибельнішим за підступно закладеною містом вибухівкою «для німців» було постійне знущання з пам'яти знищених совєтами людей, паплюження їхніх світлих імен тощо, яке тривало донедавна. Простих смертних українців, що під німцями пережили воєнну завірюху, мордував по тому своїми прокураторськими наказами маршал Жуков, воліючи вислати до Сибіру всіх, хто залишався на окупованих «радянських» теренах. Натомість культурницькою верствою вцілілого «малоросійського» населення опікувалися вже орґани НКВД-МҐБ-КҐБ, маючи для того власні «цивільні» філії на кшталт осередків СПУ. Якраз вони були покликані «правильно» розтлумачити значно пізніше видрукований доробок Свідзінського, надійно

прив'язавши його до «фаянсу епохи». «А поглянь же ти — я невільний, // І з такою вродою пишною // Примальований до фаянсу // Чиєюсь рукою зловтішною», — пророкував поет своє майбутнє ще року 1931.

З-під пера тих оббріхувачів дійсности виходили добре «відредаґовані» спогади, що формували «громадську думку» на дальше ставлення до старої творчої інтеліґенції, і на які ще й досі посилаються історики літератури, маючи їх за останню фактографічну інстанцію. Так, у книжці власних спогадів «Розповідь про неспокій триває» (Київ, 1972) Юрій Смолич авторитетно заявляє: «Про загибель Свідзінського тоді ж, у перші місяці війни, в лиху годину окупації України, українські націоналісти, що заповзялися вислужуватися перед гітлерівцями й під їхньою зверхністю заливали брудом і наклепами усе радянське, пустили дурну, провокаційну поголоску, ніби Свідзінського, мовляв, „спалили большевики". Немов був він заарештований, замкнений з іншими репресованими у якійсь клуні, чи що, і клуню цю підпалено. Брехня пішла від самого початку: Свідзінський арештований не був». Далі згаданий оповідач детально описує події, що передували загибелі поета, цинічно перекручуючи та фальшуючи факти. «Евакуаційні талони В. Свідзінський прийняти відмовився, пославшись на сімейні обставини: дружина лежала тяжко хвора, нетранспортабельна, і він залишити її не міг».

Друковану з'яву подібної «офіційної» брехні кладемо не на карб шорсткій пам'яті незнаного спогадника-очевидця, а ставимо у провину літературному генералісімусові Ю. Смоличу, тодішньому голові харківського осередку СП (1941 р.), чиї цитовані тут спогади, як і він сам, знаходилися під, здавалося б, надійною опікою відповідних органів. До того ж йому, звичайно, було добре знати, що дружина одного з членів очолюваного ним письменницького осередку на той час вже не жила. Адже Зінаїда Сулковська померла від черевного тифу у Пирогівській лікарні м. Вінниці і була похована в тосу місті ще в червні 1933 року!

Дочка письменника, Мирослава Свідзінська, не наважувалася вказати офіційно на подібні кричущі «розбіжності». Більше того, підбурена «дослідниками» в цивільному, вона висунула власну неоковирну версію, «затверджену» цього разу вже у розвідці Валерія Шевчука (журнал «Вітчизна», ч. 9/85), за якою саме її власна «дурість» (двадцятирічна дівчина на описуваний час була закохалася) спричинилася до загибелі батька. Мовляв, Свідзінський казав дочці «їдемо, Міро», а вона відмовилася, та ще й тієї фатальної днини пішла по хліб, а коли повернулася, «батька вже не було». «З тиждень я виглядала, чекала батька, думала, що повернеться, — цитує В. Шевчук у згаданій «Вітчизні», — але батько не повернувся...». Як свідчить Ю. Смолич, «на ешелон, у якому евакуювався В. Свідзінський, налетіла ворожа авіяція і розбомбила його. Поїзд загорівся й у вагоні загинули його пасажири». «Це сталося 18 жовтня 1941 року», — бадьоро закінчує автор свою розвідку.

Нині вже стає знати, що в той трагічний день все відбувалося зовсім інакше. На щастя, збереглися «невідредаґовані» спогади дочки Свідзінської, вже друковані в харківському «Українському Засіві» (ч. 3/1993), в яких маємо правдиву кінцівку тієї історії. «27 вересня 1941 року я пішла в чергу по хліб, — згадує нещасна піддослідна всіх «спогадників», —

(було це ополудні, день був похмурий), коли повернулася додому, то батька не застала. Бабуся Ганна Миколаївна, котра жила з нами в одній хаті, розказала мені, як „чорний ворон" забирав мого батька. При обшуку в нас усе перерили. По тому я ходила на Чернишевську, де був великий будинок НКВД (тікаючи, большевики спалили його разом з більше ніж тисячею в'язнів — І. Б. Т.), щоб довідатись про батькову долю. Мені щоразу казали, щоб я прийшла вдруге. Я приходила, і мені знову нічого не казали...».

Аж до самої хрущовської «відлиги» (цей блюзнірський «термін» знову ж таки накинутий нам московським письменником І. Еренбурґом) продовжували навіть поміж собою «нічого не говорити» про Свідзінського його недавні найближчі колеґи й шанувальники таланту з кола харківської СПУ: Василь Мисик, Ігор Муратов, Іван Вирган. Згадавши, знову воліли забути. Подейкують, час був не такий, подібне «прояснення пам'яти» вважали за самогубство, тож на невтомні домагання місцевого дослідника Андрія Чернишова, що заопікувався спадщиною поета вже всередині 1970 років, усі прагли відробитися одноманітними, як за командою, «нічого не пам'ятаю» (М. Бажан), «було шапкове знайомство» (І. Сенченко), «взагалі маю погану пам'ять» (С. Голованівський), «не маю жодних підстав щось розповідати» (А. Хижняк), «нічого істотного розповісти не можу» (І. Гончар). Одну з перших розвідок згаданого Чернишова, до речі, також колишнього «залишенця», себто «колябораціоніста», на подібну тему заввідділом літературно-мистецької критики «Літературної України» А. Логвиненко також відхилив уже в 1975 році, мовляв, «Вашу статтю про неопубліковану поему В. Свідзінського в газеті використати не зможемо». А чому саме — здогадайся, мовляв, сам. Як знати, на творчості поета за всі часи лежала заборона. Звертання дослідника до архівів ІМЛІ, ЦҐАЛІ, СПУ нічого не дало. «Окремого місця, де б зберігалися особові справи письменників того часу, немає», — нахабно брехали офіційні відповіді. Воно й дійсно, письменницький архів харківського осередку СПУ був спалений щойно перед приходом німців у 1941 році (згоріли, зокрема, папери «ВАПЛІТЕ», матеріяли т. зв. «літературної дискусії» та ін.), але ж «особові справи»... О, для цього вони мали окреме місце, непідвладне вогневі, будучи заздалегідь вивезені у славетних течках з невмирущим ґрифом «зберігати вічно»!

Втім, буває, з часом щось змінюється у, здавалося б, невгнутій політиці правлячого режиму. Хоча, як стає видно, нічого не змінюється: Система перефарбовує прапори і «розкриває архіви», удавано бідкаючись з неслави своїх негідних попередників, що випала їй на пай. Пекельні двері своєї людожерні вона прочиняє лише трохи, ніби кокетуючи, дозволяє заглянути за споконвічні ґрати покрученої вогнем Пам'яти із сумнозвісної вул. Чернишевської року 1941. Від передсмертних зойків зачинених там большевицьких в'язнів, яким, звичайно, не належались «евакуаційні талони», кажуть, здвигалася земля, втім, падав чорний дощ попелу зі спалених людських тіл, менш шанований нами від «освєнцімського», і на довгі десятиліття все знову «благоденствувало». Нині Система лише натякає на кривавий досвід недалекого Минулого, жахливі видовиська якого здатні замкнути вуста найзапеклішому дослідникові, змусивши його, наче рака-печерника, сховатися перед сповидним

відливом у благеньку мушельку з вигідним «офіційним» повітрям того ж Інституту літератури і... чекати на черговий приплив.

Тож навесні 1989 року під час влаштування в Харківському музеї літератури виставки «Українська Голгота» (1920-30 р.) на прохання тієї установи місцевим обласним комітетом ҐБ була видана офіційна довідка, в якій числом 22 були позначені відомості про Володимира Свідзінського. Вщент руйнуючи химерні «літературознавчі» фортеці недавніх своїх номенклатурних найманців від Літератури, кидаючи їх таким чином на зазвичай милосердний суд нащадків, Система зловтішно вишкіряла зуби до майбутніх поколінь. «Свідзінський Володимир, 1885 р. нар., уроджений в с. Маяново, що на Вінничині, українець, безпартійний, був заарештований 27.09.1941 р. за звинуваченням в антисовєтській аґітації. У зв'язку з обставинами воєнного часу, що склалися, був евакуйований вглиб країни. Загинув під час пожежі 13.10.1941 р. в с. Бутирки, що на Курщині. Постановою УКҐБ при СМ УССР по Харківщині від 30.3.1964 р. ведення справи припинено за відсутністю складу злочину» (переклад з московської).

Заледве чи хтось із тодішніх видавців подібної «крамольної», передавненої свіжости інформації сподівався на подальше викриття, проведене харківським «Меморіялом». Вірогідність того, що вціліє одинокий свідок трагедії в с. Непокритому, де спалили Свідзінського, в уяві катів, які добивали кольбами своїх жертв, дорівнювала нулеві. Ймовірна згода будь-якого «державного» видання в Україні надрукувати подібний матеріял з насмішкою ними відкидалася: здається, і на десятому році декларованої «незалежности» Україна не матиме вільної преси. Втім, як бачимо, Правді таки судилося вийти на очі перед усім світом.

Харків, серпень 1995 р. ■

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Враховуючи роль Центральної наукової бібліотеки імені В. І. Вернадського НАН України як провідного наукового та культурного центру, її роботу щодо інформаційно-методичного забезпечення науково-дослідних і державних установ та читацьких запитів, особливе значення у збереженні рукописних та друкованих пам'яток культури, ПОСТАНОВЛЯЮ:

1. Надати Центральній науковій бібліотеці імені В. І. Вернадського Національної академії наук України статус національної та надалі іменувати її Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, залишивши у підпорядкуванні НАН України.

2. Заснувати в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського Фонд Президентів України.

3. Президії НАН України затвердити протягом місяця Положення про Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського і подати на затвердження проект Положення про Фонд Президентів України.

Л. Кучма
Президент України

м. Київ,
5 квітня 1996 року

№ 244/96

(За «Урядовим Кур'єром»)

Наука, досліди

Людмила КОНОТОП

ПРОБЛЕМА ЖИТТЯ ТА СМЕРТИ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

(Продовження, 5)

Розділ II. Людська суб'єктивність як ґрунт для дослідження проблем життя та смерти

Особа — це можливість розвитку всієї спільноти, її становлення як суто моральної спільноти. Індивідуальний розвиток кожної людини — це справжній ґрунт для розвитку людських відносин, ґрунт для розуміння іншої людини в її власному змісті.

І людина, і Всесвіт мають єдине начало, єдину духову насиченість, тому й існують вони як єдине, як єдиний змисл. Цей підхід нагадує і концепцію ілюмінації, яка була створена Авґустином. Шукаючи зв'язок людської свідомости з цілосвітним початком, він писав: «Божественна ілюмінація насправді не є надприродньою ілюмінацією; це, навпаки, є описом власної природи людського інтелекту, який виявляється точкою прикладання божественної ілюмінації»[40]. Що викликає подив? Те, що тепер ми розуміємо людину і її життя так, як розуміли її і Авґустин, і Григорій Сковорода. Йдеться про спонтанність свідомости людини, а ця спонтанність пов'язана з причетністю самої свідомости людини космічному початку Світу. І тут знову виникає нерозкрита таємниця мови. Цю тему детально розробляв Авґустин, але натяк на цю проблему ми знаходимо ще в філософії Платона. В «Сьомому листі» Платон вказує: «... Кожний, хто має розум, ніколи не наважиться виразити словами те, що є наслідком його міркувань, а особливо в такій негнучкій формі, як письмові знаки...»[41].

Цікавим є дослідження проблеми розуміння в концепції німецького філософа Ф. Шляєрмахера, який уперше визначив герменевтику як загальну теорію розуміння. Пояснюючи механізм розуміння, він уводить уяву про герменевтичне коло: слово, яке за своєю природою є багатозначним, можна зрозуміти тільки через оточуючий його контекст. При цьому, розуміння контексту здійснюється через слова, які входять до нього. Частини можна зрозуміти через ціле, а ціле — через частини.

Інший філософ, В. Дільтей, німецький мислитель, який належав до такого напрямку в розвитку історії філософії, як «філософія життя», також розробляв проблему розуміння. До «філософії життя» належали й такі видатні філософи, як Ф. Ніцше, А. Берґсон, О. Шпенґлер, Ф. Степун. Це той напрямок у філософії, який розуміє все існуюче як прояви інтуїтивного осягнення життя. При цьому життя у філософських концепціях вищезгаданих філософів не ототожнюється ні з матерією, ні з

[40] Августин Блаженный. «Исповедь». М., 1978, ст. 109.
[41] Платон. «Письма». Соч. в 3-х тт., М., 1972, т. 3, ч. 11, ст. 343.

духом. В. Дільтей, виходячи з головних положень «філософії життя», підкреслює, що розуміння, яке здійснюється в залежності від ситуацій, що складаються в житті. Тобто іншими словами, з цим положенням В. Дільтея слід погодитися, бо логіка розуміння визначається станом свідомости розуміючого. Цей стан, на думку В. Дільтея, залежить не тільки від тексту, який оточує те чи інше слово, але й від життєвої ситуації, в якій сприймається текст. Ми хотіли б лише додати до думки В. Дільтея, що це сприйняття визначається особливостями стану суб'єктивности.

Далі, один з представників екзистенціяльної філософії, М. Гайдеґґер, теж досліджував проблему розуміння. У філософській концепції М. Гайдеґґера існування людини є розумінням. Розуміння, за його думкою, це головний модус людської свідомости. Саме через розуміння людина пробує дійти до глибин буття. Розуміння завжди має характер проєкції — це розкриття того, що ще не відбувається в часі, це розкриття не самого буття, а його потенцій. Тому, герменевтичне коло має онтологічний характер, і запит стає суттєвою частиною людського буття. У зв'язку з цим М. Гайдеґґер так пояснює свою думку: «Розуміння Буття само по собі є певною характеристикою Dasein Буття»[42]. «Dasein» — «тут-буття» є одним з головних термінів філософії М. Гайдеґґера. Він визначає «Dasein», як «сутність, якою є кожен з нас, і яка включає в себе запит як одну з можливостей її Буття»[43]. І далі: «Стан свідомости — це одна з екзистенціяльних структур, в яких Буття «тут» знаходить себе. Роля розуміння у формуванні Буття така ж одвічна (як і саме Буття)». Стан свідомости завжди містить у собі розуміння... Якщо інтерпретувати розуміння як ґрунтовний екзистенціял, тоді цей феномен виявляється головною формою Dasein Буття»[44].

Якщо на першому пляні з'являється розуміння, то природнім у концепції М. Гайдеґґера є те, що глибина Буття, його джерела виявляються в мові. В праці «Лист про гуманізм» він писав, що «є» — це буття. Мислення привносить вигляд Буття до існування людини. Це привнесення полягає в тому, що в мисленні Буття переходить у мову. Мова це дім Буття»[45]. Можна цілком погодитися з тим, що все, існуюче в Бутті, привноситься з самого Буття, з його мовної першооснови. Відомий американський філософ Р. Рорті, порівнюючи ставлення Л. Вітенштайна і М. Гайдеґґера до проблеми мови, підкреслює, що «в той час, коли Вітенштайн зрозумів, що мова — це простий обмін знаками і звуками між людськими істотами, який є необхідним для досягнення певної цілі bestimmten Zwecke, в сутності не більший, ніж гра (Spiel), Гайдеґґер робить відчайдушну спробу мислити різні доми Буття, в яких живуть людські істоти, як подарунки Буття (Seinsgeschenke), а не як саморозуміння людей. «Selbstauffassungen der Menschen»[46].

---

[42] M. Heidegger. «Being and Time». G. B.: Basil Blackwell, 1983, p. 12.
[43] Ibidem, p. 7.
[44] Ibidem, p. 143.
[45] М. Гайдеггер. «Письмо о гуманизме». Проблема человека в западной философии. «Сборник статей». М., 1988, ст. 71.
[46] Р. Рорти. Витенштайн, «Гайдеггер и гипостазирование языка». Философия М. Гайдеггера и современность. «Сборник статей». М., 1991, ст. 131.

Дійсно, стає зрозумілим, чому М. Гайдеґґер акцентує свою увагу саме на значенні розуміння в конструюванні Буття. Розуміння, на наш погляд, постає розкриттям змислів. Виявляється, що мислення не створює мови, яка відрізняється від говорення, але залишає в ній лише непомітні сліди. Мова — це артикуляція розуміння, і те, що артикулюється у висловлюваннях та інтерпретації, М. Гайдеґґер і називає змислом.

М. Гайдеґґер надає новий зміст проблемам часу та простору. Час не існує без людини, справжній час — це присутність людини у трьох вимірах — у минулому, сучасному та майбутньому, близькість цієї присутности «вже так захопила людину як таку, що вона може бути людиною тільки тоді, коли вона стоїть усередині потрійного простягання...»[47].

Dasein, на думку М. Гайдеґґера, не знаходиться в просторі як у якомусь вмістилищі, але організує просторовість світу своїм діяльним перебуванням у цьому світі: «Простір не знаходиться в суб'єкті, а світ — у просторі. Скоріше, простір знаходиться «в» світі в тій мірі, в якій простір знаходить там як Буття-в-світі, яке і конструює Dasein. В суб'єкті неможливо знайти простір, і суб'єкт не спостерігає світ так, «як якщо б» світ знаходився в просторі, але «суб'єкт» (Dasein), якщо його добре зрозуміти онтологічним, є просторовим. А через те, що Dasein є просторовим у тому змислі, як ми його описували, простір знаходить себе як поданий «a priori»[48].

Dasein Гайдеґґера, на наш погляд, виявляється змисловим початком. Це те суще, що відрізняє людину від усього існуючого. В цьому зв'язку є необхідність розглянути, як Dasein Гайдеґґера відноситься до проблем життя та смерти. В праці «Вступ до метафізики» М. Гайдеґґер підкреслював, що смерть також життя. Смерть — це можливість бути, яку відбирає «тут-буття», тому що воно є. Смерть — це, за Гайдеґґером, феномен життя. Тому страх, який існує в людині перед смертю, це страх перед справжньою, невідносною, непохитною, неподоланою можливістю Буття. Гайдеґґер відкриває герменевтичний зв'язок між «буттям-до-смерти» та «тут-буттям».

Проблеми, які досліджував М. Гайдеґґер, детально розробляє відомий німецький філософ Ганс-Ґеорґ Гадамер, який посилює і поглиблює змістові розробки М. Гайдеґґера. Герменевтика стає самостійною філософською дисципліною. Людина та її буття в світі досліджуються через проблему мови. І якщо В. Дільтей уважав, що «життя» — це духовний процес, те, про що думає людина, те, чого вона хоче, що вона відчуває, і розумів «життя», «переживання» — як постійний потік відчуття, бажань, уявлень, які ми не маємо можливости пізнати розумом, а тільки за допомогою внутрішнього психологічного досвіду; то Г. Ґ. Гадамер теж підкреслює неможливість пізнати життя людини за допомогою розуму, науки. Те, «що є життєвим... в дійсності ніколи по-справжньому не можна пізнати предметною свідомістю, напругою розуму, який намагається проникнути до закону явищ. Життєве — не такої якости, щоб

[47] М. Гайдеггер. «Разговор на проселочной дороге». М., 1991, ст. 93-94.
[48] M. Heidegger. «Being and Time». G. B.: Basil Blackwell, 1983, p. 111.

можливо було ззовні досягнути зрозуміння життєвости. Навпаки, єдиний спосіб збагнути його зсередини»[49].

В руслі нашого розуміння проблеми життя, розуміння людської суб'єктивности як ґрунту людського життя, цікавим є ставлення Г. Ґ. Гадамера до висновку Е. Гуссерля: ««Життя» — це ... трансцендентально редукована суб'єктивність, яка є джерелом усіх об'єктивацій»[50]. Великий інтерес викликає в Гадамера проблема буття. Він уважав вирішенням проблем буття, розуміння, істини через їх визначення в часі. Гадамер, як і Гайдеґґер, стверджує те, що людський досвід — це досвід людської конечности. Іншими словами, тільки та людина має досвід, яка пам'ятає про цю конечність, та яка знає, що вона не може бути володарем часу та майбутнього. Досвід Гадамер розуміє як мову. Саме мова спрямовує пізнання людини, формує її досвід. Тому, вважає Гадамер, буття — це мова. Мова — це те, що можна зрозуміти, а це, в свою чергу, означає, що природа мови є такою, що вона пропонує себе для розуміння. Цікавим є ставлення Гадамера до філософії Платона, в якій він знаходить велику проблему пошуків змислу змислів. Це — вічні пошуки людства, як і в часи Платона, ми знаходимо або друзів, або ворогів. Час від часу здається, що хтось схопив щось дуже важливе, але потім це важливе знову зникає, залишаючи тільки непомітні сліди на великому шляху людської думки. І людство продовжує свої вічні пошуки...

На наш погляд, великою є думка, існуюча багато часу в культурі людства про розуміння людського життя як пошуку змислу змислів. На жаль, не можна погодитися з положеннями Р. Рорті, вищезгаданого нами американського філософа, який у статті «Прагматизм і філософія» стверджує, що традиція Платона вже не є корисною[51]. Доля філософії, навіть у пофілософський період, не може вирішуватися без концепції Платона. З неї вийшли такі видатні філософи, як Фіхте і Геґель, Ляйбніц і Гартман, Юркевич і Вернадський. І справа не в тому, як багато вийшло мислителів з традиції Платона, а справа в його розумінні Світу, його духовної насичености ідеями Добра, Краси, Істини, Справедливости, справа в його розумінні людської душі, яка містить у собі певні змисли. Саме цей пошук змислу змислів, без якого неможливо зрозуміти проблему людського життя, і продовжує людство.

Історія людства складається з кінцевих індивідуальних існувань. Людина знає про неминучість свого кінця, і тому вона мотивує своє життя, життєдіяльність тим, що перевершує її нескінченістю. Людина трансцендентує, долаючи межі не тільки наявного, але й своєї конечности. Тому суб'єтивність — це те, що здібно підноситися над собою, виходить за свої межі. Людина розкриває свою суб'єктивність у ситуаціях трагічних, нетривіяльних. Таке розуміння трагічного, на нашу думку, перекликається з розумінням цієї проблеми в філософії французького персоналізму. Як відомо, цей напрямок у філософії розпочинається з постаті Е. Муньє.

---

[49] Г. -Г. Гадамер. «Истина и метод», М., 1988, ст. 304.
[50] Там же, ст. 299.
[51] Див.:K. Baynes, I. Bohman, T. McCarthy. «After Philosophy. End of transformation?» Cambridge, Man., 1987, 488.

Але задовго до Е. Муньє, багато положень, які потім виявляються в цьому напрямку, висвітлюються у філософській концепції українського філософа Г. Сковороди. І думка проф. О. Кульчицького про український персоналізм, такий, безумовно, існував і про що свідчить не тільки концепція Г. Сковороди, але й філософська концепція П. Юркевича та інших українських філософів.

Взагалі, філософія персоналізму, як нам здається — це не доктрина, а певний стан духу. Це спроба переосмислити християнство, відкинувши будь-який духовний дуалізм, це перевага конкретного досвіду. Розуміння конкретного досвіду в персоналізмі спирається на перехід досвіду з індивідуального в моральні уявлення людини. Це відбувається шляхом поєднання з совістю, яка і є ґрунтом моральної людини. В ставленні до проблеми життя і до проблеми смерти персоналізм цікавить нас уведенням і трактуванням поняття «інтеґрального героїзму». Трагізм розглядається як відпочаткована граничність, яку не може охопити раціональне пізнання, як граничність, яка поширює межі особи. Трагедія виводить за межі звичайного розуміння добра і зла, трагічною є сама людина. І якщо ми зосередимо увагу на розумінні того положення, що особа — це певні символи, це певний текст, а без цього положення важко, як нам здається, зрозуміти проблеми життя і смерти, тоді ми повинні погодитися з тим, що глибина та серйозність процесу розкриття змислів визначаються мірою трагічности тих ситуацій, в межах яких діє людина.

Людині для того, щоб знайти змисли, мати можливість вийти зі стану, коли все однакове, необхідно пережити трагічне до кінця, стати ним, увійти в нього. Трагічність — як поєднання конечного і нескінченного — це ґрунт людського буття. Але трагічне завжди поєднується з творчістю, яка теж є ґрунтом буття людини. Трагічність і творчість, які є ґрунтом Буття людини, в той же час виступають і як способи розкриття людської суб'єктивности, способи розкриття особи в цілому. Якщо особа — це певний текст, це певний набір змислів, то вона має можливість самостійної інтерпретації свого змісту. Саме ця можливість робить людину творцем, а він, і це ми знаходимо в багатьох леґендах, повинен бути трагічним. Характеристику творця для трагічної особи ми знаходимо у великій кількості подібних мітологічних образів.

Творчість завжди трагічна тому, що вона є соціяльною, а людина здібна не тільки до розуміння, але й до нерозуміння — до протидії всьому новому. Це протидія не своєму, а чужому новому. Звідси й динамізм у розкритті змислів, який обертається трагізмом. Цю ідею розробляв і А. Н. Вайтгед, який так гостро відчув творчий початок світу: «Світ стоїть віч-на-віч перед тим парадоксом, що він чекає нового, і в той же час його охоплює жах перед утратою минулого, знайомого і коханого»[52]. Це стосується не тільки Світу, але й нашого життя, нашого сприйняття смерти, нашого мистецтва, нашої науки, держави, суспільства. Людство взагалі дуже важко розстається зі своїм минулим, а таке важке розставання — це завжди опір новому, незнаному, незвичному.

[52] A. N. Whitehead. «Process and Reality». An Essay in Cosmology. Cambridge, 1929, p. 481.

Трагічне — творче, їх взаємозв'язок ми розуміємо так: трагічна ситуація визначає особливий стан суб'єктивности і на цьому ґрунті утворюється нова система змислів. Ця система змислів, безумовно, викликає або може викликати протидію з боку інших, теж носіїв певного змислу. Можливо, це положення більше стосується відносин у суспільстві, але воно характеризує і життя людини. Всі ми, люди, знаходимося в більшому трагізмі, ніж тварини, хоча він існує і в них. Але коли початок своєї культури людство пов'язує з Атенами або Єрусалимом, то значення трагічного нам відкривають Сократ і Ісус Христос.

Але виникає й інша проблема: ця необхідність у ситуаціях, які виявляються трагічними, чи є вона характеристикою початку Світу? Ми пам'ятаємо про те, що західня культура має своїм ґрунтом трагедію. Для цього досить нагадати значення трагедії в стародавній Греції, і не випадковим є те, що до аналізи трагедії в старогрецькій культурі звертаються французькі персоналісти. Не випадковим є й те, що до старогрецької трагедії звертаються видатні діячі української культури І. Вишенський, Т. Прокопович, Г. Сковорода, І. Франко, Т. Шевченко, Леся Українка.

Крім того, ми повинні пам'ятати і про трагічність виникнення християнства. Кожного року ми святкуємо Великдень, який нагадує нам про джерела трагедійности нашої культури. На Сході ми бачимо постать Будди, спрямованість якого — вихід зі страждання, що означає відхід від змислів нашого життя, тому що саме змисли народжують трагічність нашого перебування у Світі. Таким чином, як ми підкреслювали вище, християнство і буддизм доповнюють одне одного, перехрещуються в розумінні трагічности Буття. Трагічність — це спрямованість до неї як до межі Буття. Трагічність знаходиться в самій людині, і сама людина протестує проти неї. Тому можна зробити висновок — змисл і трагічність пов'язані між собою. Звільнившись від змислу, ми маємо можливість знайти спокій. Мабуть, саме цей спокій і знаходить людина, коли вона розстається з життям, наповненим змислами.

Трагічність життя людини пов'язана з постійною турботою людини про майбутнє. Справа в тому, що людина живе не тільки в сучасному, яке підтримує минуле, але й у майбутньому, постійно мріючи про нього, передбачаючи його. Тут ми знову згадаємо Блаженного Авґустина та М. Гайдеґґера. Як ми вже підкреслювали, в концепції М. Гайдеґґера час не існує без людини, тільки в бутті людини минуле, сучасне та майбутнє існують як єдине. В концепції Блаженного Авґустина час психологізується, він залежить від того, як його сприймає людина. Коли людина робить вибір того, що ще не реалізоване, передбачає майбутнє — це вона готує розкриття змислів з непередбаченими результатами. Людина, в такому випадку, будує нову систему змислів, а таким чином, робить спробу побудувати не тільки своє життя, але й життя інших людей.

XX ст. під притиском ґльобальних проблем формує самосвідомість не тільки кожної окремої людини, але формує і самосвідомість людства. З іншого боку, панування сил зовнішньої та внутрішньої детермінації над людиною поступається місцем силам «слабкої взаємодії», силам самодетермінації, самовизначення. Таким чином, зростає форма вільного спілкування людей у культурі. Людина реалізує в своєму житті надбання

національної культури, яка містить у собі змисли всього людства, загальнолюдські цінності. Але людина не тільки реалізує ці цінності, але й постає творцем нових змислів і нових цінностей. Цю тенденцію передбачав Тейяр де Шарден, коли писав, «що за межами гомінізації, коли вона досягає своєї вищої точки в кожному індивіді, розвивається над ним інша, в цьому разі, колективна гомінізація всього виду». Світ, за думкою Т. де Шардена, це динамічний процес становлення, а кожний рівень світу — матерія, життя, суспільство, мистецтво — має своє коріння в попередніх і є «цвітінням» того, що потенціяльно присутнє увесь час. Вищий рівень організації рудиментарно вже наявний у нижчому, немає різкої межі між живим і неживим, життя зароджується в матерії. Головну увагу він приділяв походженню людини і прийшов до висновку, що вона є результатом еволюції природи, її вінцем. Свідомість окремих індивідів об'єднується в колективну свідомість і в цьому, тобто в піднесенні до свідомости, спочатку до елементарної, а потім до «гармонійної колективности» свідомостей і нарешті до якоїсь вищої свідомости, «точки Омега», як єдиного центру завершального стрибка еволюції, Бога — полягає основа еволюції.

Виразна дистанція між індивідами, відхід від групувань — це необхідні умови подолання замкнености, необхідна умова виходу в поле національної і загальнолюдської культури, відтворення їх змислів. Про труднощі людства на цьому шляху розповідає Е. Фромм, аналізуючи цю тенденцію в праці «Втеча від свободи».

Від групувань — через індивідуалізацію до автономної, а разом з тим до універсальної людини, неможливо прийти, обминаючи процес самообґрунтування, тобто рефлексії над основою власного індивідуального буття. Як підкреслює Орест Зибачинський-Орлан, «ставлення нових основ починається від будування людини, від культур індивідуального та збірного суб'єктивлення і свідомлення. Світ діється крізь людину, правда це свобода, а вершинність — маєстат безконечного досконалення»[53].

Центром сенсу, Mittelpunkt, який визначає спрямованість людини в її житті, те, що індивідуалізує її як всезагальну істоту, є суб'єктивність. Тому й самообґрунтування людини — це «збагнення своєї суб'єктивности» (Геґель)[54].

Суб'єктивність як ґрунт самої себе неможлива без більш високого й ідеального, ніж вона сама. Без цього ґрунту вона перетворюється на суб'єктивізм, примху, сваволю. Існування цього ґрунту народжує справжню суб'єктивність, завдяки цьому ґрунтові людина будує свій внутрішній світ, свою систему символів.

Серед основ побудови суб'єктивности — людський рід, який визначає моральність людини, Універсум, в якому людина не тільки є живою істотою, але є істотою космічною, причетною до універсального буття. У зв'язку з цим Орест Зибачинський-Орлан пише, «... людина не є ні простір, ні час, ні буття, ні життя, ані тільки душа або дух. Вона означується

[53] О. Зибачинський-Орлан. «Думки про світ», ст. 107.
[54] Г. В. Ф. Геґель. «Энциклопедия философских наук». В 3-х тт., М., 1976, т. 3, ст. 24.

єднанням цих чинників у собі, — в цьому перемога людини. Всесвіт безмірно більший від людини, але весь він засадничо вміщується в людині»[55]. На ґрунті змислів Світу людина утворює свій світ символів, який змінюється, перебудовується, перетворюється.

Для того, щоб бути людиною, недостатньо ставлення тільки до Світу. Бути людиною — означає й ставлення до іншого як до людини, як до носія певних змислів, а в ставленні до іншої людини реалізується ставлення до всього людства, тобто до суто людських змислів. Визначення «іншого» суб'єктом — необхідна умова здійснення власної суб'єктивности. Відносини між людьми можуть мати суб'єктивно-об'єктивний характер, але істина — не в цьому.

Суб'єкт — це людина, яка творить себе і своє ставлення до Світу, відтворює нове, чого до неї не існувало. У відносинах типу «суб'єкт-об'єкт» одна людина є суб'єктом, інша — об'єктом. Але «інша» теж суб'єкт, зі своїм власним змістом, у ставленні до цієї людини всі інші — об'єкти. За такою логікою свобода постає не свободою, свавіллям, а рівність, як писав Гегель, рівнянням через ґільйотину, в якому суспільство поділене на вчителів і учнів, вихователів і вихованців, вождів і маси.

Але визнання «іншої» людини суб'єктом не означає визнання самого себе об'єктом. Суб'єктно-об'єктні відносини — це сфера незацікавленого спілкування людей, їх сопричетности, спільної творчости, сфера інтерсуб'єктивности. Ця взаємність у бутті між кожним «я» та його іншим містить у собі ціннісні виміри. «Інша людина разом зі своїми діями входить до «онтології» людського, складає необхідний компонент людського буття ... Кожне «я», оскільки воно є і всезагальне «я», є колективний суб'єкт, співдружність суб'єктів, «республіка» суб'єктів, співдружність осіб; це «я» є справді «ми»[56].

Але інтерсуб'єктивність, міжсуб'єктивність не є фатальною, автоматичною. Можливість для її реалізації в долі суб'єкту залежать від його суду над собою — «від присудження» ним самим собі саме «міжсуб'єктивного, взаємного, сопричетного шляху, тобто залежить від вільного вибору ним своєї долі, від його самовизначености»[57].

Формою людських відносин, у якій в найбільшій мірі існує неможливість буття людини в якості об'єкту-речі, є мораль. Мораль як соціяльний реґулятор звернена до *людини* в її *об'єктивній діяльності* та має зовнішньореґулятивний характер. Моральність належить особі. Вона висловлює здатність людини вчиняти щось за внутрішнім переконанням, за своїм «норовом», власною вдачею, «натурою», а не тільки за якимось нормативним прикладом. У спілкуванні, суб'єктивно-об'єктивних відносинах людей саме мораль є реґулятором, до того ж — не зовнішнім, а внутрішнім, вона виступає не як зовнішній канон — обмежувач, а як світло, витікання самої сутности людського в людях. Мораль може мати й аморальний характер, особливо в умовах моралізаторства. З іншого боку,

---

[55] О. Зибачинський-Орлан. «Думки про світ», ст. 64.
[56] С. Рубинштейн. «Проблемы общей психологии». М., 1973, ст. 337.
[57] Г. Батищев. «Философско-аксиологические идеи в концепции человека С. Рубинштейна». «Философские науки», 1989, № 7, ст. 35.

саме чисте, моральне, «незацікавлене» спілкування людей розцінюється моралізуючою юрбою як щось гріховне, аморальне — тому, що це спілкування є незвичним, виходить за межі повсякденности. Як підкреслює Юрій Шерех, «свідомим зусиллям вона (людина — Л. К.) може якоюсь мірою вирвати свою мисль, своє почуття з кола бігу сучасности (до певної міри, — бо мав рацію Геґель, казавши, що коли хто тікає, то шлях його наперед визначений шляхами того, від кого він тікає!) Одначе це вчинок суто індивідуальний»[58].

І рід людський, і моральність — тільки здаються різними основами людської суб'єктивности, насправді вони є «одне» за своїм змістом. Універсум, як основа людського буття, не протистоїть родові та моральности.

Поняття «універсум» означає не тільки зовнішній світ, не природу як щось зовнішнє і байдуже до людини, а Світ, у який входить людина через її безмежне, широке ставлення до всього в Світі. Для природничих наук немає універсуму, світ — існує без суб'єкту — людини, природа — виступає як об'єкт дослідження.

Не тільки через активне, діяльне, а через со-причетність, морально-відповідальне ставлення до Світу, сам Світ виявляє свою незавершеність, нескінченість, відкритість. Це стає можливим тоді, коли людина у своєму житті, у своїх конкретних вчинках реалізує певні системи змислів, свою відкритість, своє вічне, нескінчене становлення. В цих відносинах світ завжди може бути «іншою» у своєму житті, тобто, маючи право на зміну системи змислів, а тому й маючи право на зміни у своєму житті, у своїх вчинках, діях, за що несуть відповідальність вищі рівні її суб'єктивного світу. Ці вищі рівні і належать, і не належать до суб'єктивности, тому що саме в ставленні до них «змисловий центр» самовизначається — і як «центр», і як «змисл».

Таким чином, і людський рід, і мораль, яка його визначає, і Універсум є у своїй сутності єдиною основою людського в людині, отже й основою її життя. Ми цілком згідні з думкою О. Зибачинського-Орлана про те, що «чотиривимірно рухається «я». Це.

1. — «я», що відрізняє себе від «не-я»;
2. — «я», що суцільниться з іншими «я» в спільноті «ми»;
3. — «я», що універсалізує «ми» в свободі людства;
4. — «я», що ставить людину на службу Богодіяння»[59].

Можна зробити й деякі висновки. Суб'єктивність як така протистоїть речевому, об'єктивному буттю і ніколи не може бути зведена до нього. Думка, яка довгий час розповсюджувалася в марксизмі про те, що матеріяльні потреби переростають, перетворюються в духовні потреби, виявилась хибною. Сучасна історія, за думкою Г. Парсонса, ставить новий експеримент. Вперше за всю історію свого існування людство має можливість нагодувати всю плянету. Це й дозволяє вирішити питання: чи приведе задоволення матеріяльних потреб людства до його повного щастя, до реалізації єдности, блага, істини в людському житті? Звичай-

[58] Ю. Шерех. «Друга черга». «Сучасність», 1978, ст. 346.
[59] О. Зибачинський-Орлан. «Думки про світ», ст. 65.

но, що ні. Життя людини, його розуміння в жодній культурі людства не зводиться тільки до матеріяльного. Існують загальні риси духовости, які містяться в кожній культурі. Це — вихід на вищі рівні свідомости людини та здатність *перетворення зовнішнього буття на етичній основі у внутрішнє буття*, тобто на ґрунт особи.

Суб'єктивність не є тільки зовнішньою опозицією об'єктивности, об'єктивному. Справа в тому, що суб'єктивність містить об'єктивне не зовні себе самої, а всередині себе — як свій власний зміст.

Суб'єктивність наче створена з об'єктивного, — але таким чином, що можливими є і нескінчені зв'язки Універсального Буття, нібито стягнені у вузол, які таємничо обертаються зв'язками «для себе».

Виникнення суб'єктивности в світі означає народження такого універсального змислового центру (або центрів), який вбирає в себе зміст універсальних зв'язків і ставиться до світу не як частина до цілого, а як ціле до цілого, як всезагальне до всезагального. І відбувається це завдяки «обертанню» ставлення «до іншої» людини — на себе, завдяки розвиткові, розгортанню «ставлення до себе».

Суб'єктивність не тільки «годується» об'єктивним (до того ж не частково, а — універсально, тому — суб'єктивність це вища об'єктивність), але вона здатна до трансцендування будь-яких меж. Суб'єктивність, таким чином, є нескінченою формою, яка переважає не тільки будь-яку наявність, але й свої власні кінцеві стани, свою конечність як таку. Це така таємнича річ, яка «розчиняється», як тільки робиться спроба проаналізувати її як об'єкт, згідно з «логікою твердих тіл» (А. Берґсон).

Вся справа полягає в тому, що суб'єктивність — це не річ як така, а процес, але цей процес відрізняється від усіх інших процесів: це рух, який замкнений на себе, і саме цією замкненістю, «для-себе-буттям», вона відчинена назустріч Світові, «живе» не в ньому, а ним, Світом.

Спосіб існування та здійснення суб'єктивности — «для-себе-буття», яка не просто «буття», а рефлектована сама в собі сутність, як тотожність рефлексії «в себе» і рефлексії «в інше»[60].

У світі, де панують зв'язки детермінації, у світі, де все визначено — Богом, природою, вихованням, немає місця для «Я». У світі речей і за логікою речей, людина сама виступає як річ посеред інших речей, тоді її буття буде обумовлене речевими структурами. Таку людину формує соціяльне середовище, і тоді вона — або здійснює свою природньо-генетичну програму, або божественний плян. Така людина є частковою людиною, тому що її ґрунт, її основа, її змисл — не в ній, а поза нею, а вона є тільки засіб для здійснення певної мети, а її буття, в такому випадку, виявляється «буттям-для-іншого». Саме тут і постає питання: в якій мірі моє буття є «моїм», власним буттям?

Людина у своєму житті залишається істотою культурно-історичною, «відносною», у своєму «для-себе-бутті» вона є *«представником людства у своїй персоні»* (І. Кант), вона осмислює власне буття, його обґрунтованість. Це запит людини, яка гостро переживає у своєму житті власну

[60] Г. В. Ф. Гегель. «Наука Логики». Соч. в 3-х тт., М., 1970, т. 2, ст. 109.

нетотожність з буттям речей, а тому гостро відчуває свою причетність до «іншого світу» — Світу Свободи, Творчости, Краси, Віри, Надії, Любови, Самовизначення. Людина як людина визначає саму себе. Ґрунтом такого самовизначення є єдність її буття та суб'єктивности. Суб'єктивність — це центр (сучасне) Світу, від якого в минуле і майбутнє йдуть лінії детермінації змислу, вона є зв'язок між минулим і майбутнім, продовження розгортання об'єктивного в суб'єктивному й інтерсуб'єктивному.

Суб'єктивність є нескінчений процес «згортання » світу в «ніщо», в суб'єктивне; і одночасно — розгортання, вихід суб'єктивности в світ, що є першою та необхідною умовою здійснення свободи, перетворення і переосмислення індивідуального життя. Як підкреслює О. Зибачинський-Орлан, «могутність суб'єкта і вдосконалення свідомости — залежні від інтеґрації в свободі. Коли суб'єкт стимулює свідомість, це зворотньо зміцнює суб'єкт; коли свідомість зміцнює суб'єкт, це зворотньо досконалить свідомість. Інтеґрація свободи — це взаємодіяння суб'єкта і свідомости як двожильної одночасности».

Суб'єктивність являє себе Світові як своє опредмечення — суб'єктивність, яка виявляється зовнішньою, спрямованою у Світ діяльністю.

Суб'єктивність у її внутрішній формі постає невидимою перед Світом, вона зорієнтована, спрямована сама на себе, обґрунтовує себе саму для того, щоб «розгорнути» себе перед світом, «розгорнути» перед ним власну систему змислів.

Життя людини в той чи інший спосіб обумовлене Світом. Але спосіб цього обґрунтування знаходиться в тому, що справжнє буття людини міститься в межах суб'єктивного самообґрунтування. Спосіб детермінації людського життя з боку Універсуму — відсутности такої детермінації, в можливостях суб'єкта самообґрунтувати своє життя як буття свободи, як свій особливий змисл. Тому життя людини — не тільки від «цього світу» (світу речей), але й від «іншого світу», в якому людина бачить себе як у «дзеркалі вічности».

Продовження буде

Зиновія СЛУЖИНСЬКА

ГЕНЕАЛОГІЯ УКРАЇНСЬКИХ РОДИН

Генеалогічні дослідження різних суспільних верств

Перервану естафету поколінь спростовує поява роботи історика Наталі Яковенко, в якій наводяться незаперечні докази наявности в XIV-XVII століттях української шляхти. Проблемою національної еліти цікавилися Вячеслав Липинський, Арон Гуревич, Марко Блок. Серед загалу розповсюджена думка, що української верхівки взагалі не було. Тому заповнення ще одної білої плями конче потрібне і нагальне. Дослідження історії родів та родин, генеалогічних коренів сімей дає цінний матеріял для багатоспектрової аналізи.

В 1923 р., коли Антанта вирішувала долю Галичини, а в совєтській Україні проходила українізація, то і С. Єфремов і М. Грушевський закли-

кали всіх українців повертатися в Україну для плідної праці. Величезна кількість людей, освічених, видатних, тих, які закінчили у Відні чи Ґраці вищі студії, спеціялісти з Галичини виїжджали на Велику Україну, щоб працювати на користь молодої держави. Кількість родин, яка виїхала неполічена, але тільки з УГА в совєтській Україні залишилися на постійно понад 1800 осіб, частина з них влилася в ЧУГА, частина потрапила на різні посади. Склад комісії (від України Балицький і представник з Москви), що розглядала заселення галичан, підтверджував масовість і важливість питання. Загальна кількість галичан, що переїхала в УССР, доходила до 60 тисяч.

В 1934 р. всі галичани (переважно інтеліґенція) були знищені. Згадаймо трилогію В. Ґжицького або спогади М. Ірчана.

Трагедія однієї родини відбиває лихоліття цілого краю. Гітлер і Сталін ділили світ, а Україна була ареною їх дій, і кожне «визволення» оплачувалося мільйонами жертв людей, «тяжким гріхом» яких було бажання приносити найбільшу користь своєму народові, мирно жити на своїй землі без окупантів. Людські жертви держав-учасників війни (Росії та Німеччини) в кількісному відношенні були меншими, ніж в Україні. Майже кожне генеалогічне дерево української родини обривається.

СТАРИЦЬКІ-ЧЕРНЯХІВСЬКІ. Рід Старицьких переслідувався ще за часів Івана Ґрозного і, рятуючись від переслідувань, предки переїхали в Україну. Серед нащадків була козацька старшина і духовенство. Варнава Старицький у XVIII сторіччі склав юридичний документ «Права, за якими судиться малоросійський народ».

Михайло Старицький, дворянин, громадський діяч, продав свій поміщицький будинок і всі гроші вклав у професійну українську театральну трупу, яка до того була мандрівною. Михайла Старицького називали окрасою української культури. Видатний прозаїк, поет і лібретист. Одружений з сестрою Миколи Лисенка — *Софією*. В сім'ї панувала українська мова і висококультурний та інтелектуальний напрям виховання дітей. Їх було четверо: *Марія, Софія, Оксана* і *Юрій*.

Марія, професійна акторка, режисер, театральний педагог, професор, померла в 1930 р.

Софія успадкувала всі таланти від батька: письменниця, драматург, лібретист, активна громадська діячка. В роки війни — сестра-жалібниця, голова українського клюбу «Родина», організатор Спілки українок, учасник Собору Української Автокефальної Православної Церкви в 1921 р. Одружена з лікарем *Олександром Черняхівським*, відомим гістологом, професором, який у молодості сам писав вірші та перекладав з німецької мови. В них була одна дочка *Вероніка* (Рона), інженер-економіст, поетеса, перекладач літературних творів з німецької, французької, англійської, еспанської мов. В 1929 р. НКВД арештує Вероніку, в 1930 несподівано випускає, 14 січня того ж року запроторюють у тюрму батька і матір. Людмила Старицька-Черняхівська протягом місяця перенесла 19 допитів. Суд інкримінував подружжю участь і керівництво СВУ і засудив на 5 років ув'язнення і 3 роки позбавлення прав. Враховуючи похилий вік, вироки замінені на умовне покарання.

8 січня 1938 р. арештована Рона (24.4.1900-22.9.1938) після страхітливих знущань, згідно постанови трійки Київського НКВС від 21 вересня 1938 р., її розстріляли. До 1941 р. батьки розшукували свою єдину Рону в усіх жіночих тюрмах СССР. Висилали продуктові посилки і з надією чекали, що Рона їх одержить. В 1940 р. помер Олександер Черняхівський, у 1941 р. разом з сестрою *Оксаною Людмилу* ув'язнюють і відправляють вантажним потягом до Акмолінська. По дорозі вона вмирає, енкаведисти викидають тіло з вагону. Через рік на засланні вмирає Оксана. Її чоловік *Іван Стешенко* — перекладач, літературознавець, перший міністер освіти України за Центральної Ради, був підступно вбитий большевиками.

Ірина — дочка Оксани й Івана Стешенків, довго поневірялась у чужих помешканнях, була акторкою «Березолю», потім стала перекладачем англійських, німецьких, французьких письменників. Зберегла сімейний архів, завдяки якому відома трагедія родини Старицьких.

Ярослав — син Стешенків, мистецтвознавець, склав унікальну бібліографію книжок і статтей про українське мистецтво (досі не опубліковану). Повторно арештований у 1937 р. Зник в енкаведистських в'язницях.

Наймолодший син Старицьких, *Юрій*, юрист, працював адвокатом на Кавказі, де слід його загубився.

Так розпалася родина Старицьких-Черняхівських-Стешенків.

СТАРОСОЛЬСЬКІ-РАПФИ-ШУХЕВИЧІ. Родовідні корені Старосольських ведуть у XVIII століття в місто Дрогобич, куди вони приїхали з-під Відня. В Східню Галичину до Сянока прибули предки з материнської лінії, а батьківська лінія, навпаки, з Дрогобича дала відгалуження до Перемишля, Ярославля і Відня. *Іван Старосольський* народився приблизно в середині XVIII століття, очевидно, мав відношення до добування солі, яке було добре розвинене в Дрогобичі ще з княжих часів, про що говорить прізвище, і так згадують родинні перекази (Уляна Старосольська). Є відомості, що Іван Старосольський, заможний міщанин, був активним діячем Греко-католицької Церкви.

Члени роду Старосольських надзвичайно здібні, обдаровані особистості. *Степанові*, що вчився у Відні, імператор Франц I особисто вручив діямантовий перстень — нагороду за відмінне навчання. Всі нащадки Старосольських-Шухевичів репресовані. Частина з них загинула.

Рід Шухевичів дав багато громадських діячів, скрипалів, співачок, відомого етнографа *Володимира Шухевича*, леґендарного генерала *Тараса Чупринку*, *Уляну Любович* — письменницю. Доля родини також трагічна. Майже всі репресовані та знищені.

ВЕЛИЧКОВСЬКІ. Історія роду Величковських тягнеться з XVII століття. До с. Велички приїхали три брати з Литви — найстарший звався *Барабаш* і дав гілку Барабашів-Величковських, другий пішов у Московщину, доля третього невідома.

Ліси коло Горохолини не були заселені, і там оселилися Величковські, мали багато землі і «князівські» права, свій родинний геральдичний знак (Габданк) і були шляхтою, називали їх солтисами. Але згодом

польська шляхта пішла на обман, позабирала під різними приводами у солтисів грамоти, а без відповідного документу-грамоти не можна було довести свого шляхетського походження, і тоді поляки перетворювали солтисів у кріпаків. За переказом, каштелянова Катерина Косаковська пообіцяла Величковським, що зміст грамоти вирізьбить на камені, щоб і діти, і внуки знали своє шляхетське походження, забрала грамоти, а потім примусила відробляти панщину. На той час шляхта в Україні була дуже диференційована: польські маґнати з великими маєтками і збідніла українська шляхта, яка в Галичині поволі полонізувалася, а ті, які залишалися українцями, йшли на теологію, ставали священиками і просвітителями в селах, хоч у приватному житті деколи вживали польську мову. Одним з таких обманутих, але не полонізованих, був *Лука Величковський*. Працював як селянин, мав освіту, і коли помер священик у Горохолині, Луку відправили до Крилоса в науку. Приїхав Лука священиком. І почався від Луки рід священичий. Він мав трьох синів, і кожен дав окрему гілку нащадків. І вже покоління правнуків Івана Величковського (1776-21.6.1835), пароха в Саджаві, і Маріянни Яворської (1774-31.10.1834), дочки о. Гаврила з Богородчан, дало 12 нащадків, що розселились у Станіславівському повіті, та 5 нащадків (діти о. Василя з Горохолина і Маріянни), які поїхали в Солотвино, Коломию, Жидачів. Ці дві гілки дали 35 прямих нащадків, не враховуючи невісток і зятів. Покоління *Івана-Хризостома* (25.10.1811-13.11.1859), — сина Івана — священика-просвітителя в Гніздичеві, нараховувало 8 нащадків, 17 онуків і 31 члена родини. Наступне покоління збільшилося до 36 прямих нащадків.

Географія розселення їх досить широка, по всій Східній Галичині, одна гілка роду зосередилась у Саджаві й пішла на схід, інша — переселилась у Закарпаття. В селах появилися священики, які сприяли українському відродженню. Прогресивними постаттями були Іван-Хризостом, Юліян та Іван Величковські. Серед полонізованої інтеліґенції вони були першими просвітителями, які несли в народ рідне слово.

Починаючи з правкунів Івана-Хризостома, дітей Євгенії і Зиновії Величковських, родовідне дерево звужує свою основу. Кількість нащадків зменшується. А тих, хто залишився після Другої світової війни в Україні, зовсім мало. Частину роду забрала еміґрація (відплив генофонду), частина загинула в час війни (втрата генофонду). Зрозуміло, що політично-соціяльні умови не сприяли збільшенню і розвиткові родини.

Коротенько про дві гілки нащадків Івана Величковського (який був в'язнем Талергофу — сина Івана-Хризостома). Одну гілку дала *Євгенія*, заміжня за о. Михайлом *Телепом*. Подружжя мало 4 дітей, а молоденька мама померла на двадцятому році життя. Всі діти дістали освіту. Син *Іван* Телеп був у ССУ. Потім працював інженером у Польщі. Сестри — *Зоня, Стефа* — також у Польщі. Там їхні діти, внуки, правнуки. Всі пам'ятають, що їх корені походять з України, але на тому й закінчується їх зв'язок з Україною. Лише один з чотирьох дітей, *о. Ярослав* Телеп, залишився в Україні, був священиком у Золочеві, потім деканом, мешкав у Тернополі. Мав троє дітей. *Любомир* (фармацевт) закінчив Львівський медичний інститут, працює в Дрогобичі, його діти в Дрогобичі та Львові. Дочка *Ліда* учителька, одружена з учителем Іваном *Максимцем*, мешкає

у Великій Березовиці. Їх дочка учителька. Молодший син *Зіновій* — шофер у Теребовлянщині.

Другу гілку дала *Зиновія*, заміжня з о. Михайлом Волинцем, парохом в Загірочку коло Ходорова (потім у с. Вовків коло Львова). Останніх 20 років о. Михайло працював столярем на фабриці «Червоний столяр» у Львові. Подружжя мало шестеро дітей: дочку *Меланію*, яка закінчила гімназію сестер Василіянок у Львові, член конспіративної організації «Юнацтво» (одинка), а потім активна громадська діячка у Ходорові; *Ярослава*, що померла дитиною від тифу; *Остапа* і *Романа*, що по-геройськи загинули в УПА. Наймолодший син *Омелян* — інженер, працював спочатку в Махачкалі, потім у системі Львівської залізниці в Тернополі. Створив зразковий розсадник-шкілку для озеленення лісозахисних смуг уздовж залізниці. Ще в студентські роки виключений з сільсько-господарського інституту, бо був старостою групи, серед якої вчився *Іларіон Лукашевич,* жертва провокаційного вбивства Ярослава Галана. Так само, як і після організованої ҐПУ ліквідації Кірова, так і після вбивства Галана НКВД провело масові репресії та виключення з інститутів і технікумів синів і дочок священиків, і взагалі всіх «непевних». І. Лукашевича засудили до страти. Серед молоді була проведена чергова «чистка», а Омеляна Волинця викинули з інституту.

Ще один син — *Іван* Волинець, медик, еміґрував в Америку, там закінчив політехніку (бо закінчити медицину не було коштів) став інженером-винахідником, одружений з *Марушкою Терлецькою* (небогою власника аптеки-музею у Львові). І сьогодні ця славна українська родина в еміґрації старається внести свою лепту в розвиток української науки. Подружжя *Волинців* з Чікаґо запропонувало доброчинну пожертву на видання української книжки. Їх дочка *Мар'яна* Волинець-Грубер (народилася в Америці) безкоштовно перекладає основні висновки робіт.

САВЧИНСЬКІ-КРУШЕЛЬНИЦЬКІ. Материнська генеалогічна лінія *Соломії Крушельницької* тягнеться від *Савчинських*, сягає середини XVIII століття і походить з дрібної шляхти з Волині. Родинний герб Савчинських — «Козак з шаблею, в ногах якого ящірки». Очевидно, доля шляхти була всюди однакова, бо вже внуки шляхтича Савчинського були простими селянами на Тернопільщині. *Онуфрій* і *Текля*, селяни, мали четверо дітей: *Василя, Данила, Григорія, Миколу.* Двом останнім дали освіту — Микола став журналістом та адвокатом. Григорій закінчив Бучацьку гімназію і Львівську духовну семінарію в 1832 р., одружився з Ганною *Готоровською* (1805-1864) з села Сугрів Жидачівського району (де парохом був її батько Михайло, мама Анастасія Лісенецька). Подружжя виховало 9 дітей: 5 синів і 4 дочки, одна з яких *Теодора-Марія*, вийшла заміж за *Амвросія Крушельницького*, священика сіл Білявець та Білої на Тернопільщині (П. Медведик, 1992). Серед 7 дітей була всесвітньо відома співачка Соломія Крушельницька, яка прославила освистану публікою оперу Пуччіні «Мадам Бутерфляй» (Чіо-Чіо Сан).

Дід Соломії, *Григорій Савчинський*, відомий культурний діяч і письменник; у 1848 р. був учасником з'їзду українських вчених у Львові. Друкував свої твори в газеті «Зоря Галицька». У 1865-1866 рр. входив до

складу редакції газети «Неділя». Завоював добру славу як духовник, порадник, адвокат селян і учитель релігії. Закладав читальні, боровся з пияцтвом, створив комітети допомоги сиротам і перестарілим. Очолював Бібрський церковний деканат.

Велику увагу приділяв освіті дітей. Дбав про морально-етичне і музичне виховання. Для дочок влаштовував домашні курси фахівців городництва, квітникарства, гомеопатії, кухарства.

Три дочки о. Григорія вийшли заміж за священиків: Текля одружена зі священиком з Миколаєва *Іваном Лопачинським*. *Іванна* — з священиком *Іваном Нудієм*, *Софія* одружена з міщанином *Згурським* зі Львова (П. Медведик, 1993).

Сини — священик *Ігнатій* помер в 1866 р. в Усю Зеленім, *Гіллярій* — нотар у Збаражі, Жидачеві, Белзі і Львові. *Іларіон* помер в 1907 році. *Крещентій*, службовець у Мостиськах (помер в 1889). *Йосиф* і *Олімпій* — також священики.

Від дочки *Теодори-Марії* Крушельницької Григорій *Савчинський* мав 7 внуків. Володимир співав у хорі «Боян», їздив з концертами по всьому світу. Співачка світової слави Соломія і вокально обдарована *Анна*. Лінія їх сестри *Осипи* дала відому піяністку *Одарку Бандрівську*, лінія *Олени Охримович* дала композитора *Мирослава Скорика*, а гілка *Іванни* подарувала Україні талановитого музикознавця, композитора *Богданну Фільц*. Музикально-вокальне обдарування проявилось у дітей, внуків і правнуків Григорія Савчинського.

БІЛИНСЬКІ. Аналіза п'яти поколінь роду Білинських підтверджує існування української інтеліґенції — лікарів, правників, учителів шкіл, професорів гімназій, священиків. Деякі з них покидали Поділля і розселювалися по всій Галичині (*Клавдій Білинський*). Здобували освіту в Австрії (*Олександер Білинський* і *Тарас Білинський*) поверталися в Україну, створювали осередки свідомої національної еліти в місцях їх праці — Збаражі, Рогатині, Ходорові. З цього ж родоводу дістаємо відомості про еміґрацію (*Андрій Білинський*, професор-політолог у Мюнхені, його рідний брат *Клавдій Білинський* з дітьми та внуками в Австрії, *Роман* — підприємець — помер біля Чікаґо, *Зарицький* з дочкою — в Канаді, діти *Омеляна Білинського* — в США). Відплив генофонду і воєнні втрати (*Тарас* замучений большевиками в червні 1941 р., *Омелян* Білинський убитий поляками, *Максим* Тимків — пропав безвісти, можливо загинув в УПА від рук ґестапівців, або внаслідок діяльності провокаційно-розвідувальних загонів МВД). Еміґрувало з України майже все молодше покоління Білинських.

Білинські зробили значний внесок у розвиток медицини. Серед них *Володимир* (1869-1918), його син *Тарас* (1903-1941), *Олександер* (1900-1946 рр.). Володимир Білинський був активним громадським діячем, членом Демократичної партії, співпрацював з Іваном Франком. Один із засновників УЛТ у Львові (1910 р.). Засновник Української приватної гімназії у Збаражі, організатор Українського народнього дому, добродійник «Рідної Школи».

Олександер залишився в 14 років сиротою (його навчання фінансував рідний брат батька *Євген*), вчився в підпільному університеті у Львові, а після його закриття — у Ґраці (Австрія). Разом з Тарасом закінчили там медицину. Обидва зробили докторати. Тарас працював у Збаражі, Олександер замешкав у Ходорові, де при підтримці М. Панчишина організував лікарський кабінет европейського зразка з першим на цілий повіт рентґенівським апаратом. Тарас і Олександер були членами УЛТ, громадськими діячами, меценатами «Рідної Школи». Олександер два роки очолював товариство «Просвіта» в Ходорові.

СТАРОДУБИ — сільська інтеліґенція. Родовід Стародубів демонструє долю звичайної, нічим не славної, але чесної і працьовитої родини: директор школи в селі Салаші (тепер Діброва Сокальського району), його сім'я складалася з дружини і 12 дітей. Двоє загинули у страшних муках в тюрмах НКВД (дочці було 19 років, синові — 17), двоє розстріляних ґестапівцями, троє еміґрувало, а 5 разом з батьками депортовані в Хабаровський край.

Подиву гідна сила 14-літнього хлопця *Юрка*, якого зааарештували з 8 кляси. НКВД інкримінував йому вбивство і дало вирок 25 років. Юрко три рази втікав, проходив тисячі кілометрів, добирався в Україну, його ловили і знову продовжувались знущання над підлітком. Після третьої втечі його розстріляли на 17 році життя.

Батько *Іван* (1878-1950) залишився навіки в тайзі в селі Ходи. Троє дітей Стародубів і мама *Марія* (1888-1977) повернулися до Львова. Їх господарство і хата — все було зруйноване, а села не існувало, бо всіх виселили в Ізмаїльську область (З. Служинська, 1994).

ВОЛИНЦІ. Родовід статечної селянської родини з Березовиці Великої (Тернопільщина), що починався від *Микити Волинця* і *Євдокії*, які мали 6 дітей, дав 4 великі гілки: 1 — *Кручові*, Іваницькі, Омельчинки; 2 — *Домарецькі*, Криничні, Харевичі; 3 — *Кручові*, Яримовичі; 4 — *Волинці*.

Прихід большевиків приніс велику руйнацію для родини: людям відібрали господарства, землю, виселили окремі родини (*Манцю* і *Василя Кручових*). Людських жертв, на щастя, не було. Нащадки винесли з прадідівської хати високий рівень побуту, духову культуру, працьовитість, порядність і чесність. Генеалогічна аналіза 7 поколінь фіксує значну частку міжнаціональних шлюбів (угорці, молдавани), проте сила традицій і родинних звичаїв створила міцні українські патріотичні сім'ї, зберегла рідну мову та віру. Але тоталітарна система і з цієї родини дала Україні втрати у вигляді відпливу генофонду. В США еміґрувала *Ольга* і *Микола Яримович* (Оля, внучка Микити) з сином гімназистом. Обдарований хлопчик *Михайло* став інженером, згодом очолив один з відділів Національного Управління з аеронавтики і дослідження космічного простору США. Там одружився з українкою *Роксоляною Абрам'юк*. Мають двоє дітей — Миколу і Таню.

Наймолодший син Микити, Михайло Волинець (1888-1970) — парох з Загірочка коло Ходорова, капелян УГА, учитель-виховник (Л. Калинець, 1994), діяч «Рідної школи» і «Просвіти».

Роди і родини створювали цілу плеяду видатних обдарованих людей, талановитих учених, музикантів, літераторів, співаків, громадських діячів, етнографів, лікарів, правників, істориків, невтомних працівників на освітянській ниві, яких разом з нащадками нищила репресивна машина сталінського режиму. Чим вищий щабель у соціяльній драбині займала особистість до приходу большевиків, тим більше знущань зазнавала ціла родина. Депортації, матеріяльна руїна і деформація родинних зв'язків почала творити манкурта без роду і племені.

ЗАСЯДЬКИ-ЦАРЕГРАДСЬКІ-ЧАЛЕНКИ-ГАВРИЛЕНКИ — козацькі роди. Нащадки їх переплелися шлюбними зв'язками і дали багато цікавих постатей. Рід Засядьків корінням сягає в 1649 рік до *Яцька* — Лубенського полковника. Серед представників роду була і козацька верхівка (*Данило Лук'янович* — 1760), і священики *Федір Лук'янович* (1725) і винахідник реактивної зброї — *Олександер Засядько* (1779-1837) і морський офіцер — *Василь Федорович* (1905).

Нащадок цього роду, *Федір* Засядько, священик у церкві князів Кочубеїв з села Диканька мав 8 дітей: 3 хлопчики і 5 дівчаток. Одна з дочок Федора Засядька освічена, але зрусифікована — *Олександра* вийшла заміж за Петра Цареградського, також із козацького роду, свідомого українця. Подружжя мало 10 дітей: 5 дівчаток і 5 хлопців. Серед них були яскраві особистості, і доля їх цікава. *Олексій* — лікар-хірург, у 1930 роках арештований ҐПУ, сидів кілька років у в'язниці, потім виїхав до Ашхабаду, загинув у 1948 р. під час землетрусу. *Василь* закінчив комерційний інститут у Києві, прихильник борців під Крутами, був на їх похороні. Усно переказував нащадкам зміст промови М. Грушевського і Л. Старицької на могилах героїв. *Андрій* — інженер лісового господарства, виїхав у м. Ґорький. *Павло* — лікар-ветеринар, еміґрував у Польщу, і слід його загубився.

Незвичайна історія молодої дівчини. *Ніна* (1897) закінчила в Києві вищі жіночі курси, була зв'язковою у Симона Петлюри. У 20 років перевозила через лінію фронту листи, документи і гроші. Мала конфлікти з Червоним козацтвом Ю. Коцюбинського і російськими червоноармійцями Муравйова. В 1919 р. виїхала з хором Кошиця за кордон. Закінчила вищу українську школу в Чехословаччині. В 1939 році захищала зі зброєю в руках Карпатську Україну. Ще одна дочка, *Катерина*, прекрасно володіла рідною мовою, хоч життя прожила в Ашхабаді, Ташкенті, Тулі.

Сім'я *Єлизавети* (1901-1975) жила у Харкові, чоловік був провідним членом компартії, і *Ліза* пристосувалася до російськомовного середовища. Мала гарний голос, добре виконувала народні пісні, але на вимогу чоловіка український репертуар був викреслений, відтоді зовсім перестала співати. *Ганна* (1879), дружина священика *Станіславського*, жила в Україні.

Наталя (1882-1955) вчилася на вищих жіночих курсах у Києві. Замужня за випускником Петербурзької Духовної Академії *Іваном Чаленком*, який не став священиком, а працював педагогом. Сім'я розмовляла російською і французькою мовами; українізувалася лише в 1917 р., коли на прохання Наталі міністер освіти України І. Стешенко перевів Чаленка зі Смолен-

ська в Полтаву на посаду директора педагогічної семінарії. В 1927 р. ГПУ дало сім'ї 48-годинний термін, щоб Чаленки та їх 4 дітей виїхали з Полтави. Це, очевидно, врятувало Чаленків від арешту.

Дочка Чаленків, *Зінаїда*, одружена з *Дмитром Гавриленком*, професором хемії у Харківському автодорожному інституті. В молодості Дмитро Гавриленко після Хорольського реального училища пішов добровольцем до вільного козацтва, був поранений. Вижив. Поступив на хемічний факультет Харківського університету. В сім'ї було 2 дітей: дочка *Наталя*, що працює в Москві понад 33 роки, її діти і внуки, українці, знають мову, і син *Анатоль*, свідомий, активний борець за правду. Зазнав багато кривди, в 14-річному віці був остарбайтером. Після повернення мав постійну «опіку» КҐБ, від працівників цих органів діставав вигідні пропозиції. Відмовився. З того часу почалися неприємності. Закінчив автодорожний інститут, працював на будівництві дороги Ростов-Орджонікідзе, потім переведений на будівництво дороги Київ-Одеса. 7 років вів проєктно-пошукові роботи в Харківській філії Інституту «Промтранспортпроєкт». В 1964 р. поступив в аспірантуру в ХАДІ, захистив кандидатську дисертацію. Кандидат технічних наук. Володіє іноземними мовами. Сьогодні очолює осередок товариства «Просвіта» в Харківському автодорожному інституті.

Як видно, і ця велика родина зазнала утисків, які не дали умов для повного розвитку її інтелектуальних можливостей. Значна кількість осіб цих 4 родів живе за межами Батьківщини, і генофонд їх пропав для України.

Цілий світ відзначав 1994 рік як рік родини. В Україні першою в цьому напрямку почала роботу Львівська «Просвіта». 23 вересня 1994 р. п. Адріяна Огорчак організувала конференцію методистів, викладачів шкіл, училищ з метою провести серед учнів дослідження свого генеалогічного коріння. 20 листопада відбулося зачитування доповідей на тему «Рід наш красний, рід прекрасний». Виступали учні старших класів та училищ, які повинні відродити пам'ять і про свій рід, і про давно забуте поняття родинної чести.

Національна асоціяція мистців на чолі з Миколою Маричевським (Київ) разом з Літературним музеєм у Харкові (директор Ірина Шумілина, заступник Анатоль Перерва, науковий співпрацівник Ольга Різниченко) почали працювати над проблемою збереження генетичної пам'яти. На конференції «Рід. Родина. Нація», яка проходила 13 жовтня 1994 р. в Харкові, висунуті проблеми відновлення української елітарної верстви.

■

«Для дальшого незагрозливого існування природи, біологічних організмів і самої людини є необхідно змінити напрям технологічних здобутків та політично-економічних міркувань, як також змінити сам спосіб думання людини і технологічних дослідів, з метою біологічного самозбереження».

Восьмий НВЗ ОУН

Федір ПОГРЕБЕННИК

ІВАН КОРОВИЦЬКИЙ

Відлітають, як журавлі у вирій, у далекі світи ветерани української культури і науки, життя яких пройшло в діяспорі, далеко від України. Багато відійшли, так і не дочекавшись того знаменного часу, коли Україна стала незалежною. Там, за океаном, вони жили і працювали з вірою і надією, що збудуться пророчі слова Івана Франка:

Встане мати Україна,
Щаслива і вільна.

Ця надія давала їм сили жити і працювати, переносити біль розлуки з рідною землею.

Багато з еміґрантів старшого покоління дочекалися того історичного моменту, коли волею народу постала Україна. Збулися наші і їхні, наших братів і сестер у діяспорі сподівання. По всіх оселях українських людей вже напередодні референдуму горіли свічки — як символ священної події, що український народ проголосує за незалежність.

Цієї знаменної події дочекалися чимало еміґрантів старшого покоління — серед них і вчений-філолог та письменник Іван Коровицький. Це ім'я сьогодні невідоме в Україні, для якої він жив і працював. І це не вина нашого народу, якого залізною брамою большевицька система відгороджувала від світу, особливо від української еміґрації, що не мирилася з антинароднім режимом, який панував на рідній землі. Більше півстоліття ті надбання в галузі культури, що створила українська діяспора, були заборонені в Україні. Лише в останні два-три роки поступово вони повертаються на рідну землю: стають відомі, доступні (на жаль, покищо частково) імена раніше заборонюваних учених, письменників, композиторів, художників та їхні твори.

До чесних і працьовитих робітників на ниві української науки і культури, серед сотень імен слід добрим словом згадати професора Івана Коровицького.

Народився він 4 червня 1907 р. на Волині, де й здобув середню освіту. Закінчив Варшавський університет зі ступенем маґістра філології, працював викладачем у цьому ж університеті, а водночас завідував музеєм Православної митрополії у Варшаві. В кінці Другої світової війни виїхав до Мюнхену, де продовжив викладацьку діяльність у Теологічній академії Української Автокефальної Православної Церкви. Паралельно працював в Українському Вільному Університеті в Мюнхені. Згодом виїхав до Америки, влаштувався на роботу в Семінарії св. Софії у Бавнд-Бруку. Його обрали дійсним членом Української Вільної Академії Наук.

Тихий, скромний, самовідданий і невтомний у праці, Іван Коровицький більше півстоліття докладав рук до розвитку української науки і культури, поки 8 червня 1991 р. не відійшов у вічність.

Огляньмо ж поле його наукової і літературної діяльности — досить широке і розмаїте.

Живучи у Варшаві, де було багато українських наукових інституцій, товариств, періодичних видань, Іван Коровицький розгорнув широку дослідницьку та літературну діяльність, виступав у наукових журналах, зокрема в часописі «Рідна мова», зі статтями з питань мови і літератури («Незнаний вірш кінця XVI в.». «Рідна мова», 1935, Ч. 3; «Чужомовні запозичення». «Рідна мова», 1937, Ч. 7-8 та ін.), поруч з редаґуванням педагогічного дитячого журналу «Дитина» (1937-1939), редаґував пам'ятки духовної літератури («Напрестольне Євангеліє», видане у Варшаві в кінці 1930 років; науковий збірник, присвячений Іванові Огієнку; рецензував наукові праці різних авторів), — словом, був одним з активних працівників на ниві нашої культури. 1940 року під псевдонімом «Жуків» вийшов його нарис «Нищення церков на Холмщині», що був спрямований проти руйнування пам'яток матеріяльної культури нашого народу.

Загалом у науковій і літературно-видавничій діяльності І. Коровицького поєдналися два аспекти культури: духовно-релігійна і світсько-культурна. Його цікавила історія української Церкви, зокрема православної. Саме ці питання він висвітлював у багатьох статтях, які написав для «Енциклопедії Українознавства» (тут уміщені його стислі, але змістовні статті «Апостол», «Богословська академія», «Богослужебні книги», «Всеукраїнська Православна Церковна Рада», «Київська духовна академія», «Київська митрополія» та ін.).

У галузі української словесности І. Коровицький досліджував як літературні явища давнішого часу, так і новітні, що відбувалися на його очах, зрештою, за його участю. Вчений вивчав початки книгодрукування в Україні, історію Кирило-Методіївського товариства, Шевченківський «Буквар», творчість В. Липинського, поетів українського підпілля, прозу Катрі Гриневичевої. У багатьох статтях і рецензіях розглядав літературний доробок, окремі праці письменників Вадима Лесича, Докії Гуменної, Т. Осьмачки, Ю. Лавріненка, Л. Мосендза, М. Приходька, Н. Лівицької-Холодної, Віри Вовк та інших. Він залишив проникливі характеристики творів Л. Храпливої, І. Савицької, Т. Білецької та інших письменників, у творчості яких домінує виховно-педагогічна проблематика.

Літературно-художня творчість І. Коровицького охоплює вірші, оповідання, нариси, репортажі, спогади. Як поет, молодий літератор дебютував 1936 року збіркою ліричних віршів «Вище зілля», що вийшла у Львові. Вже після Другої світової війни, будучи на еміґрації, опублікував (під псевдонімом І. Людим) книжку оповідань для молоді «Море нам по коліна». У галузі поетичної і прозової творчости І. Коровицький виступав спорадично, основну ролю приділяючи науково-дослідницькій та літературно-критичній діяльності.

Людина високої культрури і працездатности, І. Коровицький через різні обставини поєднував викладацьку діяльність з науковою і літературною працею. Віддавав свої знання і сили викладанню старослов'янської мови і літератури, редаґуванню місячників і збірників, бібліографічній праці в університеті Темпел у Філядельфії, а водночас писав наукові статті і дослідження, літературно-критичні огляди, рецензії і спогади, ставав на всяке жниво, де потрібно було чесного працівника. Не мав змоги зосередитися над реалізацією багатьох творчих задумів, не стало часу і коштів

видати окремою книжкою свої вибрані праці. Був дуже скромним, явно недооцінював свій внесок у дослідження української культури.

Іван Коровицький залишив чималий літературно-науковий доробок. Він за свою самовіддану працю в галузі рідної культури заслужив на вдячність і пошану своїх співвітчизників як в Україні, так і в діяспорі. Протягом кількох років я мав приємність листуватися з цією надзвичайно делікатною і доброзичливою людиною, яка, зокрема, допомагала мені збирати матеріял про творчість письменниці Галини Журби.

Подаємо чотири листи І. Коровицького, що мають історико-літературну та біографічну цінність. У першому листі йдеться про двох письменників з діяспори — Галину Журбу та Вадима Лесича, «чудовий дарунок» — мій екслібрис (художник Г. Сергеєв); у листах ч. 2 і 3, крім доповнень про Г. Журбу, подані відомості про Б. Лепкого, О. Ізарського, у четвертому з них ідеться про антологію оповідання українських письменників-емігрантів і тих, кого довгий час заборонено було друкувати (К. Гриневичева, М. Матіїв-Мельник, І. Липа, О. Шпитко та інші), які разом з моєю вступною статтею подав журнал «Дзвін» (1990, ч. 1).

З цих листів видно, з яким глибоким уболіванням ставився Іван Коровицький до долі українського письменства, прагнув допомогти мистцям української діяспори своєю творчістю повернутися в Україну, на яку він, тяжко хворий, линув тільки в думках.

ч. 1, 15.11.1990

Вельмишановний Добродію!

Ваш лист втішив мене і засмутив вісткою про Ваше здоров'я. Я також нездужаю: минулого тижня мав клопітливу операцію і ще не знаю, як буде далі. Але живий про живе думає... Отож спасибі за чудовий подарунок. Буду вдячний, якщо у черговому листі подасте мені пояснення до ґравюри. Я її вже оправив (як і Шевченка), але зацікавленим приятелям мушу подати зміст твору.

Добре, що «Далекий світ» домандрував до Вас. М. Коць вирішив, що високо забезпечена пересилка таки не пропаде, і не помилився. Подякую йому й від себе. Головне, що «Д[алекий] с[віт]» буде опублікований у Вас. Без нього не було б повноти і широчини уявлення про неї — людину й талановиту письменницю.

Про Лесича подам доповнення окремо. Але це буде неповне. Зрештою, для Літ[ературної] Енцикл[опедії] найважливіше про нього як поета. Також про мене подаю лише саме необхідне — найбільше я віддав сил архівістиці й бібліотекарству... Далі пильнуватиму хоч трохи допомагати у Вашій самопосвятній праці. Прийміть щире спочуття — по упокоєнні Вашого Брата. Мужньо перенесіть і цей життєвий досвід, а з слабим серцем переживати подвійно тяжко. Я усе життя маю клопіт з серцем, і кожна недуга-операція небезпечна.

Шкода, що Вашого голосу через океан не почую, бо не маю відповідної напруги апарату. Попрошу декого, щоб пильнували про Ваш виступ і сповістили мене.

Слідкую за подіями у Вас. Якщо не буде прикрих несподіванок, то співпраця розсіяння з домом буде поглиблюватися. Дехто має корисні рукописи, так, мій знайомий склав поважного словника зросійщених висловів, що не цікавить слабких грошево видавництв тут, але може бути своєчасним деінде.

Ще про Лесича:

Почав друкуватися 1929 як Ярослав Дригинич і Ярослав Ярий, потім тільки як Вадим Лесич. Його поезії перекладали німецькою, польською, білоруською, дещо англійською і жидівською мовами. В[адим] Л[есич] відомий також як автор новель, есеїв та статтей на літературні й мистецькі теми (окремо моногр. «Никифор з Криниці», 1971).

(Прим. мені здається, що його ім'я з дому Володимир, але це у забутті і непевне. Також про точне місце народження не вияснив, — ніби в одному з Зах. Укр. Устє...? Нічого не порадити — краще обійтись без точности, аніж помилитись. Поезії «Предметність нізвідкіль» (1972), «Никифор з Криниці» Лесича опубліковані у Нью-Йорку).

З щирим привітом

Іван Коровицький

Окремі Ваші питання:
Лесич народився 25 квітня 1909 р. (в Усті ... Зах. Укр.)
Журналістику у Варшаві закінчив 1939.
Помер 24 серпня 1982 у Нью-Йорку (похований на укр. кладовищі (Бавнд-Брук, Н.Дж.)

ч. 2, 28.III.1990

Вельмишановний Добродію!

Сподіваюся, що Ви вже отримали мої інформації про Н[аталю] Л[івицьку] Х[олодну], що їх я вислав минулого тижня. Там є й витинок з «Сучасности» про Холодну.

Тепер додаю: Народилася 16 червня 1902. У рр. 1923-27 навчалася у Празі в чеському Карловому Університеті. У 1927-33 — в польському університеті у Варшаві, що його закінчила як магістер філософії. Її маґіст[ерська] праця «Поль Верлен».

Остання й найповніша збірка її поезій («Поезії старі і нові», Нью-Йорк, видання Союзу Українок Америки, 238 стор.). Передмова Б. Рубчака озаголовлена «Серце надвоє роздерте». Там вміщено 218 поезій власних і 9 перекладів.

Друкувалася: «Вісник», «Ми», «Київ», «Сучасність», «Наше життя», «Віра», «Промінь» й інших закордонних журналів.

Щодо згадки про мене в УЛЕ, краще тепер не давайте, а може у друге видання. Або як дасте, то значно скоротіть з того тексту, що я Вам переслав.

Про Лепкого: він так багато друкував — найбільше, кілька томів про Мазепу («Мотря», «Батурин» й ін.) — не знаю, що Ви маєте, а чого не маєте. Напевно, майже всі його твори знайдете у Львові; з Мілвокі, як писав, контакт в мене не втриманий. Минулого місяця я вислав твори Лепкого до Румунії, де мешкає знана Вам Маґдалена Масло-Куцюк. Її чоловік пише велику поему про Мазепу і потребував його твори. Подаю

нижче їхню адресу. Також подаю адресу Сивіцького (Варшава), який здобув докторат за працю про Мазепу. Він бував і в Києві, де намагався докторизуватися.

Про це ще будемо листуватися, і намагатимусь роздобути щось для Вас, але легше і певніш отримати книги зі Львова чи Польщі. А чи не можна Вам вислати книги на адресу будь-якої бібліотеки чи інституції? Чи це не буде певніше? Пригадую клопоти з «Далеким світом» Журби.

Я Вам, здається, вже згадував про письменника Ізарського (Олекса Мальченко). Він плодовитий прозаїк, і поміж його творами є велика повість «Київ» — про студентське життя у Києві 1930 років. Про нього до УЛЕ подав гасло Ігор Качуровський. У плянах видавничих у Вас такий твір може бути побажаний. Цей твір видало видавництво «Сучасність». Адресу Ви маєте, але також подаю.

Дещо з творів Лепкого, друкованих на Зах. Укр. і на Заході: «Сотниківна» (1927), «Крутіж» (1941), «Мотря» (1926), «Не вбивай» (1926), «Батурин» (1927), «Полтава» (1928), «Мазепа» (1955), «Бої», «Над Десною», «Бережани» (1941) й ін., й ін.

Холодна у 1950-80 роках мешкала в США. Від р. 1990 — у Канаді.

З привітом, Ваш *Іван Коровицький*

ч. 3, 20.IV.1990

Вельмиповажаний Добродію!

Втішив мене Ваш теплий лист, що на нього негайно відповідаю, щоб подати Вам адресу В. Лева. Так, він напевно поінформує Вас про архівні матеріяли Б. Лепкого.

До речі, я, здається, писав Вам, що Сивіцького докторська праця про Мазепу. Це «ляпсус калямі», бо ж про Лепкого, як самі знаєте.

Одночасно пишу до Ізарського (Мальченка), щоб порушити про повість «Київ». Його «Полтава» менше викличе зацікавлення, — це про добу нім[ецької] окупації в тому місті. Для мене найкращий його твір про дитинство-юнацтво «Віктор і Ляля». Колись я щось там писав про нього і, якщо це буде своєчасне, вишлю Вам відбитку.

Ще: чи не певніш висилати Вам такі книги не на приватну адресу, але через бібліотеку? Може, це буде певніш?

Буду тішитись, якщо Ваші добрі побажання здоров'я сповняться. Це й тому, що дуже хочу у травні побачити «Ваших» критиків на з'їзді «Слова» (Торонто).

Добре, що про «поцейбічних», себто «наших», є згадки в УЛЕ, якщо буде про мене, то все-таки прошу якнайменше. В англомовному томі вмістили про мене без порозуміння зі мною, тож там плутанина і зайвина, і неточність.

Подаю також адресу Ізарського. Колись, напевно, Вам знадобиться.

Н. Холодна-Лівицька листуватися лінива. Тож не здивуйтеся, а напишіть ще раз, адресу маєте.

Щиро Ваш, взаємно пересилаю привіти Родині і дякую за Ваші,

Іван Коровицький

ч. 4, 25 жовтня 1990

Вельмишановний Добродію!

Спізнено, бо довелося знову побувати у лічниці, сердечно дякую Вам за Ваш черговий мені дар: «Дніпро» і «Дзвін». Вже саме зовнішне оформлення промовляє за глибокі у Вас зміни. А що ж говорити про зміст!

Ваші «Великі роковини Івана Франка» я помножив на ксероксі й подарував декому з Ваших і Франка земляків.

Ваш лаконічний, але всеохоплювальний стиль може бути зразком для багатьох наших дослідників, що ніяк не позбудуться звичного досі публіцистичного вислову.

«Антологія... оповідання» привертає давні постаті, що їх забувається, але що їх треба класти у підвалини нового, без них далеко не заїдемо. Спасибі Вам за пильнування таких ціннощів.

Пильнуйте лише здоров'я!

А як наша Журба? Чи обмеження у здобуванні паперу не спинить Ваших розпочатих і ще заплянованих видавничих заходів?

У нас публікування вартісних творів продовжується, так недавно вийшла у світ бібліографія творів і творів про В. Винниченка — 760 стор.

А як і чим я б міг прислужитися Вам?

Моя активність дуже сповільнена недугами і віком, одначе дещо зможу Вам допомогти. Якщо матимете щось — сповістіть.

Чи бували тепер у Вашій рідній стороні? Як там?

Намагаюся переглядати і такі «захалявні» видання, як «Трибуна», «Віче», «Поступ» та такі поширені, як «За вільну Україну» і ін. Але турбує мене харчове становище. Нестача харчів може захитати літер[атурно]-культ[урні] процеси.

З найщирішим привітом,

Ваш *Іван Коровицький*

■

Володимир ШЕЛЕСТ,
Оттава, Онт., Канада

ПО ЦЕЙ БІК ТРИВОЖНОЇ ПАВЗИ

(Про поезію Софії Майданської)

Хай краплі живодайної роси
Впадуть з чола твого на рідне поле
І хай стерня моя тебе не вколе.

(«Земля моїх батьків»)

Після кожного великого суспільного «шоку», як відомо, наступає період переоцінки цінностей. Якщо ж ідеться про літературу, то в ній тоді на якийсь час запановує напружена павза: замовкає присоромлена офіційна літературна критика — прислужниця попередніх владних структур, і

сповільнюється творча активність. Іншими словами: наступає тривожне «затишшя перед бурею», після якого, як свідчать приклади минулого, розпочинається боротьба ідей між творчими напрямами. А перед тим, поки ввійдуть у моду нові ідейно-естетичні моделі — основніші явища переорієнтації відображуються в літературі менших форм: у ліриці, сатирі й коротких критичних есеях, у яких переважають сарказм, іронія, скептицизм упереміш з об'єктивним шуканням шляхів до істини. Дещо пізніше та переорієнтація охоплює й інші види письменства. І вже останніми входять у той процес автори «великих томів», творчість яких вимагає більше часу для себевияву.

Коли уважно проаналізуємо сучасний стан нашої поезії і прози та порівняємо його з тими подіями, які відбувалися в 1920 роках, то перед нами постають майже аналогічні явища, включно з «мертвопетлюваннями» новітніх «п'єрів», примарами «вільного кохання» та порно-еротичними розсусолюваннями сучасної рубанівщини.

Українська поезія, як і поезія інших народів з подібною історичною долею, в основному розвивалася в рамках двоподілу: ділилася на активну і пасивну: себто — на пробоєву, сподвижники якої зі своїх сторін «кликали на барикади«, і на пасивних спостерігачів-співців, які уникали гострих конфліктів і, як кажуть, настроювали свої ліри «під сумирний шум пшениць»: Правда, були ще й інші, які писали про те, що було для них найдорожче, найбільш сприємливе, загальнолюдське: вони у своїх творах благословляли рідну землю, журилися долею свого народу і возвеличували людяність у людині. Отже, світоглядові позиції цієї частини творців нашої поезії залишаються завжди актуальними навіть в умовах переорієнтації. До цих шанувальників прекрасного належить і Софія Майданська — поетеса з «букового краю».

Ім'я Софії Майданської відоме в Україні і поза Україною. Її твори перекладалися англійською, білоруською, болгарською, литовською, молдавською, польською, російською і румунською мовами. Відома вона не тільки як поетеса, але й також як музиколог[1]. Після того викладала музику в Кам'янець-Подільському педагогічному інституті та в Київському інституті культури), публіцист[2], дослідник фолкльору[3], драматург[4], та авто-режисер великих театралізованих музично-поетичних фестивалів: «Червона рута» й «Золотий гомін». До цього часу вона вже опублікувала сім збірок поезій[5], три книжки для дітей[6] та три твори в прозі. Поле її творчих зацікавлень дійсно широке, і його важко повністю охопити критичним зором. Саме тому в цій розвідці розглядатимуться в основному лише окремі аспекти її поезії, в обсязі звуженої розмови про творчу манеру.

---

[1] С. Майданська закінчила Львівську консерваторію (кляса скрипки).
[2] Опублікувала статті: «Шевченко і музика», Дніпро, ч. 3, 1991; «Педагогічні погляди Григорія Сковороди», Українська культура, ч. 12, 1992.
[3] Досліджувала поетику голосінь с. Рогізна, Чернівецької обл.
[4] Заснувала в Києві барокковий театр.
[5] «Мій добрий світ» (1977); «Долоні континентів» (1979); «Похвала землі» (1981); «Терези» (1985); «Повноліття надій» (1988); «Освідчення» (1990); «Ввійди і ти у цей собор (вибране)» (1993).
[6] «Їде мишка на машині»; «Пригоди Галки Димарівни»; «Ой радуйся, земле».

Читаючи її вірші, відчувається, що з них проривається якась незбагнена життєдайна сила землі, щось справді сильне, непоборне-жіноче, оптимістичне, щось, що перетривало віки і далі, наперекір наступам «прогресу», демонструє свою живучість. І в суміші мотивів, то серйозно вагомого, то грайливого, «до свисту безжурного», — все те переломлюється в композиційній призмі творчого світобачення і відбивається в цікавих образних комбінаціях — складних, глибоко драматичних, як і особиста доля поетеси.

Серед шерегу різнорідних тематичних розгалужень у її поезії вирізняється гномістичне коло думок і образів, які можна вважати тематичною серцевиною творчого спрямування. Наведені нижче рядки своїм змістом неначе творять вихідні вузли, з яких поетеса снує в різноманітних відмінах композиційну тканину своїх дальших поетичних розважань: про дитинство, про «дівочу сповідь», про поріг і криницю дідизни, про містечко, яке заснуло, «притулившись до теплого боку гори», про тепло й холод людських взаємин, про зустрічі й прощання:

Розбите світло першої сльози
Життя зітре з дитячої долоні,
І засміються в материнськім гроні
Могутньої і чистої лози.
У щільниках дозріють голоси
Землі кохання і землі розлуки.
Я спалахну від первісної муки,
Мов княжий круточолий корабель,
Щоб радість повернулась до осель
І гріла над вогнем закляклі руки.

Народжена на Уралі в місті Азанці, куди з Буковини були заслані її батьки, вона могла б була опинитися в якомусь будинку для безпритульних дітей, якби бабуся не забрала її з чужої Півночі на Буковину, де вона й провела своє дитинство і ранню молодість. Ось рядки вірша, які відображують один з автобіографічних моментів поетеси, коли їй показують фотографію матері:

Мені говорять:
— Це твоя матуся,
ще молоденька, ще сама дитя.
Коби хоч дочекатися її,
бо ти мала,
а ми старі,
старі...

Знову в автобіографічному вірші «Спомин дитинства» відображено почування дитини, котра разом з іншими дітьми бігає «од двора до двора» з колядою «Нова радість стала...» і в той самий час думає про свою матір, яка перебуває десь на засланні в сибірському таборі:

«Нова радість стала,
яка не бувала,

радуйся...»
Ой, радуйся, земле сибірська,
бо там наша мати
хуха в скоцюрблені жмені...

Варто також звернути увагу на достосування ліричного «я» в композиціях автобіографічних спогадів. Зокрема слід відмітити категорію віку, з якою пов'язується обсяг сприймання навколишніх явищ. Спочатку поетеса показує короткі епізоди наївних дитячих спостережень, коли вона, лежачи на возі в соломі, почувається щасливою, «мов полив'яний горнець». Далі переходить до відображення спостережень юначки, яка вже уважніше приглядається до життя, наприклад, у вірші «Баби»:

Мої баби ще ходять по селу
В кожухах білих, мов хати колишні,
Мужички зроду, тихі і всевишні,
Ще б'ють поклони Богу і зелу.
.....
А я собі, одгонячи бджолу,
Дивлюсь на них ізвисока, із вишні...

А ще через якийсь час, крім сторонніх спостережень навколишнього світу, її життя поповнювалося також і власними переживаннями. Пробуджувалися підсвідомі почуття інстинктивної дівочої меланхолії, молодечої романтики, неспокійні і привабливі, ще не зовсім зрозумілі психологічні імпульси ранньої жіночости з відтінками цнотливої ніяковости:

і я червоніла,
затуляючи сміхом коліна.

З бігом часу ті ранні дівочі почування переходили в серйозне жіноче бажання: знайти собі вірного друга і заснувати родинне кубельце спокійного життя. Це бажання поетеса висловила привабливою комбінацією слів поетичної мови. Такі уявні образи, як, наприклад, «заплутався вечір тоді у волоссі», «ти розплітав мої коси невміло». Тут додаткове прислівникове означення «невміло» виконує важливу змістову функцію: підкреслює інтимну невинність. Знову ж, образ-бажання, щоб її коси «посивіли на грудях» коханого, і порівняння цього образу зі «світанням» та «зірницею останньою» виявляє високий естетичний рівень творчої уяви:

Заплутався вечір тоді у волоссі,
а ти розплітав мої коси невміло,
і мріяла я, щоб вони посивіли
на грудях твоїх, як сивіє світання,
як гасне на небі зірниця остання.

Але, як дуже часто трапляється в житті, не всі бажання перетворюються в дійсність. Багато ранніх сподівань, що жевріли приманливими зірницями, гасли в попелищах буднів. Роки йшли, і з того всього залишався в пам'яті тільки притоптаний часом легкий смуток:

Тепер скажи, чи справді це було:
І дощ, і лебідь, і моє чекання...

У колі дещо подібних розважань про життя розвиваються змістові лінії мотиву географічного розпуття і недолі рідної землі. Ці думки в стислій формі висловила поетеса у зверненні до персоніфікованої дороги, топтаної «босими бабиними ногами», «посіченої колесами» й «пошматованої гусеницями» танків:

... дорого, ...
неси у своєму вицвілому подолі
віками погублені підкови
і моє життя.

Однією з помітних і найбільш творчо позитивних рис поетичної манери Софії Майданської є несподіваний поворот думки. Такі несподівані повороти та гномістичні заключення, висловлені незвичними порівняннями і метафорами, такими, наприклад, як: «у вицвілому подолі віками погублені підкови»; «Сховавши голову під крило, на бантині заснув молоденький місяць»; «Залишився тільки місяць, пришпилений до фіранки»; чиєсь «невижате літо» та інші надають її поезії цікавої своєрідности, придають змістові додаткових відтінків, інтригують уяву і стимулюють думання.

Згідно з принципами теорії творчого відображення, мистецька досконалість виявляється там, де загальновідоме показане в нових образних комбінаціях. З цієї теоретичної передумови й бере початок те, що називається неповторною своєрідністю. Така творчість, безумовно, вимагає неабиякого хисту й інтелектуальних зусиль, бо навіть Горацій скаржився, що справді «важко загальновідоме сказати по-новому». З таких теоретичних позицій випливає і поділ літератури: на творчість, яка збагачує думку і своїми естетичними категоріями викликає позитивні почуття задоволення; і на творчість нижчого ґатунку, розраховану, як кажуть, лише на «вбивання часу».

Майже кожний поет має у своїй душі один заповітний закуток, якому присвячує свої найкращі та найщиріші поетичні переливи почуттів. Для Майданської тим закутком є Буковина — земля її батьків. Особлива прив'язаність до того, за її висловом, «букового краю» підсилюється ще й гіркими обставинами, які двічі відривали її від рідного коріння. Тому вона з таким глибоким, багатовимовним почуттям приналежности до землі предків висловлює наступні рядки:

Послухай, безпричальнику осінній,
Як рівно дихає моє коріння
В натомленій розлуками землі.

Або:

Не покидай мене,
єдиний краю,
до тебе пригорнувшись,
я повторяю.

В описах буковинського села Софія Майданська підшукує нові кути зору і визначує відповідну перспективу для снування образних асоціяцій. А влучні вставки, недомовки і стримані натяки на теплі гумористичні підкреслення, щось як на картинах Е. Козака, представляють село і життя в ньому в зовсім іншому насвітленні, відмінному від надмірно зужитих традиційних стереотипів. У її поезії набирають художньої значимости навіть звичайні будні селянського життя, такі, наприклад, як вечірній «дзвін відра» біля криниці, чи домашнє випікання хліба:

Я розчиню на хліб свої долі
Із просіву селянської душі,
Я сонце покладу на дно діжі,
Хай підростає мій заміс поволі.
.....
Лляні, як степ, я закочу рукава
І, вигойдавши репанець-житняк,
Зідхну, мов піч гаряча і ласкава.

В її поезії часто підкреслюється культ родючости, культ матері-землі, якій поетеса прирікає свою «язично зичну» вірність. Символ родючої ріллі і пантеїстичне бажання поетеси злитися з нею в одну містичну цілість часто вплітається, як окрема сув'язь, у загальне плетиво поетичної мови:

я волю вдихну водопілля
і, вільна, потану в ріллі.

Іноді культ родючости набирає в її поезії дещо гумористично-симпатичного забарвлення, як, наприклад, у збірному образі родини міняйла. В цьому образі поетеса, йдучи за логікою, що кожний сам собі Наполеон і влаштовує своє життя так, як йому подобається, і так, як на те дозволяють обставини, — показала кольоритний згусток, узятий з людських буднів, у якому переплелися радощі й злидні:

Привіз на фурі він свою Рахіль
І купу діток, ще й одне у чреві
Жони, яка вуста палкі вишневі
Йому несла щодень, мов хліб і сіль.

Тому, як червінь, завивався хміль
Чубів численних. Бідному вітцеві
Те залишалося, що і коневі:
Впрягтися і тягти оцю артіль.

Важливою рисою її творчої манери є естетично-зважене відчуття міри в уживані елементів легкої еротики. Якщо поетеса й іноді підводить читача до, так би кажучи, лоскотливих моментів, то все ж таки вона, дотримуючись внутрішньої міри свого добре розвиненого естетичного інстинкту, не йде далі натяку і зупиняється якраз там, де й треба зупинитись. Ось приклади:

і міцно, як пам'ять і правду,
мене пригортаєш,
одягнену тільки в покірність,
у ніжну покірність.

Або:

Усміхнена, солодка і важка,
Гукала в нетерпінні ранню птицю.

Поетеса, як видно, по-лукавому «заграє» з читачем: натякає на одне, а закінчує чимось іншим. Ця відома «гамсунська-келлерманівська манера» творчої інтриги, на яку свого часу звернув увагу Н. Берковський, доступна небагатьом майстрам художнього слова, вона, так само як і анекдот, комусь вдається, а в когось іншого перетворюється в нецікаву недоречність поганого тону.

Якщо ми при цій темі, то треба додати, що після 1940 років пересичені враженнями урбаністичні «споживачі» культури почали вимагати «більше оголеного тіла» у творах мистецтва. Одночасно з тими вимогами також підсилювалася в критиці популярність психоаналіз, базованих на теоріях Фройда. Отже, співдія згаданих домагань і критики спричинила інвазію еротики в мистецтво і літературу Заходу. Тепер та інвазія, під формами демократизації творчости, просякає також і в нашу літературу. Допомагає цьому, очевидно, і сучасний стан «дикої економіки» України, бо незавидні обставини примушують авторів і видавців поступатися морально-етичними принципами перед фінансовою аритметикою. Цей стан підтверджується також рядками, наведеними з «Літературної України» (3 лютого 1994 р., ст. 8), в яких читаємо:

Трохи сексу, трохи кави,
Небагато коньяку.
А чого іще потрібно
З дівчиною юнаку!
В прозі нашій це не диво —
Збільшиться тираж, можливо...

Розглядаючи тематичну канву Софії Майданської, зауважується, що наша поетеса ніби стоїть осторонь від популярних сьогодні тем жіночої емансипації, тем, які, якщо глибше вникнути в деякі психологічні симптоми цього руху, то думається, що вони, помимо деяких позитивних домагань, теж значною мірою спричинилися до захитання традиційних принципів. Майданська возвеличує у своїй поезії інший тип жінки — повноправного члена суспільства; жінки — вірної дружини, жінки-матері — першої вихователькі людського роду, тієї кращої половини людства, якій природою і самою долею призначено найвідповідальніший обов'язок: оберігати тепло родинного вогнища і бути завжди готовою допомогти тим, які потребують допомоги. А коли наступає загроза, і на обріях спалахують зловіщі вогні, вона разом з чоловіком і синами виходить на оборонний вал. Устами такої жінки поетеса висловила надзвичайно глибокі змістом рядки:

Сушу вам сорочки над вихорем заграв,
На край життя сама виходжу я на чати...

Взагалі, поминаючи, звичайно, винятки, можна сказати, що в нашій літературі не часто зустрічаємо образи сильних жіночих характерів. Переважно на сторінки поезії і прози виходили або запізнілі типи окрадених сердечних невдах з доби романтизму, або пізніші штучні мускулисті схеми героїнь соцреалізму. А привабливий повнокровний жіночий тип губився в затінках. Мається на увазі тип жінки з оптимістичною вірою в майбутнє:

Хоч самотина косу розплела,
Вона чекає мужнього крила
І вірить в шлюбну ніч із перезвою.

Підсумовуючи висловлені міркування, слід вказати, що сільська тематика в поезії Софії Майданської знаменує початок нового, логічно необхідного напрямку, зумовленого комплексом обставин. Такий напрям у поезії та в літературі взагалі мав би згуртувати в собі більше талановитих супутників — утікачів від проблем сучасного хаотичного урбанізму. Цей напрям своєю творчо-ідейною настановою мав би повернути селам і їхнім жителям знівечену колгоспним кріпацтвом соціяльну гідність. Для осягнення цього, самозрозуміло, треба підшукувати нові образи, свіжі вислови, сприємливу ліричну тональність і взагалі — інший зміст. Головне — замінити в художній літературі образ понурого колгоспника гордим хліборобом.

Уже згадувалося, що Софія Майданська спромоглася на значний творчий доробок. Написала справді багато. Вона вже дійшла до того підвищення, з якого треба б оглянутись на пройдений шлях та зробити перегляд своїх досягнень. Нормально такий перегляд вершин і низин роблять поети і прозаїки тоді, коли перегруповують свою творчість для чергових видань, відсіваючи з неї те, що, на їх погляд, треба було серйозніше опрацювати.

Зауважується також, що для неї, з її складом образного мислення стає тісно у віршованих рядках. Тому, здається, вона, ніби потайки, робить екскурси в царину прози. Наслідком цього і постав її знаменитий твір «По той бік студеного плину», який передавався на хвилях «Радіо Україна». Отож, можемо побажати їй успіхів і в цій ділянці письменства. Явище, здається, цілком нормальне, бо від поезії до прози — коротша дистанція, ніж від прози до поезії. ■

«Де є сліди, там є дорога,
Де є дорога — там життя,
Що від порогу до порогу
В'є горизонти майбуття».

Катерина Квітчаста,
«Човен місяця по небу», стор. 12.

Володимир СЕРГІЙЧУК,
доктор історичних наук

НАША КРОВ — НА СВОЇЙ ЗЕМЛІ

(Продовження, 2)

Операції в Дубенській окрузі

В селі Смига Вербського району знищено фабрику меблів і лісопильний завод. В бою вбито 40 німців, 15 взято в полон. З нашого боку 1 вбитий.

За здогадану співпрацю з УПА німці напали разом з польською поліцією (силою в 100 чоловік) на українське поселення Дворище (10 дворів). Цивільне населення встигло без втрат вчасно сховатися. Відділ УПА, що перебував поблизу, зробив засідку і знищив 40 німців і польських поліцаїв без жодних втрат зі свого боку.

Біля села Замчисько Вербського району обеззброєно мадярську варту залізничного мосту в складі 6 чоловік: здобуто 1 кулемет, гвинтівки і гранати.

Біля с. Білогородка Вербського району відбувся бій між відділом УПА і німцями. В бою вбито 22 німців і знищено 2 авта. З нашого боку 3 вбитих і 2 поранених.

На с. Студіяка Вербського району напали німці (2 танкетки і 7 авт з німцями). Селян за здогадану співпрацю з УПА пограбовано. По дорозі заїхали ще в с. Голуби і також почали грабувати.

Під цим селом відділ УПА влаштував засідку. В бою вбито 33 німців, 2 танкетки і 1 легкове авто знищено. Тому, що надійшли нові німецькі підкріплення, наш відділ швидко відступив, не зазнавши жодних втрат.

Операції в Рівненській окрузі

Німецькі і польські поліційні відділи, повертаючись з грабіжницької мандрівки по українських селах, потрапили під с. Жуків (р-н Клевань) в засідку. Табір ворогів був розгромлений. 35 було вбито і 10 поранено по ворожім боці. На допомогу їм прийшли нові частини і один літак. Відділ УПА припинив бій і відступив. З нашого боку — 5 вбитих, 2 поранених. Здобуто 1 кулемет, рушниці і 2 навантажені майном вози.

В с. Телікруго Рівненського р-ну було вбито ляндвірта. Німці зробили напад на ліс, в якому перебував відділ УПА. Німці попали в заздалегідь підготовлену засідку і під перехресним вогнем панічно втекли, залишивши 8 вбитих і двох поранених. Відділ УПА втрат не мав. Здобуто 1 кулемет, зброю і амуніцію. Полонених німців після допиту звільнено.

Під с. Буша Мізочського р-ну заатакували німці разом з мадярами і поляками відділ УПА. Наш відділ з боєм вирвався з оточення, проломивши перстень на мадярському відтинку. В часі бою вбито 20 мадярів і кількох німців (точного числа вбитих німців не встановлено). Відділ втрат не мав.

Операції в Костопільській окрузі

Під с. Бігаль Деражнянського р-ну трапилася сутичка між відділом УПА і німецькою поліцією в складі 200 чоловік. Ворог в страшній паніці роз-

бігся, залишивши багато зброї і амуніції, 2 вбитими і 7 полоненими. Відділ УПА втрат не мав. Полонених солдатів звільнено.

На терені базальтових копалень в Івановій Долині біля Костополя відбулися великі бої. В боях здобуто німецькі укріплені пункти. Розгромлені ворожі сили попали ще в засідку і були повністю знищені. На стороні ворога впало вбитими багато німців і поляків. До рук відділу УПА дісталась велика здобич у виді зброї і амуніції. Терен ґрунтовно очищено від фольксдойчів і цивільних німців, що працювали на базальтових копальнях і фабриках як доглядачі і погоничі над українським робітництвом. По стороні відділу УПА 5 вбитих і 7 поранених.

Інші бої були менші, але їх було багато. Програних боїв не було (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 164. Арк. 2-2а, 15-17).

УПА вела бойові дії проти гітлерівців активно на інших теренах Західньої України. Скажімо, 28 липня 1944 р. в Бистриці (Дрогобицька обл.) сотня УПА під командуванням хорунжого Р. звела бій з німцями, в якому впало близько 150 гітлерівців. Здобуто 35 підвід зброї, амуніції, одягу і харчів.

6.7.1944 ця сама сотня звела бій з німцями в Ясінці Мальовій (Турчанщина), де вбито 15 і взято в полон 120 німецьких вояків, здобуваючи при тому 20 кулеметів, багато амуніції і 40 підвід з одягом, харчами та іншим військовим майном. (Там само: Спр. 197. Арк. 34 зв.).

Необхідно підкреслити, що в бойових діях УПА проти нацистів брали участь представники інших народів. Так, 1 жовтня 1943 року відділ азербайджанців, що напередодні перейшли на бік українських повстанців, разом з УПА прийняв бій з гітлерівцями біля села Точовики Острізького району на Рівненщині. П'ятдесят німецьких зайд у цьому поєдинку були вбиті, багато поранених. (Там само: Спр. 188. Арк. 19).

До речі, в цьому пляні є досить цікаве свідчення ще одного червоного партизанського командира — Сабурова (ч. 2120/815 від 15.2.1944 р.): «40% УПА не є українцями.

Зі складу 46% національностей Сходу: інґуші, осетини, черкеси, турки, є і росіяни... Військовополонені Красної армії різних національностей ведуть серед них роботу, спрямовану на об'єднання цих народів під керівництвом ОУН» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 192. Арк. 67).

І ось такий антигітлерівський фронт, розгорнутий УПА, змусив німецьке командування створювати спеціяльні ґарнізони для боротьби зі збройною силою українського народу. В своїй доповідній записці начальник штабу совєтського партизанського руху на Рівненській области генерал-майор Бегма зокрема підкреслював: «Гітлерівські ґарнізони Дубно (180 осіб), Олики (1 500), Клесово (180) спеціяльно призначені для боротьби з націоналістами (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 254. Арк. 2,4).

В дослідників бойових дій УПА проти нацистів ще дуже багато роботи. Однак, слід сподіватися, що об'єктивна аналіза документів дасть можливість уже в найближчі роки заповнити цю прогалину в історії нашого народу.

Цього вимагає історична справедливість. Бо українські націоналісти творили Українську Повстанську Армію як відповідь на німецький терор

і насильство, як відповідь на грабунки і вбивства з боку большевицьких партизан і як доказ того, що український народ умів і вміє відстояти своє життя і права зі зброєю в руках.

А протиставитись теророві, винищенню, зберегти своє життя в умовах тогочасної кривавої війни можна лише зі зброєю в руках. Не благання про людяність, не слова і сльози, а лише енергійна відповідь на терор українського народу своїм лютим ворогам творила єдиний шлях до рятунку, до життя, до свободи.

Ось чому УПА як клітина цього народу і як єдиний його захисник та визволитель у той трагічний час залишилася в історії гордістю і славою, силою і надією великого українського народу.

Сьогодні, коли ще раз засвідчується історична правда про УПА як воюючу сторону проти гітлерівських окупантів, стає незаперечним фактом і те, що ця тривала боротьба стала можливою саме завдяки матеріяльній і моральній підтримці нашого народу — скрізь, де він обсідав свої прабатьківські землі. Саме на етнічних українських територіях повстанці могли твердо стояти на ногах, заявляючи водночас про своє право зброєю боронити свою землю від усякого поневолювача. Акт 30 червня 1941 року, яким у Львові проголошено відновлення Української державности, дав сильний поштовх до розвитку цього процесу. І не тільки в межах УССР, але й скрізь, де компактно жили наші кровні брати біля кордонів Великої України.

Однією з таких прилеглих до матері-України територій виявилася Берестейщина, яка, до речі, згідно з Берестейським договором 1918 року, входила до складу Української Народньої Республіки.

Прихід німецьких військ на Берестейщину, насильно приєднану Сталіном 1939 року до Білорусії, дав поштовх до відродження тут українства, усвідомлення поліщуками своєї приналежности до українського етносу. Найбільш свідомими були Кобринщина і Дорогоччина, де заявила про себе ОУН. Активність ОУН у Кобринщині пояснювалася тим, що ще перед початком гітлерівського нападу на СССР тут діяла підпільна націоналістична організація. Викриті НКВД і кинуті до Берестейської тюрми, Григор Шварко (с. Болото), Леонтій Кватерук (м. Кобрин), Василь Пархотик (с. Здишів), Бойтик (с. Дивин) і Юліян Шумінський (с. Табинка) витримали всі знущання, а після звільнення німцями з цієї катівні продовжали свою патріотичну працю.

На Берестейщині тоді ж починають утворюватися Українські комітети. І так, у Бересті його керівництво складалося з Олександра Гнатіва (голова), Івана Микити (заступник) та Володимира Криницького (секретар). Членами комітету були: Іван Кобилко, Борис Олесіюк, Василь Яців, Петро Шалунчук.

Крім того, Українські комітети виникають і в інших містах цієї етнічної української території: Кобрині, Янові, Дорогочині, Пинську та Столині. До Кобринського комітету входили: Йосиф Сацевич (голова), Петро Рафалович (заступник), Ярослав Жилавий (секретар), Василь Пархотик, Кватерук, Володимир Магерта та Дмитро Рафалович — члени.

Треба враховувати той момент, що на початку війни Сталіна і Гітлера українське населення Берестейщини і Пинщини значною мірою було

зденаціоналізоване внаслідок того, що в умовах Польщі воно мало вільний доступ лише до польської школи, а в 1939-41 роках навчання здійснювалося лише російською і білоруською мовами.

Українські школи відкрили лише за німців. І хоч у них заборонялося викладати історію та географію України, але ці навчальні заклади дали багато для національного самоусвідомлення серед української молоді цього реґіону.

Складність національного відродження полягала ще і в тому, що місцева українська інтеліґенція в містах послуговувалася в більшості російською та польською мовами. Але, попри все це, український національний рух поволі набирав сили.

Свідчення про діяльність ОУН-УПА на Берестейщині та Пинщині до речі підтверджується німецькими документами. Так, 23 березня 1943 року служба безпеки в Столині провела акцію проти прибічників Бандери в селі Теребежеві. Як виявилося, керівником українського націоналістичного руху тут був місцевий староста Олексій Ярошевич.

Під час обшуку в нього були знайдені листівки, а також списки інших прихильників Бандери. Ярошевич пробував утекти, але під час цього був убитий (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 23. Спр. 528. Арк. 3).

Необхідно зазначити, що українське населення цього терену симпатизувало УПА і хоч жило бідно, але радо давало матеріяльну допомогу, зокрема на всі райони, контрольовані УПА, а також під час рейдів відділів останньої.

Українські повстанці намагалися в силу своїх можливостей захищати поліщуків від нападів гітлерівців і червоних партизанів та поляків, що тероризували мирне населення. Інформативний звіт УПА зафіксував ось такі операції окремих боївок на терені Берестейщини 1943 року: «На Кобринщині група повстанців наскочила на відділ СС, що провадив пограбовану в селі худобу. Розпочався бій. Убито 15 німців, 10 важко поранено. Повстанці відбили біля 100 шт. худоби, здобули зброю та амуніцію. ССівці в паніці розбіглися.

Між Карпелівкою і Лєнчином (Полісся) розбив відділ УПА 14.VI.1939 табір червоних, спалив бараки, взяв у полон большевицький штаб, здобув зброю, амуніцію та кільканадцять підвід з майном, награбованим у селян. Большевиків впало понад 60, а поранено коло 30.

15. і 16.VI.1939 подібну несподіванку зробила большевицьким партизанам група УПА в селі Вечовці (Пінщина). Тут убито біля 80 червоних, здобуто аптеку, радіо, 4 ґранатомети, захоплено канцелярію штабу, де були списки свідомих українців з околиці. Багато большевиків попало в полон» (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 191. Арк. 4).

Незважаючи на терор німецький, а з 1944 р. НКВД, українство Берестейщини і Пинщини підтримувало боївки УПА і в повоєнний час. А їх присутність тут, очевидно, підтримувала його, бо воно (українство) навіть ставило питання про відкриття українських шкіл у «Совєтській Білорусії». Але такі патріоти потрапляли в лабети сталінської каральної машини.

Саме завдяки «нечисленним, свідомим і повним запалу одиницям», як зазначається у звіті ОУН, з 1941 року і в Криму почало відроджуватися українське національне життя. Зокрема, 2 червня 1942 року в Сімферо-

полі новостворений Український музично-драматичний театр під керівництвом Петренка показав оперу «Запорожець за Дунаєм».

На той час у Сімферополі працювала вже українська початкова школа, плянувалося заснування українських початкової і жіночої гімназій та кількох народніх шкіл (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 3. Спр. 2. Арк. 85).

Досить промовистий і той факт, що за рік часу в Сімферополі 4000 українців, записаних росіянами, повернулися до рідної національности. І це незважаючи на те, що прибулі до Криму російські еміґранти з Німеччини розгорнули шалену аґітацію за відродження «єдиної і неділимої», поєднуючи це з махровим антиукраїнством.

В таких обставинах українці об'єднали свої зусилля з місцевими патріотами. Між іншим, саме під впливом українців кримські татари почали боротися проти російщення (Там само: Арк. 85).

Звичайно, найбільш активно діяли ОУН-УПА на Закерзонні, тобто на історичних українських землях Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Підляшшя. Промовистим, на наш погляд, є той факт, засвідчений документами, що «москалі і нацмени неприємно, але з застановою дивувалися, що і в Польщі «є також бандерівці» (ЦДАВОВУ: ф. 3833. Оп. 1. Спр. 131. Арк. 28). Цьому й не треба дивуватися, оскільки політруки на політичних заняттях розтлумачували красноармійцям, що: «Бандерівці — це банда, створена з українців, поляків, жидів» (Там само: Арк. 28).

Що спонукало УПА вести активну боротьбу на Закерзонню? Передусім проти німців, а також і поляків, які намагалися витіснити українців з цього реґіону.

Доводилося сходитися в збройних сутичках з німцями, що не бажали допустити, щоб УПА зміцнила свої позиції в цьому реґіоні. В боях з гітлерівцями сотні Морозенка і Жовтівська зазнали відчутних втрат.

Незважаючи одначе на це, відділи УПА продовжували поширювати свій вплив на Холмщині. В другій половині травня 1944 р. вони перейшли річку Гучву і витіснили польські загони з сіл Гостинне, Гонятички, Гонятичі, Черемно та ін. Слід зазначити, що аж до наближення совєтсько-німецького фронту до Холмщини, цей терен по суті був під контролею УПА. Це дало можливість зменшити терор польських боївок і певною мірою заспокоїти українське населення.

Прихід Красної армії в Польщу поставив перед УПА нові завдання: захистити українське населення, яке змушували до так званого «добровільного» переселення в совєтську Україну. Як воно відбувалося — свідчать численні документи, що сьогодні стали доступними для істориків.

Передусім необхідно зазначити, що українське населення не хотіло покидати свої батьківські землі на Лемківщині, Сяніччині, Холмщині та Підляшші і рішуче виступало проти цієї варварської акції. Оборонцем прав тутешнього автохтонного українського населення виступила УПА. Насамперед її відділи розладнували комунікаційні системи, висаджували в повітря і спалювали мости, знищували залізничне полотно і телефонні лінії. Ліквідовувалися переселенські комісії на чолі з енкаведистами і поборювалися польські військові сили, залучені до насильного переселення українців.

До найважливіших актів УПА на Закерзонні слід віднести в цей час розгром залог у с. Тисовій, Богатин, Кузьмин, Кристинопіль, здобуття і знищення залізничних станцій із залогами в Олешичах, Сокаль-Забужжі, Новій греблі і т. д., напади на Бірчу, Перемишль, рейди «Вовків» на Підляшшя. На окрему згадку заслуговує знищення сотнею командира Хріна віце-міністра оборони Польщі Кароля Свєрчевського.

Незважаючи на те, що постійні бої і хвороби десяткували вояків УПА, вони продовжували діяти на терені польської держави, завдаючи великої шкоди регулярним армійським формуванням, кинутим проти українських повстанців. «Наші солдати, — визнає командир польського стрілецького полку, — казали, що не можуть вертатися додому, що війна для них триває. Ховали забитих, скрегочучи зубами, відвозили до шпиталів поранених, але потім знову робили все, що могли, аби скінчити з бандами. Однак це не було легко. Шукання такої банди в горах нагадує приповідкове ловлення шпильки в стіжку сіна».

А там діяли відділи таких прославлених командирів УПА, як Хрін, Стах, Бір та багатьох інших. Окремо слід згадати і про командира цього з'єднання, що воювало на Лемківщині, Рена. Це саме завдяки цьому з'єднанню польсько-большевицьким каральним загонам не вдалося здійснити поголовного виселення українців з їхньої батьківської землі. Незважаючи на те, що за період 1944-1946 рр. вдалося виселити 482 тис. українців, нинішня Південно-Східня Польща ще надалі залишилася етнічною територією українців.

Це добре розуміли в Москві й у Варшаві. І власне тоді розроблено плян нової підступної операції. Акція «Вісла», що була спрямована на підрив життєвої бази УПА, нічим не відрізнялася від ґеноцидних актів совєтського уряду проти народів СССР в 30-х і 40-х роках — виселення німців з України і Поволжя, кримських татар, чеченців, інґушів, кабардинців, калмиків. Виселення української людности із Закерзоння, звичайно, різко погіршило становище УПА. Відтепер гостро постають проблеми харчування, а також здобуття розвідувальної інформації. Ця обставина змушує відділи УПА залишати густо политі їхньою кров'ю землі Закерзоння: одні повертають в Україну, другі пробують податися за вивезеним на західній терен Польщі українським населенням. Деякі загони пробилися через Чехо-Словаччину на Захід.

Усе це, а також спроби АК пробити так званий Львівський коридор, розрізаючи етнічні землі українців, змусило командування УПА прийти на підмогу тим збройним відділам самооборони, які ставили опір польським боївкам. У середині березня 1944 року на терені Холмщини з'являються перші відділи УПА («Галайда», «Тигри»). З половини квітня з Волині було перекинуто загін УПА імені Богуна (ком. Острійський), курінь командира Наливайка, а з Карпат — «Сіроманців» командира Яструба. Всі збройні сили були об'єднані командуванням Холмського фронту під проводом Степана Новицького. Починаючи з 28 березня 1944 р., ці відділи УПА повели наступ проти тих польських сил, які були базою озброєних польських боївок. Ідеться про Острів, Жанрики, Посадів, Стенятин. 15-20 квітня відділи УПА проводили бойові операції в Південній Грубешівщині, де було очищено території до річки Гучви. Саме

під охороною збройних відділів УПА тамтешні українські селяни дістали можливість повернутися у свої села і почати наново господарювати.

Треба відзначити, що ці дії УПА викликали широкий відгук на Холмщині. Наприкінці квітня 1944 р. в Холмі зібралися представники української громади, які високо оцінили зусилля УПА щодо захисту місцевих українців.

Але не тільки довелося УПА воювати на Холмщині з польськими боївками і тими відділами АКА, які тероризували українське населення.

Аналізуючи діяльність УПА на теренах тодішньої Польщі, слід згадати і про те, що саме звідси, з Перемищини, передусім, організовувалися свого роду пропаґандистські рейди українських повстанців в інші країни.

Містком до цих широкомаштабних акцій послужили контакти зі словацькими прикордонниками. Зокрема в тих документах, які мені довелося бачити в київських архівах, є звіт про дві такі зустрічі: Районового провідника ОУН «Соковика» про розмову з комендантом словацької прикордонної застави 26 жовтня 1945 р., а також його другу зустріч з ним 30 жовтня 1945 р., на якій були присутні також командир Хрін, пор. Спартак, кущовий Омелько і зв'язковий сотник Забіга (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 159. Арк. 2-3).

Але коли йдеться про антифашистську боротьбу українських націоналістів поза межами УССР, то мусимо вказати і на ті документи НКВД, які підтверджують, що члени ОУН вели її і на території Третього райху. Так, у вже згаданому донесенні наркома Савченка зазначається: «У нас є показання військовополоненого красноармійця Маловика, котрий утік з Німеччини, де працював у Ляйпціґу на заводі „Адлер Верке", що свідчить про здійснювану українськими націоналістами активну роботу серед військовополонених українців, вивезених до Німеччини. Маловик показав, що українські націоналісти створюють у таборах військовополонених підпільні повстанські групи. Ці групи є в багатьох українських таборах у Ляйпціґу, пов'язані зі собою і очолені націоналістами, які йменують себе представниками „українського уряду". Крім того, повстанські групи підтримують зв'язок з підпільними організаціями у французьких таборах» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 227. Арк. 31-32).

Цю інформацію НКВД УССР повністю підтверджують матеріяли ґітлерівської служби безпеки від 20.11.1942 р.: «Після здійсненої у вересні минулого року операції проти нелеґальних бандерівських груп, у результаті якої були арештовані, крім провідника Степана Бандери, також майже всі керівні діячі цієї організації, діяльність бандерівських груп в імперській області майже припинилась. Однак протягом останніх місяців прихильники Бандери в імперії, залишившись без керівництва, знову поступово збираються і починають знову організовуватися. Окремі органи ґестапо все частіше й частіше повідомляли про те, що відновлюється діяльність бандерівських груп в імперії. Так, у вересні поточного року перш за все ґестапо Бравншвейґу і в жовтні ґестапо Дрездену вказували, що в їхніх округах виявлені нелеґальні бандерівські групи. Вказаним органам ґестапо було доручено арештувати ці бандерівські групи, оскільки в ґестапо було цілком достатньо достовірних даних про діяльність і склад цих груп. У результаті негайно проведеної операції було арешто-

вано в Бравншвейґу 48, а в Дрездені 10 функціонерів та інших членів нелеґальних бандерівських груп. У результаті допитів стало зрозумілим, що вони підтримують зв'язок з центром, який знаходиться в Берліні. Завдяки стеженню за зустрічами і явками в Берліні вдалося затримати керівника організації нелеґальних бандерівських груп в імперській області. Його прізвище Клим. Завдяки розшифруванню записів, зроблених ним в одній книзі, вдалося розкрити структуру всієї бандерівської організації в імперії. Згідно цих заміток, організація в імперії ділилася на 10 областей, а області в свою чергу — на райони, а ці — на групи по 5 осіб. Відповідні органи ґестапо негайно провели арешт осіб, прізвища яких були вказані, і розпочали допитувати їх. На даний час арештовано понад 210 осіб у Ляйпцігу, Берліні, Ганновері, Гамбурзі, Гельдесгаймі та Потсдамі. На черзі арешти в округах ґестапо в Гамбурзі, Ганновері, Мюнхені, Відні, Празі, Бресляві, Познані, Данцігу, Франкфурті-над-Одерою, Франкфурті-над-Майном, Бремені, Гемніці, Дюссельдорфі, Касселі, Кельні, Кенігсберзі, Карльсруге, Нюрнберзі, Маґдебурзі, Оппельні, Райхенберзі, Штутґарті, Ваймарі і Вюрцбурзі.

В Берліні поліція безпеки, оточивши приміщення (явочні квартири), арештувала 4 кур'єри з Галицької області. У них знаходилося багато різноманітного матеріялу. Крім великої кількости антинімецького друкованого матеріялу, один з кур'єрів мав дуже багато фальшивих перепусток, виданих начальником поліції міста Берліну і ляндратом у Ґаслері. Далі, в одного прибулого зі Львова кур'єра виявлено фальшиві бланки «Керівник Німецького інституту для чужоземців при Берлінському університеті». Вони заготовляли ці документи для мети: той, хто вивчав мову в цьому інституті, одержавши названий документ, міг пред'явити його контролі на кордоні в якості дозволу на проїзд замість посвідчення про відпуск.

Другий кур'єр мав явно фальшиві хлібні карточки на 110 хлібів. Далі, гідним згадки є той факт, що в одного з кур'єрів був документ української таємної установи.

Ґестапівський документ від 11.12.1942 р. називає й конкретні імена арештованих українських націоналістів, що діяли на терені третього райху: Кузьма Качмар, Василь Сахнович, Василь Маняк, Іван Комаринський, Федір Шпилькон, Федір Кобельник, Іван Дутко, Микола Солонина, Антон Сікорський (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 78. Арк. 27-28). Повідомлення служби безпеки з Берліну від 23.12.1942 р. підкреслює, що в столиці «Третього райху» затримано «українського студента Василя Безхлібника, який керував у Німеччині нелеґальною бандитською групою і мав безпосередній зв'язок з бандерівським центром у Львові» (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 81. Арк. 53).

Однак ці репресії не знищили оунівського підпілля в Німеччині. 21.1.1943 чергове повідомлення гітлерівських спецслужб засвідчує, що «в результаті операції, проведеної ґестапом Бравншвейґу спільно з органами ґестапо Маґдебурґу і Ґоти проти нелеґальних бандерівських груп, арештовано ще 25 бандерівців. Серед арештованих знаходиться районний керівник у місті Ватештадті Йоган Федорус, народжений 13.9.1915 р. в Димитрові, районний керівник у Ґоті Михайло Ступка, народжений

19.9.1916 р. в Черняхові, а також українець Володимир Костик, народжений 31.1.1919 р. в Надвірній. У Бравншвейґському районі (керівник) нелеґальної бандерівської групи Костик мав крамничку, де продавав сир. Крамничка водночас служила місцем явки для зв'язківців.

Далі органами ґестапо у Франкфурті-на-Майні були затримані наступні особи: Осип Котельницький, народився 16.4.1920 р. в Гаях, який керував бандерівською групою у Франкфурті-на-Майні і в прилеглих районах та підтримував зв'язок з берлінським «шпигуном» Михайлом Румещаком; Павло Леник, народжений 9.11.1920 в Дрищеві, який керував п'ятіркою; Степан Ковалишин, народжений 16.5.1919 р. у Вощанцях, який був також керівником п'ятірки.

Один з керівників п'ятірки, а саме Микола Величко, народжений 23.3.1922 р. в Ойтулі, а також керівник Політичної просвіти Володимир Леник, народжений 14.6.1922 р. в Дрищеві, втекли. Ґестапо Праги затримало обласного керівника нелеґальної бандерівської групи Василя Іванчука, народженого в Дюкюсні-Галла (США), а також п'ять українських студентів, що проходили курс навчання в німецькому Карловому університеті в Празі. Ось прізвища цих студентів, які віддавна були бандерівцями: Михайло Марунчак, Олександер Лятишевський, Богдан Околот, Олександер Сидоряк, Євген Кравчук. Розшуки продовжуються» (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 81. Арк. 60-62).

Про розширення антигітлерівської діяльности українських націоналістів у Німеччині свідчить і ще один документ німецьких спецслужб від 12.2.1943 р.: «У ході операцій ... проти Організації Українських Націоналістів бандерівської групи органами ґестапо в Берліні останнім часом арештовано 136 осіб за підпільну діяльність. Арешти продовжуються. Допити дали нові свідчення про організацію, що діє в маштабі імперії (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 79. Арк. 32).

Цей документ зокрема інформує, що «розкрита берлінська жіноча організація бандерівської групи: 1. Вітюк Олена — кличка Дарка-Хмара, народжена 8.5.1921 р. в Микалевичах, здогадно керівник тієї жіночої групи бандерівського руху; 2. Укарма Лідія, народжена 1.4.1920 р. в Бартадемицях, міжрайонний керівник і фінансовий референт; 3. Білик Олена, народжена 31.8.1921 р. в Стрию, районний керівник. (Там само: Арк. 33).

Зрештою, скрізь, де була можливість, українці в роки Другої світової війни об'єднувалися для боротьби проти гітлерівців. Зокрема про це свідчить і організація в складі французького руху опору українських куренів імені Івана Богуна і Тараса Шевченка (Небелюк М. «Під чужими прапорами», — Париж-Ліон, 1951. С. 113-192).

Звичайно, відповідаючи Вікторові Поліщуку на його паплюження ролі ОУН-УПА в історії українського народу, мусимо розглянути й проблему українсько-польського збройного конфлікту в Західній Україні в роки Другої світової війни, особливо на Волині, яку автор узяв за формальний привід для написання своєї книги. Але, розмахнувшись на висвітлення цього болючого питання, автор, по суті, повторив поверхові пропаґандивні тези польської сторони.

І замість того, аби дослідити глибокі коріння українсько-польського непорозуміння, не кажучи вже про уважне вивчення документів з архівних сховищ, що безпосередньо стосуються, скажімо, подій на Волині 1943 року, Віктор Поліщук повторює з чужого голосу вимоги до українців про вибачення за нібито скоєні ними злочини.

Доводиться тільки дивуватися з автора, який не вважав за потрібне, взявшись давати рекомендації українському народові про вибачення, заглянути в підручники історії. А з них він міг би елементарно довідатися, що Волинь і Галичина, як і Надсяння, Холмщина та Підляшшя ще з часів Київської Руси належали державі наших предків, і українці ніколи не відмовлялися від своїх етнічних земель, що їх поляки почали загарбувати з 1349 року, користаючи з ослаблення Галицько-Волинського Князівства.

Але за кожним разом, коли починала відроджуватися власна держава, українська суспільність, усвідомлюючи себе соборно, обов'язково нагадувала світові про межі свого етнічного розселення на заході. Так, у лютому 1649 року Богдан Хмельницький заявив польським комісарам у Переяславі: «Виб'ю з лядської неволі народ весь руський! Поможе мі то всяя чернь по Люблін і Краків... А ставши на Віслі, скажу дальшим ляхам: Сидіте і мовчіте, ляхи!» («Воссоединение Украины с Россией». Москва, 1954. Т. II. Ст. 118).

І через сім років гетьман пояснював московському послові Василеві Кікіну, що історичне розмежування між українцями і поляками має бути таким, «як за давніх князів руських». При цьому останньому роз'яснювалося, що «від початку кордон у великих князів руських з польськими королями був по саму Віслу й угорський кордон» («Документи Богдана Хмельницького». Київ, 1961. Ст. 502).

То що вже говорити про Волинь і Галичину, які завжди залишалися в запіллі найзахідніших регіонів українського автохтонного розселення.

За даними професорів польського університету в Кракові Крижановського і Куманецького («Статистика Польщі». Краків, 1915) етнографічний склад населення Волині перед Першою світовою війною був таким: 1. Ковельський повіт: поляків — 4,59%, росіян — 3,83, українців — 78,49, німців - 0,90, жидів — 11,48, інших - 5,79; 2. Кременецький повіт: поляків — 3%, росіян — 3,37, українців — 82,72, жидів — 12,23, інших - 0,68; 3. Луцький повіт: поляків — 9,7%, росіян — 5,19, українців — 56,96, німців — 12, жидів — 14,13, інших — 2,02; 4. Острозький повіт: поляків — 6,61%, росіян — 2,54, українців — 76,68, німців — 1,48, жидів — 10,80, інших - 1,89; 5. Рівненський повіт: поляків — 9,9%, росіян — 3,48, українців — 60,48, німців — 8,94, жидів — 15,97, інших — 1,94; 6. Володимир-Волинський повіт: поляків — 8,37%, росіян — 2,74, українців — 72,09, німців — 5,66, жидів — 10,42, інших — 0,72; 7. Дубнівський повіт: поляків — 6,51%, росіян — 4,46, українців — 68,22, німців — 3,54, жидів — 11,48, інших — 5,79.

Якщо брати кількісний склад населення, то на Ковельщині поляків нараховувалося лише 4.100 на загальну кількість 279.900, на Крем'янеччині — відповідно 9.800 на 288.200, на Луччині — 13.300 на 340.000, на Острожчині — 15.500 на 224.900, на Рівненщині — 19.600 на 376.100, на

Володимир-Волинщині — 22.000 на 365.900, на Дубнівщині — 9.900 на 152.074 (ЦДАВОВУ: ф. 3696. Оп. 2. Спр. 322. Арк. 126 зв.).

Справа ж якраз у тому, що саме постійна аґресія Речі Посполитої на схід не тільки витісняла значною мірою український етнос із західніх реґіонів, але й заполоняла польським осадницьким елементом інші землі наших предків — Берестейщину, Волинь, Галичину, Поділля, Полісся. Тому хотілося б почути відповідь від Віктора Поліщука: яка вина українців у розширенні польсько-української міжусобиці, якщо історія не називає нам фактів збройної боротьби цих двох етносів за межами споконвічного розселення нашого народу?

І чи треба було українцям Галичини просити в поляків дозволу на створення на своїх землях після розпаду Австро-Угорщини у 1918 році Західньо-Української Народньої Республіки? Чому поляки виступили збройно проти творення державности українців на їхній землі, де їх завжди було більше кількісно? Невже галичани збиралися включити до складу ЗУНР Краків і Познань?

А коли Польщі, зламавши дане Петлюрі слово, вдалося шляхом політичних комбінацій з большевиками та західніми країнами включити Галичину і Волинь до свого складу, то чому ж замість автономії українці одержали знищення їхніх храмів і пацифікацію на початку 1930 років?

Хіба це могло пройти українцям безслідно, над почуттями і споконвічним правом яких брутально топталися у їхній же хаті?

Чомусь про все це забувають ті, хто став джерелом «вигідної правди» про вину українців для Віктора Поліщука.

Не хочеться їм згадувати і про ставлення поляків західньоукраїнських земель до відродження української державности влітку 1941 року в цьому терені.

А хіба українців не зачепило за живе, коли в серпні 1941 року в околицях Львова поширювалися підтримувані гітлерівцями польські листівки антиукраїнського спрямування, і місцеві поляки, зокрема в Гишках, поздирали синьо-жовті прапори з приміщень української влади, вивісивши на їх місце німецькі? Чи відомо Вікторові Поліщуку та його ідейним надхненникам, як у ті дні у Вирнянах Глинянського району також подерто українські прапори, а на портреті Тараса Шевченка виколено очі» (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 50)?

Як до подібного поставилися б поляки, коли б українці ось так познущалися над їхніми святинями і над портретом Адама Міцкевича?

Чи не з таких ось «дрібниць» і почав розгорятися українсько-польський конфлікт у роки війни? Я вже не кажу про польський терор над українцями Холмщини з 1941 року, що вилився 1942 року в масове фізичне винищення в першу чергу свідомих провідників.

Я розумію, що мені відразу ж можуть нагадати: мовляв, кровопролиття почалося не в Галичині, а на Волині.

Так. І це має свою закономірність. І не тому, що на Волинь поширили свою діяльність бандерівці, як хоче переконати читачів Віктор Поліщук. А тому, що там раніше почався збройний виступ українців проти ні-

мецьких загарбників. І фашистські окупанти зуміли зіштовхнути між собою українців і поляків Волині після того, як українська поліція за наказом ОУН перейшла в підпілля і влилася в УПА.

З цього приводу заступник командира партизанського з'єднання в Житомирській области Нирко доповідав у свій «Український штаб» 26.4.1943 року: «1. Всі шуцманські районні сільські дільниці мали старших, що були членами підпільної організації, які готували людей, щоб з першого наказу бандерівського штабу піти у визначені місця для формування національної армії. 2. В 20 числах березня був одержаний наказ Бандерівського штабу (із Закарпатської України): Всім поліцаям залишити свої шуцманські дільниці і піти на формування національної армії. 3. Дізнавшись про те, німці негайно почали арештувати всіх українських поліцаїв, обеззброювати і розстрілювати. Але зробити це (повністю) німцям не вдалося, тільки поліція с. Повурії Маневицького району в складі 2 постерунків була арештована і розстріляна. При спробі арештувати й обеззброїти поліцію міста Ковеля остання вступила в бій з німцями. В результаті вбито 18 німців, поліцією випущені всі арештовані, а табори „трудової повинности" розпущено». (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 192. Арк. 75-75 зв.).

Головним місцем формування української армії мали стати Волоцькі і Свинарські ліси. Сюди, стверджував Нирко, «справді рухалися всі поліцаї і цивільні націоналісти західніх областей... кожної ночі доводилося зустрічатися і ховатися від сил шуцманів, що рухалися групами по 50-70, 100-150 і навіть до 400 осіб. Особливо це в Колківському і Голобському районах (Там само: Арк. 75 зв.). І тоді гітлерівці вирішили використати поляків для боротьби з українською збройною силою, що посилювала свій вплив в Україні, розгортаючи бойові дії з окупантами.

Це також добре усвідомлювали большевики, зафіксовуючи такий поворот політики фашистів у Західній Україні. Зокрема Нікіта Хрущов, аналізуючи в червні 1943 р. загострені українсько-польські відносини на Волині, заявляв чітко: «Моя думка, що все це — справа рук німців» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 1287. Арк. 83).

А заступник командира партизанського з'єднання Житомирської области Нирко зокрема доповідав 26.4.1943 року Тимофієві Строкачу: «В даний час спостерігаються запеклі бої між бандерівцями і німецькими військами, в результаті чого Степанський район Рівенської области майже повністю звільнений від німців, а в районі є до 3.000 осіб добре озброєних бандерівців.

Дуже характерний факт, вияснений нами, що ... основний їх ворог — Німеччина, яка в багато разів своїм терором переважає совєтську владу, а тому їх (нацистів — В. С.) треба бити в першу чергу.

Одночасно великі бої відбуваються між польськими групами і націоналістами.

Закінчення буде

Наука, досліди

Ігор БОДНАР–ТЕРЕЩЕНКО

ПРО СУЧАСНИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ АВАНҐАРД

(Або AB OVO)

Якщо взяти під увагу кволість української видавничої справи як у спілчанських, так і в «незалежних» осередках (на причинах цього стану не буду тут зупинятись), то 1995 рік можна б зарахувати до умовно позитивних років, а це завдяки появі цілої низки книжок одного видавництва, що претендують на ведучу ролю в сучасному літературному процесі. Йдеться про серію збірок модерної української поезії та прози під назвою «Молоде вино», що з'явилася цього року в київському видавництві «Смолоскип» під головством О. Зінкевича, яке допіру переїхало до нас з Америки.

Основним зусиллям кожного пересічного читача поважної видавничої серії, а надто такої, де вміщений авангардовий доробок нашої молоді, і яка до того ж має вже власну антологію («Молоде вино», Київ, 1994), завше було і залишається прагнення зрозуміти, що ж саме об'єднало під спільним дахом силу силенну літературних талантів. Погодьмося, що подекуди в нас зберігається тенденція знаходити те чи інше позитивне в деяких малопозитивних або майже не позитивних підсовєтських «за духом» письменників, а про тих, хто у своїй келії або в добровільній еміґрації на «власній, не своїй землі» виношував тріюмфально протилежний совєтським комплексам світогляд і філософію, говорити, мабуть, не варт. Утім, берімо цю справу спокійно: потребу читати розвиває школа, освіта, врешті-решт «Просвіта» і нечисленні патріотичні видавництва на кшталт «Червоної калини» чи «Смолоскипу». Теперішні українські умовини не дають змоги ці речі добре поставити, завертаючи нас радше до надто частих протестів проти дбайливо сплянованого московщення, аніж до читанок Бенцмана чи Качуровського. Але хто мав потребу читати, той читає і сьогодні. Ніде правди діти — таких людей небагато. Більшість з нас воліє спокій з «Маріянною» або детективним чтивом, посилаючись на те, що кожна література працює більше для майбутнього, ніж для теперішнього. Також для більшости наших малоосвічених національних діячів це є добре усвідомлена настанова, мовляв, це держава не робиться в будуччині, а з літературою трохи інакше, позаяк її теперішній бажаний високопатріотичний стиль (якщо цього слова дозволено тут ужити) фундує наше Майбутнє.

Обізнаний з малотиражною українською періодикою читач, мабуть, також знає, що самі автори згаданої видавничої серії «давно вже не читають чужих віршів», як свідчить, скажімо, Ю. Андрухович, і тому чи не через подібні вади вони отримали з уст поважного професора Іллінойського університету Б. Бойчука власну ознаку, що трактує їх як суто помодерністське явище. До речі, вони даремно відпихають «чужі писання», з яких їм стало би знати, що і самі вони, і ті «писання» — найкращий інструмент для тих, хто хотів би доводити нездатність української мови створити свою літературу. За теперішніх «леґальних» часів подібні читання з «чужого поля» стверджують суверенність українського письменства супроти підсовєтського провінціялізму багатьох новітніх лавреатів премії ім. Т. Шевченка.

Згадане вгорі читацьке прагнення пізнати глузд молодечих тенденцій лучитися докупи під спільним видавничим дахом, на жаль, не задовольняє позиція

нашої критики: привабливіше писати про те, що є любе, а не про те, що треба критично аналізувати. Подібна офіційна позиція, що походить від безпросвітної заанґажованости критики в процесі формувати нову ідеологію, який вона вважає вагомішим від самої літератури, — могла б змагатися в догматизмі з твердженням деяких наших «футурохутористів» про, скажімо, роман Ю. Андруховича «Московіяда», підношений ними як вершинне досягнення модерної української прози. (І тут можемо поставити вряд стилево несполучні речі вже андруховичевих апологетів у цьому жанрі: К. Москалець «Досвід коронації» та Софія Майданська «Землетрус». Бо ж і твір слабкий (модерна українська література зазнає кривди, коли такі вторинні за своїм справдешнім походженням речі, як «Московіяда», підносять у ній до рівня клясики — ліпше вже порівняти з поемою «Москва — Пєтушкі». В. Єрофєєва чи «Останньою повістю» А. Бітова, включно з дантовими «першоджерелами» таких писань), а що вже говорити про філософствування навколо того, що початки «нового роману» йдуть від цього твору. Хоч це, до речі, і правда: зародки спогадницько-детективного кудіярства дійсно починаються звідти.

З тих «чужих писань» наш читач узнав би, наприклад, про те, що навряд чи той же Андрухович започаткував свого часу помодерністську традицію писати коментарі до власних віршів (цикл «Листи в Україну»), адже поруч з ним працює пермяк В. Кальпіді (цикл «Правила поведінки у сні» та ін.), який направду започизив цю традицію аж у самого Ґ. Державіна! Звідти ж, гадаю, можна взнати, що відомий «потік свідомости», присутній нині головно в текстах Є. Пашковського та В. Медвідя, походить навіть не від Джойса чи якогось іншого модерніста початку віку, а зовсім від давніх кабалістичних трактатів, де дійсно були відсутні не лише розділові знаки, а навіть голосні, до того ж важко було зрозуміти, хто до кого в тих текстах звертається.

Подібна безкінечна варіятивність тексту, що присутня в теперішній нашій літературі, заповідає незчисленну кількість тлумачень, а вже завваги на те, що нібито випадковий «повтор» є найвищим досягненням помодернізму, знати не лише проф. Бойчукові!

Отож на «нових» палімпсестах, змивши пивом попередні гасла на кшталт «Авангард помер, хай живе трансавангард!» (1920-30 р.), наші молоді пишуть: «... І транс, і данс, і рейв, і треш, і навіть дез». Потім, злизнувши написане, значать «спочатку було Слово», тим самим підтверджуючи власну творчу неперебірливість, архаїзм та інфантильність. Адже попередній «городський божевільний», вутлуватий і срібноголовий гічгайкер Скора Вода вже шкрябав «дело воспоследовало», подумавши, додавав «его, то бишь, Слово реалізовавши». А вже його послідовник («сам хвилюється і нас хвилює»), цілячи в потилицю клясовому ворогові, підбив риску: «Так народився авангард». По тому хтось знову стер ті знаки, тексти, формулки, відмовившись у свою чергу від сирого яйця традиційно унормованого Слова і воліючи натомість зварений на твердо авангардовий продукт.

До речі, всі «авангардисти» нашого століття, утверджуючи повсякчас «епоху нового», були її дітьми — при тому такими, що не хотіли знати про світобачення своїх попередників. А те зі свого боку було позбавлене часових координат і також знати не відало ні про яких нащадків — адже його епоха, а також мистецький напрям типових представників, були і лишаються чітко зафіксовані в історії. Так от, той час уже минув. Назавжди. Ще вчора. І тому в теперішньому доробку наших молодих доволі часто відчуваєш якусь внутрішню вичерпаність, брак стимулів, безпатосність як на характерний «літярмарок» їхніх недавніх попередників. Адже не вільно кидати в запомин, що жодний «літературний авангард» у цьому світі не створювався після кінця епохи авангарду. Створювалося щось інше: імідж, леґенда. Ілюзіон, можливо. Колишнє гасло «Авангард помер...» нині означає захоплення минулим, асоціяціями і символами, вторинністю свіжости, нарешті, хоч як дивно — звільнення під час такого бутафорського

дійства від канонів соцреалістичного минулого, окремих «благонадійних» стилів та «ізмів». Прикметно, що процес модернізації в Україні був завше припізнений і викривлений внаслідок пасивної, а то й неґативної настанови українського народу в цілому, а зокрема його провідної верстви до процесу модернізації, у висліді чого дійшло до виникнення своєрідного гібриду модернізації — невипадково згаданого вище «футурохуториста», славного нащадка недавньої пам'ятки стрішиного Європенка.

Але то вже не є авангард, позаяк знаємо, що його оригінал ніколи не був схильний до ілюзіонізму, як на тому наполягають укладачі поетичної антології «Молоде вино». «Той» авангард шукав якраз за чистими формами (пізніше вони були втілені в модернізмі та помодернізмі), позбавленими побутової скверни. Натомість вкотре не можеш вийти з дива від того, якими специфічними засобами будує ілюзію те, що нині має назву «авангард». Штучно створюючи для себе знаки мистецької умовности (т. зв. «тексти»), теперішні «авангардівці», здається, змагаються в упертості з давно вже поруйнованим та колись відродженим з руїн законом Шекспіра: «Із нічого і вийде ніщо». Отою або ab ovo, або... Словом, коби не гірше.

Харків, липень 1995 ■

Володимир ЖИЛА

ВИХІД ЇЇ НА ЧАСІ

Симон Петлюра. «Вибрані твори та документи». Всеукраїнське Товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка, Українська Бібліотека ім. С. Петлюри в Парижі та Фундація Симона Петлюри в Канаді. Київ, 1994. 272 сторінки.

Останні роки свідчать про посилену увагу до постаті Симона Петлюри в Україні. Це зрозуміла реакція на жорстокі злодіяння наших недругів, які більше 70 років руйнували пам'ять і сліди одного з найкращих синів України. Тому книжкові видання, що з'являються — це в основному матеріяли з писаної творчости Петлюри, що свідчать про багатогранність його інтересів в історичному, суспільному та культурному аспектах, в революційно-воєнних діях та в організаційній праці. Ці видання цікаві тим, що вони ілюструють становлення Петлюри як людини, спочатку зв'язаної партійною програмою, а згодом як понадпартійного державника.

На рецензовану книжку склалися журналістські та публіцистичні праці Симона Петлюри, що становлять чималий інтерес для читача в Україні та в широкому світі. Книжка складається з трьох частин, що позначені датами: «1902-1914», «1917-1920» і «1920-1926». Сюди ввійшли також три статті, що коментують згадані частини та коротко змальовують головні риси діяльности Симона Петлюри. Ціль книжки благородна і не менш трудна — повернути Україні Симона Петлюру та його творчість.

Перша частина починається ґрунтовною вступною статтею Кирила Митровича. У ній змальовується постать Петлюри в історичному контексті, коли він і його генерація вели боротьбу за фізичне і духове відродження України. Адже після знесення панщини прийшло в Україну нове економічне поневолення російською державною адміністрацією. Боротьба проти економічного поневолення проходила разом з боротьбою за культурне і політично-національне визволення.

Петлюра як журналіст і політичний активіст Української соціял-демократичної партії пильно слідкував за розвитком політичного життя в Росії. Після революції 1905 року він став ясно усвідомлювати, що російські демократи, соціялісти чи монархісти однаково борються проти українства, тобто української політичної

свідомости. Після таких стверджень він приходив до висновків, що з Москвою треба боротися всіма силами, і то наскрізь послідовно. Таке усвідомлення зародилось у Петлюри ще перед вибухом Першої світової війни, воно зміцніло під час війни, а зокрема під час революції. Серед таких обставин він не переставав мобілізувати українське суспільство на змагання за самостійну Україну, бо вважав, що «невпинна боротьба є сталим джерелом життєвих сил народу та перешкодою для ворогів уважати їхнє панівне становище за непереможне» (ст. 10).

У цій частині є чимало цікавих статтей, які ніколи не втратять своєї вартости. Вони завжди будитимуть творчу думку та примушуватимуть читача замислитися над їх ідейним змістом і суспільно значимими узагальненнями. До таких статтей відносимо: «До ювілею М. Заньковецької», «Іван Франко — поет національної чести» та «Про жорстокий закон 1876 року». Про Марію Заньковецьку Петлюра писав: «... цікаво зазначити характерний факт з дитячих років Заньковецької: часто вона втікала з панського дому на вулицю, до селянських дітей, а назад поверталася здебільшого без одягу, без черевиків, в одній панчосі: все роздавала бідним дітям» (ст. 105). Не менше цікаво писав Петлюра й про Франка: «Франко поет національного сорому, та не того, що спалахне востаннє й згасне в чаді дальшого занепаду, а того, що революціонізує свідомість, змушує глибоко заглянути у власну душу і розгоряється в полум'я відродження. Франкова поезія, мов хміль, хвилює і збуджує ці сили і, мов іскра, підпалює почуття національної свідомости. В цьому полягає велетенське значення дару, що його приніс поет генієві народу, в цьому лежить одна з численних заслуг співця, що проспівав нам бадьору пісню про гордість і честь народу» (ст. 131-132).

Друга частина охоплює революційно-воєнні дії 1917-20 років. Вступну статтю до неї написав Василь Михальчук. Стаття широка й оригінальна. У ній автор заперечує, що розходження між Петлюрою і Винниченком були спричинені розгромною рецензією Петлюри на п'єсу Винниченка «Щаблі життя», що появилася в збірнику «Дзвін» (1908), як про це писали заскорузлі історики, що стояли на застійних позиціях. Це не відповідає правді, а вказує на їх повне незнання як Петлюри, так і Винниченка. На думку В. Михальчука, Петлюра і Винниченко були членами соціял-демократичної партії і визнавали «певну політичну, модну на той час, доктрину, але Петлюра був мабуть кращим соціологом у своїх спостереженнях і поступово переставав вірити у перфідні кличі про братство всіх пролетарів. Натомість Винниченко, типовий інтелектуал, все ще знаходився у стадії політичного мрійництва і тим кличам повністю вірив: він виступав воднодум проти організації власних українських збройних сил, і всіх тих, хто з таким поглядом не погоджувався», в тому числі й проти Петлюри (ст. 142-143).

Також твердження декого, що Петлюру вибрали до Українського Військового Генерального Комітету тільки тому, що соціял-демократична партія хотіла там мати свого члена, не є серйозним, — пише Михальчук. Петлюру вибрали тому, що така була воля цілого з'їзду. Це не влаштовувало Винниченка та його інтелектуальних амбіцій, і «розходження між двома видними і виразними постатями українського політичного світу відтоді виразно зростали» (ст. 143).

«У жодному менті свого життя, — стверджує Михальчук, — Симон Петлюра не був оборонцем Росії як цілісної держави... і про це, до речі, добре знали совєтські псевдоісторики, але вони цього не брали до уваги, а навпаки, висували свої неймовірні твердження. Шпилькою їх колов маніфест-декларація українців у справі війни, автором якого був Симон Петлюра; за його ініціятивою цей маніфест був надрукований в «Украинской жизни» (серпневе число, 1914 року).

У своїй статті В. Михальчук порушив ще одне преважливе питання, на яке ще не маємо відповіді, але яке наполегливо і безупинно стає перед кожним сумлінним дослідником, а саме: «яка сила тримала Симона Петлюру над хвилями розбурханої стихії, і звідкіля надходила йому наснага протягом більше як трьох

років боротьби за волю і права свого народу у таких складних умовах, в яких народилась і боролась Українська Народня Республіка?» (ст. 152).

Не можу поминути ще одного ключового питання, якого торкнувся В. Михальчук, але яке обов'язково повинні б узяти до уваги наші теперішні політики в Україні, коли вони справді бажають стабілізувати і закріпити нашу державу. Маю на думці 1919 рік, коли Антанта почала втручатися в українську політику і вимагала виходу з уряду України соціялістичних діячів, які, мовляв, близько стояли до большевицької реакції. Соціялістичні партії почали тоді відкликати своїх членів з уряду, вважаючи, що справи партії є вищими від справ держави. Один Петлюра був протилежної думки. «Він уважав, — пише В. Михальчук, — що в таких складних хвилинах, які тоді переживала Україна, справа партії відходить на другий плян, а на першому треба ставити весь народ, державу, і волів вийти з партії, але не залишити напризволяще справ держави» (ст. 152).

В цій частині немає статтей, зате маємо тут накази, меморандуми, заклики та промови. Загалом вона дуже важлива, бо дає нам матеріял до пізнання Петлюри як організатора українського війська і голови держави. Треба щиро сказати, що, незважаючи на всі труднощі, які переживала тоді Україна, зокрема її військо, на політичній нараді 26 листопада Симон Петлюра говорив: «Єдиною боротьбою, упертою і безкомпромісовою, ми показали світові, що Україна є, що її народ живе і бореться за своє право, за свою свободу й державну незалежність... Самі російські большевики словами Леніна заявляють, що тільки через боротьбу з Україною большевизм не дійшов до Західньої Европи. Признаймося без гордощів і зайвої скромности, — продовжував Головний Отаман, — що за час дволітньої нашої боротьби ми створили українську націю, яка й надалі активно боротиметься за свої права, за право самостійно і ні від кого не залежно порядкувати на своїй землі» (ст. 165).

Третя частина охоплює життя і творчість Симона Петлюри в еміґрації. Це був дуже тяжкий період у житті українського народу та українського війська, що опинилося в таборах для інтернованих, а також для нашого політичного проводу. Вважаючи, що Франція тоді найкраще розуміла большевицьку загрозу, Симон Петлюра переїхав до Парижу і там розгорнув широку інформативну діяльність про українську визвольну справу. Він закликав до боротьби за відновлення Української держави, поборював окупанта України — імперіялістичну большевицьку Москву та виступав проти будь-якої коляборації з нею.

Стаття Аркадія Жуковського «На еміґрації» написана з великим розумінням трагізму України, і тому, без сумніву, є вагомим внеском до пізнання становища, серед якого опинився Симон Петлюра в Парижі. У цей час Петлюра — відомий журналіст-публіцист, політичний, військовий і державний діяч — мужньо трудився для справи.

Його найцікавіші та найцінніші праці цього періоду, що ввійшли у третю частину — це «Сучасна українська еміґрація та її завдання» (повний текст брошури, що її видав Петлюра під псевдонімом О. Ряст, 1923 року) та «Лист до Ю. Гуменюка».

У книжку включено список псевдонімів і криптонімів Симона Петлюри (за даними Бібліотеки ім. С. Петлюри і А. Жука) та «Симон Петлюра» (короткий життєпис). Тут же й цікава стаття Павла Мовчана «Високі свідчення національного провідника». У ній автор яскраво змальовує постать Симона Петлюри. Свою статтю закінчує глибоким сподіванням, що «молоді дослідники історії зламають старі стереотипи і потрактують образи наших національних героїв з об'єктивної точки зору, з позиції честі і справедливости» (ст. 262).

У книжці доречна поява публіцистично-філософської праці одного з перших дослідників постаті Симона Петлюри в сучасній Україні Олександра Чекмишева «Публіцистика Симона Петлюри в контексті національного міту». Пояку її в

книжці треба привітати, зокрема дослідження джерел мітологічного змалювання постаті Симона Петлюри.

Рецензоване видання появилося зусиллями Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка в Києві, Товариства Української Бібліотеки ім. Симона Петюри в Парижі, Фундації Симона Петлюри в Канаді та видавництва художньої літератури фірми «Довіра» в Києві.

У книжці кишенькового формату є дрібні друкарські огріхи. Її передостання сторінка позначена неправильно — має бути 270. Цікавим є мистецьке оформлення обкладинки роботи мистця О. Коспа. У ній мистець добився портретної схожости з Петлюрою в рисах обличчя та у виразі очей. Велику ролю грають тут кольори. Жаль, що обкладинка не дуже тривка і швидко буде рватися. Тут цікаво відзначити, що видавці висловлюють щиру подяку Василеві Михальчуку, директорові Української Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі, за сприяння в підготовці та виданні книжки.

Книжка друкується за виданням: «Симон Петлюра. Статті, листи, документи — Нью Йорк, США, 1956» — зі збереженням правопису оригіналу.

Рецензована книжка приводить читача до переконливих висновків, що вся діяльність Симона Петлюри була спрямована для добра України. Послідовно розвінчуючи економічні, політичні та моральні підвалини Російської царської імперії, а згодом і большевицької, Симон Петлюра намагався заглянути в майбутнє і змалювати хоч би в загальних рисах українське суспільство, отже, ствердити новий український державницький ідеал.

Книжка дає вчителям, студентам, викладачам вищих шкіл та вдумливим читачам цінний матеріял для поглибленого вивчення творчости Симона Петлюри. Вихід її у світ якраз на часі. ■

Микола КОЗАК

НЕСКОРЕНІСТЬ ПОЕЗІЇ

(Невеселий роздум про подвижників нації)

...Про поезію багатьох, зокрема Василя Борового, молоді читачі майже не знають. Не знають, бо ж сталінсько-берііївські жорна разом з каґановщиною зробили немало, щоб національно-запальний дух України спопелити, стерти, поганьбити. А носіїв ідей — за ґрати, за ґрати! Пекельна машина працювала на винищення людства. Згадаймо маячіння про «всесвітню революцію». Червоний сатана узурпував владу і поставив нації гострим коліном на камінь безвісти, конання...

Ротата прірва ковтала по світах поетів. Хто не знає імені закатованого геніяльного Федеріко Ґарсія Лорки? Хто не чув про долі Василя Стуса, Ігора Калинця, Івана Світличного, Тараса Мельничука, Миколу Данька, Михайла Осадчого, Степана Сапеляка? Хто й уцілів, пройшовши кола концтабірного пекла, потрапляв до смерчу нових гонінь і знущань. Імперія робила своє... Відкаторжанив за вірші десять літ Василь Боровий — на руднях Норільлаґу, де переважали українці, під час відомої «відлиги» видав збірки поезій, але недремне око через запопадливих сексотів заганяло поета на нове коло... Маланчуківці погромили харківський журнал «Прапор», Борового звільнили з посади редактора відділу поезії і вилили добрячий лантух бруду, називаючи його «українським фашистом», і в такому ж дусі — патріота української ідеї. Часи брєжнєвського «застою» — це часи руйнації української культури, російщення, що, на лихо, триває й досі. Давно назріла потреба відкрити на Сході України, зокрема в духовному центрі Слобожанщини — Харкові, як це було, Національний літературний інститут. Не може так бути, щоб Українська держава не мала свого вищого літературного

(як і кіно) закладу! Час вимагає високої освіти. Неповторні традиції Сковороди, Квітки, Багалія повинні жити на цій землі, де ще не захололи їх сліди...

Іван Дзюба підтримав цю думку в листі до поета Миколи Козака. Нелегко втілити золоту ідею, але треба працювати, а не руйнувати. Вибачай, шановний читачу, що рояться мислі глибше й далі — за горизонти поезії. Та кожна мить — неповторна. А Харків — віддавна столиця наукових відкриттів, літературних звершень. Багатющий чорнозем Слобожанщини аж голубий у душах. Подбаймо про народ — невмирущий, козацький, і такий нині — розпорошений! Його трагічна доля починається з руйнації Січі, що москалі безжалісно застосовують і в Чеченії. Вузьколобість політиків, імперська зажерливість — не анахронізм... Можливо, це не час для поезії. Для вродженої лагідности, вивершености зрілої думки і людської прямоти, яка притаманна віршам Василя Борового. Він живий свідок і 1933, і 1937, і 1941. Хлопчаком бачив на околицях Харкова опухлих голодних селян; школярем бачив, як сновигали вулицями «чорні ворони» НКВД, а пізніше написав про це вірш... Далі — відомо. Терор двадцятих, тридцятих, сорокових, п'ятдесятих, шістдесятих, сімдесятих. Здавалось — не буде кінця ротатій прірві, що поглинала мільйони українців... Живих добивали, мертвим розтрощували черепи... Майбутнім історикам ще треба чимало потрудитись, аби дістатись до істини, а справжнім літературознавцям — написати історію української «літературної Січі», яку не розгромив і тоталітарний режим.

В ряду подвижників нації буде названо і поета Василя Борового, нині удостоєного премії імені Василя Мисика, нашого краянина. Це велика честь. Знайомив мене з Боровим Василь Бондар. (Василі — страдники землі української). Він високо цінив поезію свого колеґи. Менше знають про його закоханість у поезію, його зустрічі з геніяльним Свідзінським. Василя Борового п'ять років тому поновили в членстві Спілки письменників, «Український письменник» видав збірку його поезій «Полинова снага». Життєлюб і працелюб. Тонкий лірик і перекладач, а найперше — невпокорений українець, що так не до шмиги людоловам. Нині йому 70 років — як 70 борозен, засіяних урожайним житом — на врожай, на добро. Шахтар у метанових копальнях Каєркану на Крайній Півночі з тавром невільника-зека, робітник на харківських заводах, нарешті — поштар, бо й двірником до найближчого дитячого садочку не беруть за вказівкою КҐБ, — і водночас терпеливий і працьовитий, оптиміст за вдачею. Це — поет Василь Боровий, нескорений мандрівник у незнане, у чарівний світ Поезії, у ній бо, як сказано — заповітні формули національного самозбереження. І нескореність подвижників нашої нації. ■

Підписано до друку — 5.4.1996; формат — 154 х 216 мм;
папір — книжково-журнальний; друк — офсетний;
умовно друк. аркушів — 8; замовлення ч. 5/96